LAISVĖ

LEONARDAS DAMBRIŪNAS:

Dabartinė Lietuvos būklė ir kelias į ateitį

STASYS ŽYMANTAS:

Susitikimai su Pranu Padaliu

L. KOJELIS, D. KOJELYTĖ, V. ABARIŪTĖ, V. NAKAS:

Jaunimo svarstybos

1976 Nr. 68 (105)

TURINYS

Leonardas Dambriūnas: Dabartinė Lietuvos būklė ir kelias į ateitį ... 1

Vytautas Kutkus: Bendruomenės problemos ir jų priežastys 14

Stasys Žymantas: Susitikimai su Pranu Padaliu 24

IDĖJOS IR DARBAI:

Tėvynėje: Dailininkas Vladas Žilius apie padėtį okupuotoje Lietuvoje; Pogrindžio "Aušra" bendravimo klausimu; Sovietinė tvarka mokslo laipsniui okup. Lietuvoje (Š.) ... 34

Išeivijoje: Jaunimo svarstybos; XXIII-ji Lietuviškųjų studijų savaitė Gouvieux pilyje (A Lembergas); Lietuvos Steigiamasis seimas (Vt. Vt.). 42

Idėjos spaudoje 70

Vardai įvykiuose 72

Į LAISVĘ leidžia Lietuvių Fronto bičiuliai tris kartus per metus.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) published three times a year by the Friends of the Lithuanian Front.

Metinė prenumerata: Australijoje, Jungtinėse Valstybėse ir Kanadoje — $7.00, kitur — $5.00.

ADRESAI:

Redakcijos: 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

Administracijos: 7034 Hartcrest Drive, Rancho Palos Verdes, Cal. 90274

ŠĮ NUMERĮ redagavo Vytautas Vaitiekūnas.

Į LAISVĘ straipsnių ir apžvalgų pažiūros ir vertinimai, tiek pasirašyti, tiek ir nepasirašyti, priklauso tik patiem jų autoriam ir nebūtinai atitinka Į LAISVĘ redakcijos pažiūras ir vertinimus. Redakcija yra atsakinga tik už sutelkimą vietos Į LAISVĘ skiltyse pasisakyti.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

KU biblioteka

093 00510773 7

Į LAISVĘ

Nr. 68 (105)
1976 — GRUODIS

DABARTINĖ LIETUVOS BŪKLĖ IR KELIAS Į ATEITĮ

LEONARDAS DAMBRIŪNAS

Per Antrąjį pasaulinį karą Lietuva vėl neteko nepriklausomybės ir apie trečdalio savo gyventojų. Tai proporcingai didesni nuostoliai, negu kitų tautų, išskyrus gal tik žydus. Daugelis krašto miestų ir miestelių buvo sugriauti, kraštas ekonomiškai nualintas. Tūkstančiai jaunų vyrų karo ir pokario metais išėjo į miškus ir žuvo, šimtai tūkstančių atsidūrė tremtyje ir daugelis negrįžo. Tačiau Lietuva, kaip feniksas iš pelenų, vėl atsigavo ir atsikūrė ir per 30 pokario metų gerokai pasikeitė.

DABARTINĖ LIETUVOS BŪKLĖ

Pažanga materialinėje srityje. Iš išorės geriausiai matomas materialinis pasikeitimas. Buvo atstatyti miestai ir miesteliai, išaugo pramonė, kraštas elektrifikuotas, žemės ūkis pertvarkytas ir mechanizuotas, pagerinti keliai. Viso to rezultatas tas, kad buvęs grynai žemės ūkio kraštas pavirto jau pramonės kraštu, ir didesnė pusė krašto gyventojų (55%) gyvena jau miestuose. Žymiai išplėtus švietimą, priaugo naujų intelektualinių pajėgų — gydytojų, inžinierių, mokytojų, mokslininkų bei menininkų. Daugelis jų yra jau pasižymėję įvairiose srityse.

Aplamai viso krašto — miestų ir kaimo — išvaizda pasikeitė. Ir kadangi daug kas nauja pastatyta, tai reikia pripažinti, kad daug kas atrodo gražiau, negu buvo. Ir dabartiniai okupuotos Lietuvos šeimininkai turistams bei svečiams turi ką parodyti ir kuo pasididžiuoti. Neneigiant tos pažangos, reikia betgi pripažinti, kad tai tik viena medalio pusė. Tai pažanga grynai materialinėje srityje. Tai, anot "Aušros" Nr.

2, tik fasadas. Bet, kaip žinoma, nemažiau svarbi ir kita medalio pusė — dvasinė sritis. Čia padėtis visai kitokia.

★

Gyventojų natūralaus prieaugio mažėjimas. Pramonės išaugimas sutraukė mases žmonių į miestus, bet kadangi nespėta pastatyti pakankamai butų, tai žmonės miestuose gyveno ir tebegyvena labai susispaudę mažuose butukuose. Be to, dėl uždarbio menkumo vieno dirbančiojo uždarbio nepakanka šeimai išlaikyti ir dėl to turi dirbti vyras ir žmona. Vaikus turi palikti kieno kito globai — dažniausiai lopšeliams ir darželiams. Normalūs tėvai negali būti ir nėra patenkinti, kai kūdikį reikia atiduoti auginti svetimiems žmonėms. Bet išeities nėra. Rezultatas yra tas, kad šeimos turi tenkintis dažniausiai vienu ar dviem vaikais, ir dėl to gyventojų natūralus prieaugis ėmė mažėti. Tuo jau yra susirūpinę ir vietos gyventojai. Apie tai rašoma ir spaudoje. Vadinas, krašto pramonėjimo neigiamoji pusė — demografiniai nuostoliai. Tai yra vienas iš pačių skaudžiausių reiškinių okupuotoje Lietuvoje.

★

Nuostoliai pertvarkant žemės ūkį. Taip pat daug žalos kraštui padaryta ir pertvarkant žemės ūkį — vykdant sukolchozinimą. Kadangi tai buvo daroma ne tiek ūkiniais, kiek politiniais sumetimais, tai buvo daroma paskubomis ir dėl to ūkininkų priešinimasis tam buvo neišvengiamas. Ir rezultatas — masiniai trėmimai į Sibirus. Tai ne tik sumažino gyventojų skaičių krašte (daugelis ištremtųjų ir mirė tremtyje), bet ir pakeitė likusių kaimo žmonių psichologiją, jų santykį su žeme, nes sužlugdė jų meilę savo nuosavai žemei, su kuria jie buvo suaugę, kaip su savo maitintoja, kaip su tėvų protėvių palikimu. Kaimo žmogus, netekęs nuosavo ūkio ir tėviškės, neteko ir tėvynės meilės konkretaus objekto, nes kaimo žmonės tėvynę myli ne abstrakčiai, o per tėviškę, kurioje jie užaugo ir su kuria dvasiškai suaugo. Šalia demografinės žalos ši psichologinė žala yra gal dar didesnė, nors ji ir sunkiai apskaičiuojama. Jei tai būtų daroma "normaliai", ne paskubomis, o palaipsniui, pradžioje kuriant pavyzdinius valstybinius ūkius dvaruose ir pavyzdinius kolchozus, tai ir nuostoliai būtų buvę mažesni.

★

Nuostoliai švietimo srityje. Teigiamai vertinant švietimo išplėtimą, negalima betgi užmiršti ir dviejų neigiamų, su tuo susijusių, reiškinių — pastangų ateistinti jaunimą ir slopinti jo tautinį lietuvišką sąmoningumą. Tai yra žiaurus lietuvių tautos charakterio žalojimas, stengiantis primesti jai visiškai svetimą ideologiją valstybinės prievartos bū-

du — per komunikacijos įstaigas (radiją, televiziją, spaudą), mokyklas ir jaunimo organizacijas. Iki pat pastarųjų laikų lietuvių liaudis, jos dauguma, buvo tikinti ir krikščioniška, tad laikėsi idealistinės pasaulėžiūros. Komunistinei valdžiai ėmus staiga brutaliai brukti materialistinę - ateistinę pasaulėžiūrą, liaudis buvo sukrėsta ir labai prislėgta. Ji tebekenčia ir dabar, nes materialistinė pasaulėžiūra, kad ir kaip bravūriškai deklamuodama apie sukursimą rojų, iš esmės yra pesimistinė pasaulėžiūra ir eilinio kaimo žmogaus patenkinti negali.

Krikščioniška pasaulėžiūra, kuri dvasinę pusę laiko esmine ir nenykstančia asmens savybe, teikia asmeniui vilties, stiprina jį morališkai ir sudaro pagrindą asmens saviauklai, tobulumo siekimui ir tuo būdu gerina visuomeninius santykius. Dabar jam aiškinama, kad nieko nėra amžino, švento ir vertingo, išskyrus tai, kas naudinga komunizmui. Sukurta labai paradoksiška ir nehumaniška padėtis, kokia kažin ar egzistavo kada nors pasauly: iš vienos pusės krikščioniška pasaulėžiūra (religija) įstatymais nedraudžiama, bet iš kitos pusės, ji pajuokiama, niekinama ir praktiškai pliečiai, kurie jos laikosi, diskriminuojami ar net už tai baudžiami. Toks valdžios dviveidiškumas demoralizuoja visuomenę, verčia ją veidmainiauti, vienaip galvoti ir kitaip kalbėti, ir valdžią apgaudinėti. Ypač tuo būdu demoralizuojamas mokyklinis jaunimas, kuriam mokyklose brutaliai skiepijama materialistinė - ateistinė pasaulėžiūra, priešinga daugelio jų tėvų nusistatymui. Vaikai namuose girdi viena, o mokyklose kita. Tuo būdu vykdomas dvasinis prievartavimas, dvasinė prostitucija. Todėl ir dabartinių Lietuvos švietėjų kalbos apie "dorovinį auklėjimą" yra nevaisingos ir beprasmės, ir moralinis jaunimo smukimas neišvengiamas. Ne be reikalo skundžiamasi girtavimo išplitimu bei kitokiomis moralinio pobūdžio negerovėmis, nors ir nedrįstama kalbėti apie jų priežastis.

Antras neigiamas su švietimu susijęs reiškinys yra tautinės jaunimo sąmonės slopinimas, visą laiką įtaigojant svarbumą to, kas aplamai nėra tautiška, nėra lietuviška — tautų draugystė, proletarinis internacionalizmas, meilė "didžiajai rusų tautai ir kalbai". Niekas, žinoma, iš principo nesmerkia nei tautų draugystės, nei proletarinio ar kitokio protingo internacionalizmo ar rusų tautos bei kalbos. Visi jie gali būti nežalingi ir net naudingi, jeigu tie dalykai nebūtų per daug įkyriai ir brutaliai brukami, o, svarbiausia, jeigu nebūtų tuo pat metu ignoruojama tai, kas kiekvienam svarbiausia ir brangiausia — savas tautiškumas. Dabar, ignoruojant lietuviško tautiškumo

puoselėjimą ir kalte kalant į galvas visokį internacionalizmą, rezultatas gali būti kaip tik priešingas. Tuo būdu gali būti žadinami tik priešingi jausmai tam, kas tokiu būdu propaguojama, nes toje propagandoje per daug aiškiai matyti nedraugiški jausmai bei nusistatymai pačiai lietuvių tautai. Juk jokia rimta pedagogika negali būti sėkminga, kai kalbant apie žmonių sugyvenimą, apie kitų žmonių meilę, ignoruojama meilė savo tėvams ir broliams bei seserims. Kai dabar Lietuvoje nekalbama apie lietuviško tautiškumo ugdymą, o nuolat deklamuojama apie proletarinį internacionalizmą ir rusų tautos bei kalbos meilę, tai tokia pedagogika labai aiškiai parodo, ko iš tikrųjų siekiama.

★

Asimiliacinės pastangos. Nėra abejonės, kad tuo būdu siekiama mažų tautų asimiliacijos. Svarbiausias asimiliacinės politikos šūkis — "proletarinis internacionalizmas". Maskvos žurnalas *Kommunist*, polemizuodamas su Vakarų Europos kompartijų vadais, neseniai jiems aiškino, jog proletarinis internacionalizmas reiškia, kad Vakarų kompartijos turi "ginti, stiprinti ir remti" Sovietų Sąjungą. Savaime aišku, kad proletarinis internacionalizmas Sovietų Sąjungos viduje reiškia, kad visos mažesnės tautos turi stiprinti rusų tautą ir rusiškumą. Tas asimiliacines užmačias nesivaržydami skelbia ir patys aukščiausi sovietų pareigūnai. Sovietų Sąjungos penkiasdešimtmečio minėjime Leonidas Brežnevas kalbėjo šitaip:

"Tolesnis mūsų šalies nacijų ir tautybių suartėjimas — objektyvus procesas. Partija yra prieš dirbtinį jo forsavimą — to visiškai nereikia, šį procesą diktuoja visas mūsų tarybinis gyvenimas. Kartu partija laiko neleistinais bet kokius mėginimus stabdyti nacijų suartėjimo procesą, vienokiu ar kitokiu pretekstu jam kliudyti, dirbtinai įtvirtinti nacionalinį išskirtinumą, nes tai prieštarautų generalinei mūsų visuomenės vystymosi krypčiai, internacionalistiniams komunistų idealams ir ideologijai, komunizmo statybos interesams" (*Komunistas*, Vilnius, 1973, Nr. 1, p. 13).

Aiškiau pasisakyti prieš mažų tautų egzistenciją Sovietų Sąjungoje vargiai ir begalima. Anot Brežnevo, nacijų bei tautybių suartėjimo, tai yra susiliejimo su rusų tauta, "objektyviam procesui" kliudyti negalima, negalima "dirbtinai įtvirtinti nacionalinį išskirtinumą". Kultūringose šalyse retesnėms gyvulių ar paukščių rūšims išsaugoti kuriami rezervatai, t.y. sudaromos specialios sąlygos jiems išlaikyti. Bet Sovietų Sąjungoj mažoms, bet labai originalioms tautoms išsilaikyti tokių sąlygų kurti negalima. Tiesa, Lietuvoje filosofai bei sociologai bando kartais įrodinėti, kad vadinamasis tautų suartėjimas ne-

reiškia jų susiliejimo arba asimiliacijos. Bet ką reiškia Lietuvos publicistų aiškinimas, kai Maskvoje sakoma, kad asimiliacija tai "objektyvus procesas" ir kad jam priešintis nevalia. Maža to, tas procesas dargi spartinamas, sudarinėjant atitinkamas sąlygas.

★

Kelias į asimiliaciją — rusinimas. Svarbiausias kelias į asimiliaciją — rusų kalbos mokymosi stiprinimas nerusiškose tautose. Pats Sovietų Sąjungos švietimo ministras M. Prokofjevas praeitą rudenį visokių švietimo pareigūnų iš įvairių respublikų konferencijoj Taškente siūlė pradėti mokyti rusų kalbos nerusiškose respublikose net vaikų darželiuose. Turime jau tos konferencijos atgarsių ir Lietuvoje. Jau pradėta šį pavasarį organizuoti visokias rusų kalbos olimpiadas ir konkursus su šūkiais: "studijuokime Lenino kalbą", o laikraštis *Tarybinis Mokytojas* pirmame puslapy didelėmis raidėmis skelbė: "mums rusų kalba yra antroji gimtoji kalba" (*Tarybinis Mokytojas*, 1976.4.2). Nenustebtume, kad Lietuvos "liaudis" pareikalaus rusų kalbos ir darželiuose. Apie Taškento konferenciją ir apie rusinimo pastangas rašė ir šių metų "Aušros" Nr. 2.

Rusinimo faktų yra daugybė. Pavyzdžiui, mokslo įstaigų tiksliųjų mokslų žurnalai leidžiami tik rusiškai. Net pedagoginiame žurnale *Tarybinė Mokykla* kiekviename numery spausdinami keli straipsniai rusiškai. Ir kaip naują dalyką, galima paminėti faktą (gautą iš besilankančių Lietuvoje žmonių), kad šiais metais įvykęs Lietuvos kompartijos suvažiavimas pirmą kartą buvo pravestas tik rusų kalba. Net Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkas poetas A. Maldonis sveikino suvažiavimą irgi rusų kalba. Vadinas, suvažiavime Lietuvoje, kuriame dalyvauja daugumas lietuvių, kalbėti lietuviškai jau nebegalima. Ir net lietuvių rašytojų sąjungos pirmininkas sveikinti lietuviškai jau nebedrįsta.

Kaip jau rašė išeivijos spauda, Lietuvoje nuo šių metų sausio 1-os veikia naujas patvarkymas — "Vieningoji technologinės dokumentacijos sistema". Tuo patvarkymu visuose fabrikuose, gamyklose bei įmonėse rusų kalba paskelbta kaip pagrindinė šnekamoji kalba. Rusų kalba turi būti vedamas visas įmonės susirašinėjimas, buhalterija. Visi pramoniniai terminai turi būti rusiški. Visi įstatymai, potvarkiai, parėdymai, pagyrimai ir papeikimai taip pat skelbiami rusiškai (*Draugas*, 1976.6.14).

★

Lituanistika ir rusinimas. Okupuotoje Lietuvoje pareigūnai dažnai mėgsta pasigirti spaudoje nepaprastais pasiekimais. Dabar esą visko daugiau, negu buvo anais laikais. Daugiau mokyklų, moksleivių, studentų, daugiau

baigusių aukštuosius mokslus, daugiau mokslininkų bei menininkų, daugiau lituanistų. Daugiau leidžiama lituanistikos knygų ir daug didesniais tiražais.

Nors tokių laimėjimų ir negalima palyginti su laimėjimais, kuriuos būtų pasiekęs neokupacinis režimas per tą patį laiką, vis dėlto mes dabartinių laimėjimų neneigiame ir juos vertiname. Tik kartu negalime nematyti ir minėtų neigiamų reiškinių ir, kas svarbiausia, to tikslo, kurio siekiama. Galima juk ir lituanistiką puoselėjant susilaukti lietuvių tautai žalingų rezultatų, būtent tada, kai su tuo siejami "aukštesni tikslai" — jau minėtas tautų suartėjimas ir susiliejimas.

Tokių žalingų rezultatų galimybę parodo gana akivaizdus faktas — Mažosios Lietuvos lietuvių būklė 19 amžiuje. Tada, kaip žinome, lituanistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje buvo net gyvesnis, negu Didžiojoje Lietuvoje. Ten pasirodė Donelaičio raštai, ten buvo leidžiami dainų rinkiniai (Rėza, Nesselmanas), spausdinami tikybiniai raštai — biblija, giesmynai, leidžiami lietuvių kalbos žodynai, gramatikos (Fr. Kuršaitis), lietuvių kalbos tyrinėjimai. Ten pagaliau dar gerokai prieš "Aušrą" pasirodė ir lietuviškas laikraštis "Keleivis" (1849), paskui "Lietuviška Ceitunga", kūrėsi lietuviškos draugijos. Tačiau vokietinimo spaudimas per administraciją ir mokyklas buvo toks didelis, kad lietuviai neatsilaikė ir iš pusės su viršum milijono mažlietuvių sąmoningais lietuviais liko tik mažuma šviesesnių bei atsparesnių tautiečių. Ir kas ypatinga buvo, tai faktas, kad tas pats Kuršaitis, kuris rašė lietuvių kalbos žodynus ir gramatikas, per savo redaguojamą laikraštį "Keleivį" faktiškai vykdė vokiečių valdžios politiką, nenaudingą lietuviams. Tą patį vėliau darė ir *Lietuviška Ceitunga*. Ir nenorėdamas negali nepalyginti šio fakto su dabartine padėtimi okupuotoje Lietuvoje. Juk ir čia dabar lietuviška spauda šimtu nuošimčių vykdo Maskvos politiką ir, kaip matėme, siekia tų pačių tikslų. Žinoma, dabar lietuvių tauta yra sąmoningesnė ir atsparesnė visokioms priešų užmačioms, negu buvo Mažosios Lietuvos lietuviai. Bet vis dėlto negalima nepripažinti ir dabartinio režimo pastangų pavojingumo.

★

Baigiant šią trumpą padėties apžvalgą, reikia pasakyti, kad pokario metais padaryta pažangos materialinėj srityj, bet atžanga dvasinėj srity dėl to, kad lietuviai negali patys laisvai tvarkytis. Pirmiausia pasiektas tautos prieaugio mažėjimas, vykdomas dvasinis (pasaulėžiūrinis) prievartavimas, tautinės sąmonės slopinimas ir rusinimas. Visa tai geriausiai išreiškia dabar populiarinami šūkiai: "proletarinis internacionalizmas" ir "objektyvus proce-

sas", t. y. asimiliacijos procesas.

Visa tai sudaro grėsmę lietuvių tautinei egzistencijai. Savaime suprantama, kad tokia politika tautai nėra priimtina, ir ji tuo nėra patenkinta. Tai rodo ir organizuota bei neorganizuota rezistencija pačioj Lietuvoj. Tokią rezistenciją, be abejo, įkvepia viltis, kad ateitis gali būti ir geresnė. Tad klausimas, kokios ateities gali būti pageidaujama ir kokios tam perspektyvos?

KELIAS Į ATEITĮ

Galimi pasikeitimai Sovietų Sąjungoje. Jeigu sutiksime su nuomone, kad pasaulio valstybių egzistavimas izoliacijoj šiais laikais neįmanomas, kad pasaulio institucijos, kaip Jungtinės Tautos, bei jų priimti tarptautinių santykių principai, kaip Jungtinių Tautų Charta ir Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija, turi reikšmės ateičiai, tai esama pagrindo prielaidai, kad pasaulio tautų tarpusavio santykiai vystysis tų principų įtaigojamu keliu, nors tas vystymasis gali būti lėtas ir vingiuotas. Kadangi tie principai, kaip teisingumas, teisė bei laisvė, yra žmoniškumo aplamai ir visų religijų etikos principai, tai galima manyti, kad jais vadovaujantis ne tik socialiniai santykiai valstybių viduje, bet ir tarptautiniai santykiai vystysis demokratėjimo keliu.

Taip pat iš istorijos žinome, kad aukštesnės dvasinės kultūros šalys daro įtakos žemesnės kultūros šalims. Tuo atžvilgiu Vakarų Europos idėjos visada smelkėsi į Rusiją, o ne priešingai. Pagaliau ir ta pati marksizmo idėja Rusijon atėjo iš Vakarų. Turint galvoj, kad demokratijos idėja sužlugdė caristinį despotizmą, reikėtų prileisti galimybę, kad ta pati humaniškos demokratijos idėja sužlugdys ir komunistinį despotizmą. Tokią galimybę prileidžia ne vienas istorikas bei sociologas, o iš lietuvių tokią mintį yra reiškęs politinių mokslų profesorius Vytautas Vardys. Nors jis ir pasisakė esąs "skeptikas dėl Sovietų Sąjungos demokratėjimo", vis dėlto jis sako, jog "tai nereiškia, kad toji sistema niekad ir nepasikeis. Mano įsitikinimu, sako jis, tajam pasikeitimui užsienio politikos įvykiai turės didesnės reikšmės, nei vidaus vystymasis". Anot Vardžio, "revoliucingiausios socialinės - idėjinės Sovietų Sąjungos vidaus jėgos yra: rusiškasis liberalizmas ir nerusiškas nacionalizmas" (*Akiračiai*, 1973, Nr. 9, p. 7).

Žinoma, tas procesas gali būti lėtas ir ilgas. Esama betgi nuomonių, kad jis gali būti ir ne per daug ilgas. Pavyzdžiui, Sovietų istorikas disidentas Andriejus Amalrikas savo knygoj *Ar Sovietų Sąjunga išsilaikys iki 1984 metų?* numato Sovietų Sąjungos subyrėjimą apie tą laiką, iškilus konfliktui su Kinija. Tada jis numato galimybę išsilaisvinti ir

pavergtoms tautoms. Anot jo, Ukraina, Baltijos respublikos ir europinė Rusija galėtų sudaryti paneuropinę federaciją kaip nepriklausomą vienetą (Knygos angliška laida 1971, p. 65). Panašią mintį reiškė ir jugoslavas politikas Milovanas Djilas amerikiečių *Saturday Review World* žurnale (1974, rugpiūčio mėn.). Jis teigia, kad svarbiausias pasikeitimas pasauly per 50 ateinančių metų bus Sovietų Sąjungos subyrėjimas. Lemiamu veiksniu jis laiko vidaus "virimą" ir Kinijos spaudimą. Imperijai subyrėjus, Baltijos valstybės ir Ukraina atsiskirs nuo Rusijos. Atsiskirs taip pat ir Kaukazo tautos ir sudarys nepriklausomą federaciją. Baltarusija liks federacijoj su Rusija. Rytų Europos kraštai (dabartiniai satelitai) taps nepriklausomi. Vokietija bus suvienyta. Tai, žinoma, skamba kaip pranašystė, bet ji turi ir tam tikro pagrindo.

Panašiai pasisakė ir lietuvis iš Lietuvos T. Ženklys savo straipsnyje "Ko mes tikimės iš išeivijos" (*Akiračiai*, 1975, Nr. 2, p. 5). Jis irgi rašo, kad "tarybų valdžia pasmerkta žlugti pagal savo vidinės raidos dėsnius" ir kad "paskutinę tarybų valdžios valandą laikrodis pamažu jau pradeda mušti šiandieną". Rusų disidencija, pasireiškianti paviršiuje vardais tokių milžinų, kaip Sacharovas ir Solženicinas, yra tik vienas, bet ryškus to artėjančio galo simbolis. Bet nepaisant kokio spartumo tas procesas bebūtų, išeivija tiki dviem dalykais: 1. kad pasikeitimas neišvengiamai vyks (kitaip visos jos pastangos būtų beprasmės) ir 2. kad Lietuvos padėties pagerėjimas priklausys nuo pasikeitimų Sovietų Sąjungoje.

★

Izoliacijos (nepriklausomybės) ir integracijos (autonomijos) galimybės. Ryšium su tuo gali būti klausimas, koks bus ar turėtų būti lietuvių nusistatymas tų pasikeitimų atžvilgiu. Ir ne tik nusistatymas, bet ir pasiruošimas tuos pasikeitimus sutikti. Tokį klausimą kelia ir minėtas T. Ženklys, kuris rašo: "Trumpai apibūdinsiu tuos klausimus, kurie mums atrodo aktualūs ir dėl kurių mes dažnai pasiginčijam. Pavyzdžiui, kad ir klausimas dėl Lietuvos pilietybės būsimoje nepriklausomoje Lietuvoje. Arba klausimas apie Lietuvos žemės ūkio struktūrą laisvės sąlygose. Ar ir toks klausimas, kaip likimas tos pramonės, kuri neturi Lietuvoje nei žaliavų bazės, nei rinkos. Svarstome mes klausimus ir dėl bažnyčios vaidmens būsimoje Lietuvoje, ir dėl Rytprūsių ateities, ir dėl būsimų mūsų santykių su kaimyninėmis Rusijos, Lenkijos bei Vokietijos valstybėmis, ir dėl Lietuvos vietos Europoje bei pasaulyje aplamai, ir dėl tų tendencijų liaudies psichologijoje, kurių pagrindu galėtų atsirasti įvairios politinės srovės krašto visuomenės gyvenime" (Ibid.).

Visi šie klausimai yra, be abejo, svarbūs ir gana konkretūs, o dėl to gal ir per ankstyvi svarstymui. Kai kam atrodo, jog pirmiausia svarstytina bendriausio pobūdžio štai koks klausimas: lietuvių tautos santykiai su svarbiausiu kaimynu, nuo kurio dabar priklausome, tai yra, su Rusija. Remiantis neabejotina prielaida, kad dabartinė Lietuvos padėtis yra nepatenkinama ir kad yra pagrindo tikėtis geresnės padėties, kyla klausimas, ko siektina — visiškos nepriklausomybės ar gal tik geros autonomijos? Tokia alternatyva kai kam gali skambėti kaip išdavystė. Bet protingi žmonės neturėtų bijoti svarstyti bet kokias galimybes bei prielaidas.

Šis reikalas turėtų būti svarstomas pasaulio politinės bei ekonominės raidos požiūriu. Toji politika, kaip minėta, bent formaliai vadovaujasi Jungtinių Tautų Chartos bei Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos principais, tarp kurių yra ir tautų, didelių ir mažų, lygybė, laisvas jų apsisprendimas, visų šalių gerovė. Antras dalykas, kuris gal ir nėra chartose minimas, bet apie kurį spaudoje bei suvažiavimuose dažnai kalbama, yra tai tautų bei valstybių tarpusavio priklausomumas. Jokia valstybė šiandien negali būti visais atžvilgiais autarkiška. Visas jas daugiau ar amžiau sieja politiniai, ekonominiai bei kultūriniai ryšiai. Tas tarpusavio priklausomumas remiasi ne tik teise gauti naudos iš to priklausomumo, bet kartu ir pareiga teikti naudos kitiems. Kitaip sakant, visos šalys turi žiūrėti ne tik savo interesų, bet turi atsižvelgti ir į kitų interesus. Tai ypač neišvengiama santykiuose tarp kaimynų.

Todėl ir kalbant konkrečiai apie Lietuvos santykius su Rusija, neužmirštinas ir minėtas tarpusavio priklausomumas, tie abiejų pusių interesai, kurie išplaukia iš kaimynystės santykių. Rusija Lietuvai, kaip Latvijai ir Estijai, visada bus reikalinga kaip žaliavų šaltinis ir eksportuojamų gaminių rinka, o Rusijai Baltijos šalys visada bus reikalingos dėl jų eksporto ir gal daugiausia dėl jų uostų, kurie didelei Rusijai yra labai reikalingi. Uostų naudojimui reikalingas priėjimas (tranzitas) prie tų uostų. Žaliavų naudojimui gali būti reikalingi naftos ir dujų tiekimo vamzdžiai, nutiesti iš vienos šalies į kitą. Šitoks dviejų šalių susiejimas energijos tiekimo laidais bei vamzdžiais yra jau žymiai tvirtesnis ekonominis susiejimas už tą, kurį sudaro tik paprasti prekybiniai santykiai. Bet kai dviejų kraštų ekonominiai ryšiai pasidaro intensyvūs, savaime iškyla ir tų kraštų politinių santykių klausimas. Tai kaip tik matome ir Vakarų Europoje, kur jau, šalia Bendros rinkos, siekiama ir politinės vienybės. Todėl tokių faktų akivaizdoje gali būti svarstomas ir klausimas, kokių santykių su

Rusija Lietuva ateityje pageidaus.

Po II-jo pasaulinio karo, kaip žinome, atsirado daugybė nepriklausomų valstybių, kurios iki tol valstybingumo neturėjo. Bet kartu matome ir ekonominio pobūdžio integracijos polinkį, kuris gal ryškiausias yra Vakarų Europoje. Suprantama, kad abu šie polinkiai nėra vienodo svarbumo. Svarbesnis yra tautų laisvo apsisprendimo principas. Normaliai tik politiškai laisvos tautos bei nepriklausomos valstybės gali sutarti, ar joms reikalinga kokia ekonominė federacija ar ne. Vakarų Europoje, kaip žinome, tuo keliu ir buvo einama. Dėl stojimo į Bendrąją rinką buvo vykdomi referendumai.

Savaime suprantama, kad Vakarų Europos tautos, sutikdamos integruotis ekonomiškai ir galbūt apsijungti ateityje politiškai, niekuomet nesutiks išsižadėti savo istorinių kultūrinių tradicijų, kultūrinio paveldėjimo bei kultūrinio nepriklausomumo nei dabar, nei ateityje. Vakarų Europoje nėra ir nebus viešpataujančios ar privilegijuotos ideologijos, religijos ar kokios nors visiems privalomos meno srovės. Žodžiu, ekonomiškai integruotoj ir politiškai apjungtoj Vakarų Europoj liks kiekvienam asmeniui bei kiekvienai tautai visiška laisvė kultūrinėje srityje.

Pripažįstant ekonominės integracijos polinkį kaip šių dienų reiškinį, galima manyti, kad toks polinkis normaliomis sąlygomis reikštųsi ir kitur Europoje. Čia galėtų būti dar net du susigrupavimai — Vidurio Europos ir Rytų Europos. Jeigu Baltarusija ir Ukraina būtų nepriklausomos valstybės, kaip to pageidauja lenkų emigrantai, susispietę apie Paryžiuj leidžiamą *Kultūros* žurnalą, tai Lietuva galėtų priklausyti Vidurio Europos susigrupavimui. Bet jeigu Baltarusija ir Ukraina pasiliktų su Rusija, tai ir Lietuva, Latvija bei Estija dėl savo geografinės padėties gal būt geriau tiktų Rytų Europos federacijai. Čia, žinoma, turima galvoj tokio pobūdžio federacija, kaip Vakarų Europos.

Suprantama, kad kiekvienoje valstybių federacijoje ekonominė bei socialinė struktūra visų federacijos narių turi būti panaši. Tad ir Rytų Europos valstybių federacijoj, jei tokia kada būtų, toji struktūra turėtų būti panaši. Bet tas struktūros klausimas, atrodo, yra antraeilės svarbos. Svarbiausias reikalas yra kultūrinis savarankumas bei nepriklausomumas, nes kultūra sudaro kiekvienos tautos savitumą. Visoje federacijoje ekonominė struktūra gali būti kapitalistinė ar socialistinė, bet kultūrinė politika kiekvieno federacijos nario galėtų būti skirtinga. Dabartinėj Sovietų Sąjungos "federacinėj" sistemoj nerusiškoms tautoms nemaloniausias dalykas kaip tik ir yra kultūrinės autonomijos nebuvimas. Palikta tik gimtoji kal-

ba, bet ir ta kaskart labiau diskriminuojama. Tokia padėtimi nerusiškos tautos, aišku, nėra patenkintos ir dėl to jos laukia geresnių laikų — pasikeitimų Sovietų Sąjungoj.

★

Rusų demokratinis sąjūdis ir nerusiškos tautos. Kaip jau minėta, tų pasikeitimų pradžia kai kas ir laiko rusų šviesuomenės disidentinį sąjūdį, kuris nėra tik pastarųjų metų reiškinys. Jis pradėjo reikštis prieš kokius 20 metų. Kaip nurodo Amalrikas jau minėtoj knygoj, esama to sąjūdžio trijų srovių, kurių viena remiasi "tikro marksizmo" ideologija, kita — krikščioniška ideologija ir trečia — liberalia ideologija. Marksistai nori, berods, tik pagerinto marksizmo - leninizmo. Krikščioniška ideologija buvo pagrįstas sąjūdis, kuris prieš dešimtį metų (1964) išdėstė ir savo programą. Anksčiau ji buvo iš dalies skelbiama "Bėgamųjų įvykių kronikoj", o pernai YMCA-Press leidykla paskelbė ją atskiru leidiniu, pavadintu *"Vserossijskij social-christianskij sojuz osvoboždenija naroda* (Visos Rusijos social-krikščioniška tautos išlaisvinimo sąjunga). Toji sąjunga remiasi filosofo N. Berdiajevo ir jugoslavo politiko Milovano Djilaso idėjomis. Ji pabrėžia personalizmą (pagal Berdiajevą), korporacinę struktūrą vietoj politinių partijų ir atsiduoda bent kiek slavofilizmu. Tačiau toji organizacija buvo susekta ir jos vadai (Igoris Ogurcovas, Mykolas Sado, Eugenijus Vaginas, Borisas Averičkinas) suimti ir dar tebesėdi kalėjimuose bei stovyklose. Į šią jų programą iš dalies panaši ir rašytojo Aleksandro Solženicino programa.

Kita organizacija vadinasi — Demokratinis Sąjūdis Sovietų Sąjungoj, kuris 1969 metais taip pat paskelbė savo programą ("Programma demokratičeskogo dviženija Sovetskogo Sojuza"). Kaip toje programoje skelbiama, ją sudarė Rusijos, Ukrainos ir Baltijos šalių demokratai. Tai labai įdomi programa — apie 50 puslapių leidinys. Nacionaliniu klausimu joje rašoma, kad kiekvienai Sovietų Sąjungos tautai "turi būti suteikta teisė ir faktiška galimybė apsispręsti politiniu, ekonominiu bei kultūriniu atžvilgiu Jungtinių Tautų priežiūroje" (14). Panašių demokratinių sąjūdžių esama ir paskirose sovietinėse respublikose.

Pavyzdžiui Estų Demokratinis Sąjūdis ir Estų Nacionalinis Frontas, kurie 1972 metais pasiuntė memorandumą Jungtinėms Tautoms ir laišką generaliniam sekretoriui Waldheimui (*Lituanus*, 1975, Nr. 2); Estų ir latvių demokratai pasiuntė memorandumą, pasirašytą Talline ir Rygoj, Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijai 1975 m.; Lietuvoje veikia Nacionalinis Liaudies Frontas, kurio "Deklaracija" pasiekė Va-

karus pernai ir buvo paskelbta išeivių spaudoje (*Tėviškės Žiburiai*, 1975 liepos 1 d.; *Lituanus*, 1975, Nr. 1). Tam tikro sąjūdžio buvimą Lietuvoje rodo ir *Katalikų Bažnyčios Kronika* bei pogrindinio *Aušros* laikraščio pasirodymas.

Taip pat paskiri žymūs Sovietų Sąjungos disidentai yra paskelbę savo programas. Rašytojas Aleksandras Solženicinas savo programą išdėstė garsiame "Laiške Sovietų Sąjungos vadams" (1973). Ten jis siūlo nacionalinės veiklos centrą perkelti iš tolimų kontinentų ir dargi iš Europos į šiaurės rytus. Dėl to jis siūlo nuimti globą Rytų Europai. Nacionaliniu klausimu jis rašo: "Taip pat negali būti nė kalbos apie prievartinį kurios nors pakraščio tautos laikymą mūsų valstybės ribose" (28). O savo nobelinėj kalboj Solženicinas skelbė, kad "tautos — tai žmonijos turtas, tai jos kolektyvinės asmenybės: pati mažiausia iš jų pasižymi savo skirtingomis spalvomis, slepia savyje ypatingą Dievo plano bruožą".

Panašiai pasisako ir akademikas Andriejus Sacharovas. Jo naujausios knygos *Mano kraštas ir pasaulis* ("My Country and the World", 1975) išvadose randame ir tokį pasisakymą nacionaliniu klausimu: turi būti "įstatymu patvirtinta sovietinių respublikų teisė atsiskirti ir tą atsiskyrimą diskutuoti" (102).

Labai gražiai nacionaliniu klausimu pasisakė ir *Kontinento* žurnalo bendradarbiai. Keletas jų išleido knygą — straipsnių rinkinį, pavadintą *Iš po griuvėsių* (Iz-pod glyb), kurioje yra ir keletas straipsnių nacionaliniu klausimu. Vienas jų V. Borisovas pagal Dostojevskį naciją vadina "tautine asmenybe" arba "kolektyvine tautine asmenybe" ("sobornaja narodnaja ličnost"). Jaunas *Kontinento* bendradarbis Eugenijus Ternovskis, nagrinėdamas minėtą straipsnių rinkinį, rašo, kad pagal rinkinio autorius "nacionalinis klausimas tapo Rusijoj skaudžiausiu klausimu. Tai matyti ir samizdato literatūroj. Baltijos šalyse ir Rytuose vyksta lėta, gili ir, atrodo, nesulaikoma kova už nacionalinį orumą ("dostoinstvo"), nacionalinę kultūrą, pagaliau už pačią nacijų egzistenciją. Dabar galima sakyti, kad nacionalinis klausimas beveik išstūmė visus kitus klausimus ar, kiekvienu atveju, savo aštrumu nė vienas kitas su šiuo klausimu negali lygintis" (*Kontinentas* 4, 1975, p. 284). Pati *Kontinento* redakcija tuo klausimu pasisakė šitaip: "Kiek tai liečia vad. ULB (Ukrainos, Lietuvos, Baltarusijos) problemą, tai mes visada sakėme ir tebesakome, kad minėtų tautų šventos laisvo apsisprendimo teisės pripažinimas be jokio kišimosi iš šalies yra viena iš pagrindinių mūsų žurnalo principų" (*Kontinentas* 4, 1975, p. 339).

Aplamai visi tie sąjūdžiai, išskyrus marksistinį, yra demokratiniai ir krikščioniški, ypač tokie yra visi *Kontinento* žurnalo bendradarbiai. Visi jie pripažįsta Sovietų Sąjungos tautų lygybę bei jų laisvą apsisprendimą. Dėl to ir bendradarbiauti *Kontinente* jie kviečia visų tautų žmones. Kai kam gal būt atrodo, kad *Kontinentas* tėra tik dar vienas rusų emigrantų žurnalas. Bet kaip rodo jau išėję 8 to žurnalo numeriai (knygos), tai yra įdomus tarptautinis žurnalas, kuriame svarstomos Rytų Europos problemos, ir dėl to vertas visų, o ypač vidurio ir rytų Europos tautų, dėmesio. Tas žurnalas leidžiamas ne vien rusų, bet ir kitomis Europos kalbomis.

Atrodo, kad *Kontinentas* galėtų suvaidinti teigiamą vaidmenį, pasiūlydamas sutartą konkrečią alternatyvą komunistinei Rytų Europos sąrangai. Tokios alternatyvos kaip tik ir pageidauja mūsų tautiečiai okupuotoje Lietuvoje. Kadangi baltiečiai išeiviai po 30 išeivystės metų negali dėtis neklaidingais žinovais, ko tauta ateityje pageidaus, tai kai kas mano, jog protingiau būtų prileisti abi galimybes — nepriklausomybę ir federaciją. Be to, ir taktiškais sumetimais abiejų galimybių prileidimas galėtų būti naudingesnis. Jis parodytų rusų tautai, kad mažosios jos kaimynės nemano užsidaryti savo egoistinių interesų kiaute, bet nori atsižvelgti ir į kitų interesus. Tokia federacija, kuri užkirstų kelią mažų tautų asimiliacijai ir užtikrintų jų egzistenciją, būtų kaip tik graži alternatyva dabartinių rusų komunistų svajonei ir praktikai, siekiančiai mažų tautų asimiliacijos.

Žinoma, nėra visiško tikrumo, kad rusai demokratai, atsidūrę valdžioje, elgsis taip, kaip dabar skelbia *Kontinento* žmonės. Anot patarlės, visų žmonių nagai į save riesti. Juk ir prancūzų demokratai ne geruoju atsisakė nuo Alžiro, o portugalai nuo savo kolonijų Afrikoj. Rusų Leninas, kai dar nebuvo valdžioje, ir vėliau taip pat labai gražiai kalbėjo apie nerusiškų tautų Rusijos imperijoj teises. Tačiau tas pats Leninas karine jėga stengėsi pasiglemžti visas tas tautas, kurias valdė ir carai, o jo įpėdiniai bando tas tautas asimiliuoti, tas savo pastangas vadindami "objektyviu procesu".

Baltiečiai, be abejo, nėra priešiškai nusiteikę rusų komunistų atžvilgiu vien dėl to, kad jie komunistai. Bet, nematydami savo tautų egzistencijos užtikrinimo iš jų pusės, baltiečiai neturi kitos išeities, kaip kreipti savo žvilgsnį į tuos, kurie nuoširdžiai pripažįsta mažų tautų teises bei jų laisvą apsisprendimą. Atrodo, kad siekiant geresnės ateities, nėra kitos išeities, kaip dialogas ir bendradarbiavimas su kaimynais, pirmiausia su tais jų žmonėmis, kurie geriausiai mūsų

BENDRUOMENĖS PROBLEMOS IR JŲ PRIEŽASTYS

VYTAUTAS KUTKUS
JAV LB Tarybos narys

Žmogaus organizmo sutrikimą gydydamas, gydytojas nesitenkina tik to sutrikimo reiškinius — skaudėjimą, vėmimą, svaigimą ar kitokį silpnumą — apraminęs, o būtinai ieško organizmo sutrikimo priežasties ir, radęs ligos priežastį, stengiasi ją pašalinti. Tik pašalintas ligos priežastį organizmas gali atgauti normalų funkcionavimą. Tas pat galioja ir visuomeniniam organizmui. Taigi ir mūsų išeivijos tautinės bendruomenės problemas spręsdami, pirmiausia turime išsiaiškinti jų priežastis: iš kur ir dėl ko jos yra kilę.

1

Pirmoji ir seniausioji išeivijos lietuvių bendruomenės problema yra pati lietuvių bendruomenės samprata. Kas gi yra lietuvių bendruomenė? Nors Vliko 1949 paskelbtoji Lietuvių Charta jau 1974 atšventė savo sidabrinį, 25 metų amžiaus jubiliejų, daugeliui išeivijos lietuvių šios chartos nusakytoji LB vis dar nėra visai aiški. Ir tai suprantama, nes LB yra visai naujas

---

aspiracijas supranta ir mūsų teises pripažįsta. *Kontinento* žurnalas pakvietė lietuvius bendradarbiauti, ir lietuviai kvietimą priėmė. Lietuvių Rašytojų Sąjunga parašė tuo reikalu laišką, kuris buvo paskelbtas tame žurnale. *Kontinento* vardas skelbiamas įvairiomis kalbomis, tarp jų ir lietuvių kalba. Tuo tarpu tai ir yra viena iš prošvaisčių kelyje į geresnę mūsų tautos ateitį.

išeivijos gyvenime reiškinys, kokio seniau išeivija nežinojo. Tik dypukai jau Vokietijoje tremtinių stovyklose susipažino ir susigyveno su LB. Ir jiem iš stovyklinio gyvenimo buvo aišku, kad LB — tai savanoriška tautinė savivalda. Lietuvių tremtinių bendruomenė UNRRA'os (United Nations Relief and Rehabilitation Administration), vėliau IRO's (International Refugee Organization) priežiūroje lietuvių tremtinių gyvenime suvaidino nepaprastai naudingą tautinį vaidmenį. Veikiausiai, kad tas tremtinių bendruomenės naudingumas ir bus paskatinęs Vliką bendruomenės idėją perkelti ir senajai mūsų išeivijai visame pasaulyje. Dypukai tame bendruomenės perkėlime turėjo atlikti raugalo rolę. Ir atliko!

Vis dėlto pati LB samprata ir po šiai dienai, bent Jungtinių Valstybių lietuviuose, daugelio dar nėra teisingai suprasta. Dar neretai pasitaiko ir laikraščiuose skaityti ir kalbose girdėti apie bendruomenei nepriklausymą, apie bendruomenės nario mokesčio nemokėjimą, sakytum, bendruomenė būtų tolygi kokiam zanavykų klubui ar medžiotojų draugijai. Ogi Lietuvių Charta (1 str.) aiškiai sako:

— *Tauta yra prigimtoji žmonių bendruomenė . . . Pasaulyje pasklidę lietuviai sudaro vieningą pasaulio lietuvių bendruomenę.*

Vadinas, lietuvių bendruomenė yra lietuvių tautos sinonimas, kaip zuikis yra kiškio sinonimas, kaip gužutis yra gandro sinonimas. Lietuvių išeivijos tautinė bendruomenė tolygi lietuvių išeivijos tautai. Ir kaip į tautą žmogus ateina savo gimimu, taip ir į savo tautinę bendruomenę. Savo priklausymu lietuvių tautai priklausome ir lietuvių bendruomenei. Ir kaip viena yra lietuvių tauta, taip viena yra ir tegali būti ir lietuvių bendruomenė. Ir kaip niekas lietuvio negali išbraukti ar išmesti iš lietuvių tautos, vis tiek, ar jis būtų nusikaltėlis, ar šventasis, taip niekas negali lietuvio išeivio išmesti iš lietuvių bendruomenės. Kol esame lietuviai — esame lietuvių bendruomenėje. (Tik nutautėjęs, t.y. asimiliavęsis, susiliejęs su kita tauta, lietuvis iškrenta iš lietuvių bendruomenės, o sulietuvėjęs, t.y. asimiliavęsis su lietuviais kitatautis, įsilieja į lietuvių bendruomenę. Red.) Taigi lietuvis, kol jis jaučiasi lietuviu, pats sau prieštarautų, sakydamas nepriklausąs lietuvių bendruomenei.

Kadangi bendruomenėje nėra įprastine prasme narių, priimamų pagal pareiškimus ir rekomendacijas, todėl negali būti ir įprastine prasme mokamo nario mokesčio. Vietoj įprastinio nario mokesčio, pagal Lietuvių Chartą (11 str.)

— *Tautinio susipratimo ir lietuvių vienybės ženklan kiekvie-*

nas lietuvis moka nuolatinį tautinio solidarumo įnašą.

Įsidėmėkime — *tautinio solidarumo įnašą,* ne kokį ten narystės mokestį. Tas įnašas — tai mūsų tautinio susipratimo ir tautinės vienybės su visais lietuviais liudijimas-ženklas. Kaip krikščionio regimas ženklas yra kryžius, kaip Jungtinių Valstybių regimas ženklas yra erelis, taip mūsų lietuviškumo mažiausias regimas ženklas yra tautinio solidarumo įnašo kvitas ar lipinukas.

2

JAV LB antrąją problemą kelia bendruomenės ir įvairių organizacijų santykiavimas. Kelia per nesusipratimą. Iš vienos pusės pasitaiko organizacijose veikėjų, kurie per nesusipratimą LB laiko tik dar viena nauja organizacija, tolygia visom kitom ir, saugodami savosios organizacijos vyresniškumą ("seniority"), kartais ne tik su pavydu, bet tiesiog su panieka žiūri į bendruomenės sumanymus, planus ir labiausiai į angažavimąsi atstovauti visai lietuvių išeivijai ir kalbėti jos vardu. Tai labai nelaimingas nesusipratimas.

Bendruomenėje esame visi Jungtinių Valstybių lietuviai, o bet kuriai organizacijai priklauso tik didesnė ar mažesnė lietuvių dalelė. Jei suskaičiuotume Jungtinių Valstybių lietuvių visų organizacijų visus narius aliai vieno, pamatytume, kad jie visi vargiai sudarytų daugiau kaip dešimtąją dalį visų JAV lietuvių. Taigi ne mažiau kaip devyni iš dešimties lietuvių jokiai lietuviškai organizacijai nepriklauso. Todėl kiekviena lietuvių organizacija turi suprasti, kad ji sudaro tik bendruomenės dalelytę ir neturi mažiausio pagrindo pūstis ir šiaušti prieš bendruomenės teisėtą ir teisingą angažavimąsi atstovauti JAV lietuvijai ir kalbėti jos vardu. Tai bendruomenės teisė ir tautinė pareiga.

Iš antros pusės pasitaiko bendruomenės veikėjų, kurie taip pat per nesusipratimą ignoruoja organizacijas ir jų darbuotojus, neįvertina jų įnašo išeivijos tautiniam gyvenimui, užmiršdami Lietuvių Chartos deklaruotą taisyklę (8 str.):

— *Draugija yra tautinės kultūros veiksminga talkininkė. Lietuvis kuria ir palaiko religines, kultūrines, jaunimo, savišalpos, profesines ir kitas lietuvių draugijas.*

Taigi draugijos, kurias čia, Jungtinėse Valstybėse, vadiname įvairiais vardais, yra tautinės kultūros, vadinasi, lietuvybės veiksmingos talkininkės. Jų talką reikia tik sveikinti, nes ji labai lengvina bendruomenės darbų naštą. Bet kuri mūsų išeivijos tautinio gyvenimo sritis, kuria sielojasi ir kurią aprūpina bendruomenės talkininkės draugijos, sąjungos, susivienijimai, — nesudaro rūpesčio bendruomenės

organam pagal bendrąjį demokratinį principą: ką pajėgia atlikti privati iniciatyva, tegu to nesiima viešoji.

Draugija nėra ir negali būti bendruomenei konkurentė, kaip dalelė negali būti konkurentė visumai. Bendruomenės darbuotojai tegali džiaugtis matydami, kad senimas ir jaunimas, kaip vienos ar kitos organizacijos nariai, muša telegramas prezidentui; rašo laiškus senatoriam; uniformuoti ir neuniformuoti, su vėliavomis ar plakatais dalyvauja eitynėse, paraduose; patys aukoja ir aukas renka Lietuvos vadavimui, šalpai, Lietuvių fondui, lituanistiniam švietimui ir kitiem tautiniam reikalam; remia lietuviškas parapijas ir kitas lietuviškas institucijas. Kiekviena lietuvių organizacija yra tarsi lietuviškumo pilis pačiai lietuvių bendruomenei prieš svetimos aplinkos nuolatinius antpuolius.

Todėl bendruomenės ir organizacijų santykiavimo problema, tik per nesusipratimą keliama, faktiškai neturi jokio pagrindo, išskyrus abejur — bendruomenėje ir organizacijose — pasitaikantį atskirų veikėjų nesugebėjimą praktiškai vykdyti Lietuvių Chartos dėsnius.

3

Trečiąją bendruomenės problemą kelia jos organizacinė sąranga. Bendruomenės darbam planuoti ir vykdyti yra reikalingi įvairūs organai, pradedant vietinėse apylinkėse ir baigiant vadovaujančia viršūne centre. Jungtinių Valstybių LB aukščiausias organas yra LB taryba. Dabartinę (VIII) JAV LB tarybą sudaro 60 narių, trejiem metam rinktų visų pilnateisių JAV lietuvių visuotiniu, lygiu ir slaptu balsavimu, plus LB apygardų pirmininkai ir plus Krašto valdybos nariai. Šitokia LB tarybos sudėtis kelia dvejopą nepasitenkinimą ir priekaištus. Demokratinių principų griežti šalininkai tokioje tarybos sudėtyje įžvelgia neleistiną bendruomenės demokratinės santvarkos žalojimą. Kam LB taryboje šalia visuotiniu balsavimu rinktų narių lygiomis teisėmis dalyvauja ir pašaliniai, kurių pati bendruomenė nerinko ir nepasirinko.

Iš antros pusės LB tarybos dabartine sąranga nepasitenkinimas kyla ir dėl to, kad ji neužtenkamai yra susijusi su LB apylinkėmis, kurios kaip tiktai sudaro pagrindą visam bendruomenės lietuviškam veikimui: lituanistiniam švietimui, kultūriniam renginiam, tautinių švenčių minėjimam, žodžiu bendruomenės tautinei misijai. Pasak Vytauto Volerto:

— Sukitės, apylinkių valdybos, jei nenudilo kulnys, nes kitos išeities nėra. Kai jūs prisėsite atsikvėpti, ir mūsų gyvenimas prisės. Bėgiokite, mankštinkitės! Kol apylinkės motorėliai veiks, visi laikysimės, o be jūsų — aukščiausios vyresnybės liks vien

tuščiais gandralizdžiais. LB atėjo iš gyvenimo ir yra skirta gyvenimui, kurio pagrindinė apraiška laikosi apylinkėse. (Plg. Draugas, 1976.I.25).

Šiai spragai LB tarybos sąrangoje pašalinti siūlomi net keli variantai. Vieni siūlo pusę ar trečdalį visuotiniais balsavimais renkamų LB tarybos narių pakeisti apylinkių pirmininkais rotacine eile: vienoj LB taryboj dalyvautų vienų LB apylinkių pirmininkai, kitos kadencijos taryboje — kitų. Kiti, tarp jų ir šis autorius, siūlo paprastai apylinkių pirmininkus pridėti prie turimos ar sumažintos tarybos sudėties. Tatai tarybos narių skaičių gal padvigubintų ir tarybos sudarymo demokratinį principą dar labiau atskiestų nei lig šiol. Bet kažin ar teisinga būtų griežtai įsikibti į demokratinį principą, kai jo griežtas vykdymas kliudo pačiai bendruomenės misijai. *Fiat justitia, pereat mundus* taisyklė vargiai pateisinama. Tiesa, LB tarybai glaudžiau su LB apylinkėmis surišti yra dar ir trečias variantas. Jis, kaip sakoma, ir vilką pasotintų ir ožką paliktų gyvą, t.y. ir LB apylinkėm balsą LB taryboje suteiktų ir tarybos sąrangos demokratinio principo nepažeistų. Tai siūlymas LB tarybos narių rinkimam taikyti Jungtinių Vasltybių kongresmanų rinkimo tvarką. Kiekviena LB apylinkė renka vieną LB tarybos narį. Kadangi LB apylinkės nelygios, vienose gausu lietuvių, kitose negausu, rinkimam mažosios LB apylinkės subloškiamos krūvon, o didžiosios — padalinamos į kelias rinkimų apylinkes. Beje, yra dar ir toks variantas šiam klausimui spręsti: tarybos rinkimuose kandidatai į tarybos narius statomi LB apylinkės susirinkime, o balsuojama apygardomis.

Jeigu LB tarybos ryšio su LB apylinkėmis klausimas, atrodo, be didelio vargo duotųsi sprendžiamas, tai LB tarybos ryšio su centrinėmis JAV lietuvių organizacijomis klausimui gerą sprendimą rasti jau daug sunkiau. Siūlymas centrinių organizacijų pirmininkam ar atstovam suteikti LB tarybos nario teises, atrodo, išleidžia iš galvos tai, kad tokia teisė suteiktų tų centrinių organizacijų nariam dvigubo atstovavimo LB taryboje privilegiją. Būtent, kaip visi kiti lietuviai jie teisėtai dalyvautų LB tarybos narių visuotiniuose rinkimuose, o kaip atitinkamos centrinės organizacijos nariai jie vėl deleguotų į LB tarybą savo atstovą. Tokia dvigubo atstovavimo privilegija yra nedemokratiška, darydama lietuvį nelygų lietuviui. Praktiškai todėl LB tarybos ryšio su centrinėmis organizacijomis klausimą sprendžiant, gal reikėtų pradėti nuo pasikeitimo nuolatiniais ryšininkais. Centrinių organizacijų ryšininkai dalyvautų LB krašto valdybos, tarybos prezidiumo ir tarybos sesijų posėdžiuose, o LB tarybos

ar jos pavedimu krašto valdybos ryšininkai dalyvautų atitinkamos centrinės organizacijos vadovybės posėdžiuose. Tatai labai padėtų ne tik išvengti darbų dubliavimo, bet ir sudarytų sąlygas tarpusavio talkai, kurios lig šiol labiausiai pasigendame. Pvz. Lietuvos vyčių ryšininkas, dalyvaudamas LB valdybos posėdžiuose ar LB tarybos sesijose, galėtų dalykiškai informuoti Lietuvos vyčius apie LB sumanymus bei darbus ir tuo skatinti juos jungtis į aktyvią talką bendruomenei, uoliau atiduoti tautinio solidarumo įnašus ar organizuoti lietuvių kalbos nemokančių LB apylinkes ar seniūnijas. Per centrinių organizacijų ryšininkus būtų traukiami bendruomenėje aktyviai reikštis tie išeivijos sluoksniai, kurie lig šiol bendruomenės atžvilgiu laikosi nuošaliai, o kartais net priešiškai. O svarbiausia, nė viena centrinė organizacija negalėtų jaustis už durų.

4

Ketvirtąją bendruomenės problemą kelia jos santykiai su Amerikos Lietuvių taryba. Tai išimtinai tik Jungtinių Valstybių lietuvių problema. Kitų kraštų lietuviai jos nežino. Ir tai yra padarinys Jungtinių Valstybių lietuvių organizuotumo, patriotizmo ir aktyvių pastangų padėti Lietuvai, kai ji 1940 tapo sovietinio grobuoniškumo auka. Tada Jungtinių Valstybių lietuviai, nepaisydami savo ideologinių priešingumų, rado bendrą kalbą ir bendrą pagrindą sudaryti koaliciniam organui — Amerikos Lietuvių Tarybai — Altai — Lietuvai gelbėti. Tai buvo nepaprastai reikšmingas tautinis įvykis, nes visą organizuotą Amerikos lietuviją, išskyrus prorusiškus komunistus, sujungė vieningam veikimui. Jungtinių Valstybių organizuotų lietuvių atžvilgiu tai buvo bendruomenės prototipas ir pirmtakūnas. Ir tikriausiai šiandien Altos-bendruomenės santykiuose jokios problemos neturėtume, jeigu savo metu Altos vadovybės žmonės būtų susipratę praplėsti Altos apimtį, Altos ribas, kad ji apimtų ne tik organizuotus lietuvius, bet ir organizacijom nepriklausančius. Labai reikia apgailestauti, kad tuometinė Altos vadovybė nepriėmė Vliko pirmininko prel. Krupavičiaus siūlymo Altai stoti bendruomenės priešakyje. To siūlymo Altai nepriėmus, bendruomenės organai susidarė šalia Altos. O dviem virėjom vienoj virtuvėj be trinties sunku išsiversti.

Ir Lietuvių Charta ir Jungtinių Valstybių bendruomenės įstatai LB uždavinių neapriboja, tik kuria viena ar dviem išeivijos veikimo sritimis. Lietuvybės išlaikymo tarnybos valdytojo prel. Krupavičiaus instrukcija, — pažymėjusi, kad bendruomenė turi du tikslus: pagrindinį — rūpintis išeivijos lietuvybe, ir atsitiktinį — rūpintis okupuotos Lietuvos

laisve, — įsakmiai pabrėžia, kad šiuo metu tas atsitiktinis tikslas bendruomenei net yra svarbesnis už pagrindinį.

Todėl ginčyti bendruomenei teisę rūpintis Lietuvos išlaisvinimu ar okupanto visaip maltretuojamos ir žlugdomos lietuvių tautos padėtimi galima tik iš aklo užsispyrimo ir visiško nesiskaitymo su faktais. Bendruomenės teisė dalyvauti Lietuvos laisvinimo darbuose ir rūpesčiuose yra neabejotina. Tiesa, Altos sluoksniuose dažnai kartojama, kad bendruomenė tos savo teisės yra atsisakiusi Altos naudai. Tačiau patikimų įrodymų tokiam bendruomenės savo teisės atsisakymui Alta nėra pateikus.

Nepavykus Altai bendruomenės geruoju įtikinti, kad ji savo teisę dalyvauti Lietuvos laisvinimo talkoje yra jai, Altai, perleidusi, Alta griebėsi smurto, atrodo, pagal žinomą vokiečių posakį: jei tu manęs nemylėsi — aš tau makaulę suskaldysiu.

Bendruomenės "makaulės" skaldymui Alta pasirinko statytinius. Praėjusį pavasarį po Chicagoje vykusio veiksnių atstovų susirinkimo išeivijos akcijai ryšium su Helsinkio konferencija aptarti, buvo spaudos konferencija. Joje sužinojome ne tai, ką veiksniai vieningai sutarė Lietuvai gelbėti, o tai, kad dėl Altos pastangų į veiksnių pasitarimus įjungti statytinius bendruomenės "makaulei" skaldyti, bendras veiksnių susirinkimas iširo. Pati ta veiksnių-spaudos konferencija taip pat virto tikru balaganu, kai spaudos žmonių akyse Altos pirmininkas ir LB Visuomeninių reikalų tarybos pirmininkas vienas antrą žemino. Lietuviui buvo gėda tokio "spektaklio" salėje sėdėti.

Ir šiandien, kalbant apie bendruomenės problemas, negalima tylomis nuleisti, kas darosi Amerikos lietuvių didžiausioje bendruomenėje Chicagoje. Neteisinga būtų tuos dalykus nieku versti, visą bėdą suverčiant tik keletui triukšmadarių ar avantiūristų. Palyginę 1973 tarybos rinkimų duomenis su 1976 tarybos rinkimų duomenimis, matome, kad Chicagos ir jos aplinkinių bendruomenių balsuotojų skaičius nuo 4523 1973 metais nukrito 1976 iki 2476, t.y. daugiau kaip 45%. Nukrito ir visoj Amerikoj nuo 10,439 1973 metais iki 7,428 1976, t.y. beveik 29%. Prisipažinkime, kad tai yra ne vien blogo oro balsavimo dieną išdavos.

Kaip atstatyti Altos-bendruomenės santykiuose taiką ir darną? Nei Alta bendruomenei, nei bendruomenė Altai negali nei diktuoti, nei įsakinėti. Nei Alta, nei bendruomenė neturi kariuomenės, policijos, kalėjimų, kad galėtų antrąją pusę priversti.

Neturėdami išeivijoje autoritetingo arbitro Altos-bendruomenės santykių problemai spręsti, turime pasitikėti jų pačių gera

valia. Buvusi bendruomenės krašto valdyba pasitarimam su Alta duris laikė atdaras, bet atrodo, stigo konkrečios iniciatyvos ir konkrečių alternatyvų sprendimui. Naujoji krašto valdyba tuo atžvilgiu galėtų būti konkretesnė bei aktyvesnė. O ginčo arbitru abi šalys — ir bendruomenė ir Alta — turėtų pasirinkti *Lietuvą*. Kas Lietuvai naudinga — abiem pusėm privaloma, o kas Lietuvai žalinga — to abi pusės atsisako.

5

Penktoji bendruomenės problema — frontininkai. Meskime akį į JAV LB trumpą istoriją. Kas stovėjo bendruomenės priešakyje? I-sios ir II-sios centro valdybos pirmininkas — frontininkas Stasys Barzdukas; III-sios ir IV-sios — frontininkas Jonas Jasaitis; V-sios — frontininkas Bronius Nainys, VI-sios — frontininkas Vytautas Volertas, VII-sios — Juozas Gaila, ne frontininkas, bet frontininkam lemiančiai parėmus jo kandidatūrą, VIII-sios — frontininkas Algimantas Gečys. Tad lig šiol JAV LB priešakyje stovėjo ir jos darbų didžią naštą nešė beveik vieni frontininkai. Ir tie visi darbai tenka dirbti ne tik be kokio medžiaginio atlyginimo, ne tik dažnai pačiam darbuotojui iš savo kišenės ir išlaidas sumokant, bet dar tenka ir susilaukti apkalbų, priekaištų ir smerkimų. Daugelis tautiečių ir supratimo neturi, kiek dirbantieji turi rūpesčių, nes patys visuomeninio darbo vengia. Užtat labai dažnas tokių mėgsta kritikos rykšte dirbančiuosius plakti. Vienintelis nemeluotas dirbančiajam visuomenininkui atpildas — vidinis pasitenkinimas, kad atlikta tautinė pareiga, savo vientaučiam padaryta šis tas gero. Frontininkai yra bendruomenei daug gera padarę. Už tai jie verti pripažinimo ir kredito. Bet ir už savo klaidas jie turi prisiimti atsakomybę. O svarbiausia frontininkų klaida, kad jie bendruomenėje stengiasi viską aprėpti ir daryti patys vieni, ir nepakankamai atsižvelgia į kitus, nepakankamai išnaudoja kitus potencialius rezervus.

Ne tik man nepatinka, kad bendruomenę kėsinamasi vairuoti iš šalies. Nesakau, kad ideologinės ar kitokios organizacijos neturėtų rūpintis bendruomenės gyvenimu, bendruomenės organų demokratiniais rinkimais ir t.t. Tai nebus kėsinimasis vairuoti iš šalies. Vairuoti iš šalies — reiškia siekti ekskliuzyvinio dominavimo. Pvz. LB VII-oji taryba buvo išrinkta 1973. V.19/20, o jos I-oji sesija įvyko tik 1973.X.6/7. Kodėl taip ilgai naujoji taryba nesirinko sesijos? Nagi todėl, kad PLB seimas turėjo susirinkti 1973.VIII.30-IX.2 ir frontininkai buvo numatę Bronių Nainį PLB valdybos pirmininku, bet, nebūdami tikri jo tam postui išrinkimu, rezervavo jam ir JAV LB krašto valdybos

pirmininko postą. Todėl JAV LB tarybos sesija turėjo įvykti tik po PLB seimo. Tai jau frontininkų ekskliuzyvumas. Jis bendruomenei žalingas. Kad ir kaip uoliai ir vaisingai frontininkai reiškiasi bendruomenėje, bet toks ekskliuzyvistinis jų veržlumas kitus užgožia ir atstumia nuo bendruomenės veiklos, padaro tarsi bendruomenės posūniais ir iššaukia bendruomenei žalingas reakcijas. Todėl frontininkų veržlumui bendruomenėje yra reikalingas koks nors stabdis. Ir prašmatniausiais automobilis su visomis įmantriomis automatų naujovėmis labiausiai įgudusio vairuotojo rankose reikalingas stabdžių. Be jų toli nenuvažiuosi. Ir frontininkai turėtų rimtai pagalvoti apie stabdžius savo veržlumui, kad jis nekeltų su frontininkų srove nesutampančių išeivijos sluoksnių priešiškumo pačios bendruomenės uždaviniams. Tik pagalvokime, kiek būtų buvę sutaupyta laiko ir energijos tikrai darbščiai ir sumaniai Gailos pirmininkautai Krašto valdybai, jei nebūtų reikėję gaišti laiko ir nervų dėl susidariusios bendruomenėje padėties.

6

Pagaliau norėčiau paliesti dar vieną bendruomenės problemą — išeivijos santykius su okupuota Lietuva, nes ir bendruomenei priekaištaujama kolaboravimas su tėvynės pavergėju. Už Lietuvos laisvę kovojančios bendruomenės viešų, okupanto kontroliuojamų santykių su pavergtos tėvynės žmonėmis, juo labiau su įstaigomis, klausimas, atrodo, kokia viena bendra formule neatsakomas. Tokio atsakymo nerado ir veiksnių konferencija, ir todėl sutarė kiekvienu konkrečiu atveju bendravimo tikslingumo klausimą atsakyti palikti pačiam bendravimo dalyviui, jo sąžinei. Nors man pačiam toks veiksnių sutarimas nepatinka ir skamba nesugebėjimo prisipažinimu, vis dėlto nesiūlau jo atmesti, nes, atmesdami veiksnių formulę, atkeltume vartus anarchijai ir tarpusavio priekaištam, kurie faktiškai patarnautų tik okupanto interesam. Bet priimdami veiksnių formulę, kad ir *cum grano salis*, sykiu turime įsiklausyti ir į krašto rezistencijos balsą. O tas balsas sako:

— *Apsilankę Lietuvoje, kai kurie mūsų išeiviai stebina mus savo politiniu neišprusimu. Jų manymu, per pokario dešimtmetį Lietuva praliejo daug kraujo, sudėjo daug beprasmiškų aukų. Todėl dabar reikia taupyti tautos jėgas, tyliai nešti okupacinį jungą, neišprovokuoti pavergėjų naujoms represijoms. Tą patį siūlė mums čekistai. Jie mėgina mus įtikinti, kad "Kronikos" leidimas neapsimoka, nes jau pareikalavo didžių aukų. Ironiškai jie klausia tardomųjų: "Ką laimėjote su savo 'Kronika'?"*

— *Tačiau iš tolo jaučiame,*

kad mūsų emigrantai didžiuojasi Romu Kalanta, Simu Kudirka, Mindaugu Tamoniu. Kas pagimdė šiuos mūsų tautos didvyrius? Vergiškas nuolankumas? Jeigu lietuviai būtų su gėlėmis sutikę raudonąją armiją, kaip tai rašo oficiali tarybinė spauda (Vestnik Leningradskago universiteta, 1966, Nr. 2, p. 27). (Kiek tai yra tikra, matyti iš to, kad iki 1946 m. balandžio mėnesio iš miškų išėjo ir legalizavosi virš 40,000 asmenų), šiandien Lietuvos vardas būtų visiškai užmirštas. Jis nors retkarčiais patenka į pasaulio spaudą tik todėl, kad mes neklausome kai kurių "protingų" mūsų išeivių patarimų.

— Nuvykę į JAV lietuviai komunistai vaidina didelius patriotus, nesigėdina net lietuvišką patriotišką ašarėlę nubraukti, verkšlendami prašo mus tylėti, neerzinti Maskvos, nes rusai mus praris. Jie tikina jus, kad R. Kalantos auka atnešė Lietuvai visą blogį — Kremlius dar labiau sustiprins kultūrinį genocidą. Lietuvai galėtų padėti vien tik emigrantų tyla. Ir jūs šiuos KGB pasiuntinius sodinate už stalo! Ar tai ne politinis aklumas?

— Su dideliu skausmu skaitome "Gimtajame Krašte" ir kitur mūsų emigrantų pasisakymus, kuriuose išgiriamas išviršinis mūsų gyvenimas, jo blizgesys — mūrinės gyvenvietės, asfaltai ir dainų šventės bei koncertai. Tai yra tik fasadas. Bet kas už jo slepiasi? Giriant šį fasadą, nuslepiami varžtai, kurie smaugia mūsų dvasią.

Konkreti išvada bendruomenei šiuo klausimu būtų tokia: nedelsiant pasirūpinti išleisti atitinkamo turinio trumpą leidinėlį lietuvių ir anglų kalbomis apie tai, ką kiekvienas lietuvis turi žinoti tiek lankydamasis okupuotoje Lietuvoje, tiek ir iš ten atvykusį svečią ar viešnią priimdamas.

Turime visada ir visur būti realistais, neturime leisti, kad kiti pasinaudotų mumis saviems interesams ginti ar vykdyti. Iš savo pusės neturime atstumti nė vieno, kuris gali būti mums naudingas mūsų siekimų realizavimui. Šia prasme kartais naudinga bendrauti ir su lenkais. Jie kartais gali būti mums naudingi. Lenkai mums padarė daug skriaudų, tačiau ateitį turime kurti pamiršdami skriaudas, siekdami bendradarbiavimo su visais, nes tik savomis jėgomis nepasieksime, ko siekiame.

Prel. L. Tulaba

SUSITIKIMAI SU PRANU PADALIU

GARBINGĄ LIETUVĮ IR LAISVĖS KOVOTOJĄ PRISIMENANT

STASYS ŽYMANTAS

Pranas Padalis-Padalskis, gimęs 1911 gruodžio 7 Lietuvoje, mirė 1971 balandžio 5 Jungtinėse Valstybėse.

Stasys Žymantas - Žakevičius, gimęs 1908 balandžio 22 Ukrainoje, mirė 1973 balandžio 19 toje pačioje Amerikos žemėje, toli nuo Lietuvos, dėl kurios laisvės jiedu abu kovojo.

Stasys Žymantas šį paskutinį savo gyvenime rašinį rašė Juozo Kojelio paprašytas Į LAISVĘ žurnalui 1973. Rašė jau labai sunkiai sirgdamas. Jau būdamas visai silpnas, dar bandė rašyti ir balandžio 6, prieš išvykdamas negrįžtamai į ligoninę. Rašomojoj mašinėlėj paliko dar popierio lapą, o ant stalo pluoštą lapų dar nevisai išbaigto bei apdailinto savo rankraščio apie mirusį savo bičiulį Praną Padalį.

Dviejų laisvės kovotojų ir bičiulių paskutinis susitikimas įvyko jau amžinybėje — ad vitam aeternam.

Marija Žymantienė

Draugystė yra kaip vakaro šešėlis, kuris ilgėja ir stiprėja gyvenimo saulei leidžiantis.

LA FONTAINE

Keista, kaip kartais, tarsi kokios slaptingos likimo galios tvarkomi, žmonių gyvenimo keliai susikerta, į vieną sueina ir po kurio laiko vėl skirtingom kryptim išsiskiria.

Rodos, niekas ypatingai nerišo ir nejungė manęs ir Prano Padalio. Buvome skirtingo būdo, skirtingų polinkių ir pomėgių, skirtingos profesijos. Jis žemaitis, aš, bent pagal tėvą, aukštaitis. Jis ekonomistas, aš teisininkas. Jis, kaip mūsuose įprasta sakyti, ateitininkas — dešiniųjų pažiūrų ir idėjų, aš labiau kairiųjų, nors formaliai jokiai ideologinei organizacijai ir nepriklausiau.

Tačiau buvo kas mudu jungė ir kas abiem buvo bendra. Buvome maždaug bendraamžiai, augome ir brendome nepriklausomoje Lietuvoje, buvome tos pačios Lietuvos aukštosios mokyklos, net to pačio fakulteto,

tik skirtingų skyrių auklėtiniai. O kai vienas ir kitas baigėme universitetą, abu buvome fakulteto tarybos išrinkti asistentais ir palikti prie universiteto profesūrai ruoštis.

Taip pirmą kartą susitikome ir susipažinome kaip du jauni kolegos Vytauto Didžiojo universiteto I Rūmų teisių fakulteto profesoriume, bet tuomet dar arčiau nesuėjome ir asmeniškai nesuartėjome, tiktai žymiai vėliau gyvenimo tėkmėje išmokome vienas kitą suprasti, vertinti ir gerbti.

Dar ir šiandieną negalėčiau paaiškinti, kas mudu abu, Lietuvą didžiajai nelaimei ištikus, beveik tuo pat metu pakreipė tautinio lietuvių pasipriešinimo keliu ir pagaliau suvedė į vieną ir tą pačią rezistencinę organizaciją, kuri galutinai išryškėjo Lietuvių Aktyvistų Fronto vardu, pradžioje Vilniuje įsikūrusi kukliu, bet giliai prasmingu Nepriklausomos Lietuvos Draugijos vardu.

I

Sovietams Lietuvą pirmą kartą okupavus 1940 m., ne visi lietuviai vienodai pasitiko okupaciją ir okupantus, nors toji okupacija visiem buvo ir liko nepriimtina, prievartinė ir primestinė.

Vieni iš karto ėmėsi pirmųjų tautinio pasipriešinimo ir laisvės kovos darbų bei žygių; kiti, neretai prieš savo norą ir valią, tapo klusnūs okupantų priespaudinės politikos įrankiai. Vieni vedė tylią atkaklią kovą, siekdami išnaudoti kiekvieną galimybę tautos gyvybei išsaugoti ir jos kultūrinėms vertybėms išlaikyti; kiti taikstėsi okupantams įvairių oportunistinių sumetimų vedami.

Pranas Padalis priklausė prie tų pirmųjų — nepalenkiamų, nenumaldomų ir nesitaikstančių. Anais skaudžiais išgyvenimo laikais, ypač tragiškais pirmosios sovietų okupacijos metais, jis pasiliko toks pats nepasikeitęs, kokį jį pirmą kartą pažinau nepriklausomybės metais ir koks jis mano atminty išliko iki pat savo gyvenimo galo.

Tiesus, status, visad aukštai iškelta galva, ramus ir santūrus, tvirtas kietas žemaitis, Pranas Padalis per visą savo gyvenimą niekam nesilankstė ir nesitaikstė — nei draugui, nei priešui. Nepriklausomo, savarankaus būdo ir galvojimo, jis elgėsi ir savo sprendimus darė pirmiausia pagal savo nusimanymą ir sąžinę ir kaip tai jam diktavo jo pareigos ir atsakomybės jausmas.

Pirmosios sovietų okupacijos metais universitete jis laikėsi be priekaišto. Skaitydamas paskaitas Vilniaus universitete ir dirbdamas su studentais, jis nesidangstė jokiomis sovietinio "socialistinio" mosklo frazėmis, į jokius Stalino garbinimus ir stalininių citatų naudojimą ne-

sileisdamas. Už tai jo studentai jį labai gerbė, už tai jį vertino ir pogrindžio LAF vadovybė. Tačiau tokia jo nepriklausoma ir drąsi laikysena labai anksti atkreipė į jį NKVD dėmesį. NKVD buvo priėjusi kitų išvadų, negu jo patriotiškai nusiteikę studentai, ir, nesitikėdama jį sovietiškai perauklėti, buvo nusistačiusi jį likviduoti. Tačiau įspėjimai dėl to Prano Padalio neišgąsdino, nuo jo nusistatytos ir pasirinktos linijos bei laikysenos neatitraukė.

Šiandieną gali tai atrodyti nesuprantama, kad nors mudu su Pranu Padaliu dirbome tame pačiame Vilniaus universitete ir slaptai priklausėme vienam ir tam pačiam LAF Vilniaus štabui, susitikdami savo tarpe, niekad apie tai neužsimindavome ir jokių politinių, okupacinių ar Lietuvos laisvės kovos klausimų nesvarstėme. Net ir tada, kai birželiniams suėmimams ir išvežimams prasidėjus slapstėmės ir naktis praleisdavome drauge nuošaliai esančiame Teisės Mokslų fakulteto archyvo kambaryje. Čia likimo buvome suvesti Pranas Padalis, aš pats, fakulteto sekretorius Vytautas Pašakarnis ir dar vienas fakulteto jaunesniojo personalo narys, taip pat pogrindininkas ir artimas Prano bičiulis. Tarp kitko, tai buvo pirmas ir paskutinis sykis mano gyvenime, kai vakaro prieblandoje trys besislapstantieji pogrindininkai mėgino mane išmokyti proferansą lošti. Naktis buvo ilga, gulėjimas ant grindų, pakišus po galvom fakulteto studentų bylas, nebuvo perdaug patogus, rytojus buvo nežinomas ir daugiau negu netikras, ir apie miegą sunku buvo ir galvoti.

Rodos, tuomet buvo gera proga visiems atvirai išsikalbėti. Visi žinojome, kad netrukus turi kilti karas ir, kad jam kilus, turi įvykti sukilimas Lietuvos nepriklausomybei atstatyti. Mudu su Pranu Padaliu priklausėme tam pačiam slaptam pogrindžio sąjūdžiui LAF, abu turėjome tiesioginį ryšį su jo vadovybe ir su abiem toji vadovybė tarėsi dėl numatomo sukilimo, nepriklausomybės atstatymo ir laikinosios vyriausybės sudarymo. Žinojau, kad su juo, kaip ir su manim, nors ir paskirai, buvo tartasi dėl tos vyriausybės sudarymo, ir net abu buvome kviečiami jon įeiti.

Tačiau tą naktį nei Pranas Padalis man, nei aš jam tų visų dalykų net visai neužsiminėm. Tiktai žymiai vėliau jis man pasipasakojo, jog jis buvo neigiamai nusistatęs dėl kvietimo ton vyriausybėn jaunų ir visuomenei nežinomų žmonių, jų tarpe jo paties ir manęs. Jo manymu, laikinąją sukiliminę vyriausybę turėjo sudaryti vyresniojo amžiaus ir plačiai žinomi visuomenės veikėjai ir po-

litikai. Jaunesnieji turėtų jiems talkininkauti antraeilėse vietose. Man tuomet atrodė priešingai, kad svarbesnis buvo ne praeity plačiai žinomas vardas, o asmens skaudžios dabarties išbandytas rezistencinis įsipareigojimas, kovos įsijautimas ir ryžtas.

Pirmajai išvežimo bangai praėjus, Pranas Padalis drauge su visa eile kitų mokslo personalo narių, universiteto buvo deleguotas į įvairius Lietuvos provincijos miestus raginti gimnazijų abiturientus stoti į Vilniaus universitetą. Netrukus kilęs karas ir prasidėjęs visuotinis sukilimas jį jau užklupo Kaune, ne Vilniuje. Paskelbus Kaune Laikinąją Vyriausybę, Pranas Padalis įėjo į ją kaip prekybos viceministras, kaip to pats anksčiau pageidavo.

Taip likimas nulėmė, kad Pranas Padalis nei birželio mėnesio sukilime Vilniuje, nei po sukilimo ten atgaivinto LAF štabo veikloje ir sukilimo pastatyto Vilniaus Komiteto darbe negalėjo dalyvauti, ir mes tuomet veikusieji Vilniuje tą jo nebuvimą labai pajutome.

Pasigedome jo kiek vėliau ir Vilniaus universiteto vadovybėje. Nors Laikinosios Vyriausybės švietimo ministras Juozas Ambrazevičius-Brazaitis buvo jį numatęs ar net paskyręs po sukilimo atstatomo ir pertvarkomo Vilniaus universiteto Ekonomikos mokslų fakulteto dekanu, tačiau, jam kategoriškai atsisakius tą paskyrimą priimti, motyvuojant, kad jam nepatogu užimti fakultete vadovaujamą vietą, kai daugumas jo profesorių dar neperseniausiai buvo jo mokytojais, dekanu buvo paskirtas prof. Vladas Jurgutis. Didelio takto ir nepriklausomo galvojimo, sumanus, veiklus ir ryžtingas Pranas Padalis, kaip dekanas, nacių okupacijos metais būtų buvęs nepamainomas talkininkas Vilniaus universiteto rektoriui ir senatui sunkiose jų pastangose išsaugoti universitetą ir kuo ilgiau pratęsti jo gyvavimą ir darbą bei išsaugoti jo studentiją. Nelemtas Prano Padalio apsisprendimas buvo padarytas dėl jo gilios pagarbos vyresniesiems, ne todėl, kad jis vengtų atsakomybės ar sunkios naštos.

Pranas Padalis tačiau nebuvo nereikalingai kuklus ir gerai žinojo savo vertę, bei turėjo pasitikėjimo savo jėgomis ir sugebėjimais. Kaip ir kiekvienam jaunam veikėjui, kovotojui bei politikui, jam netrūko ambicijos. Tačiau savo sprendimus jis grindė ne tuščia savimeile, o ramiu ir šaltu protavimu, visuomet būdamas pasiruošęs ir pasiryžęs dirbti Lietuvai reikalingą ir naudingą darbą, pats nesiveržiamas į vadus, nei vadovavimą ir bendrą visiems reikalą mokėdamas skirti ir aukščiau pastatyti už savo asmeninius ar siaurai grupinius interesus.

II

Laikinajai vyriausybei nacių priverstai savo veiklą Kaune sustabdyti, Pranas Padalis grįžo Vilniun, jau besislapstydamas nuo gestapo, nes jam grėsė areštas ir koncentracinė stovykla už LAF protesto memorandumo naciams pasirašymą, ir grįžo jau kaip naujo antinacinio pasipriešinimo dalyvis ir kovotojas. Nepaisydamas nacių grėsmės, savo įprastu sistemingumu šaltai ir ramiai tuojau įsijungė į rezistencinį darbą. LAF suskilus, o netrukus ir visai nustojus veikti, Pranas Padalis įsijungė į naujai įkurto rezistencinio sąjūdžio — Lietuvių Fronto, ar sutrumpinus LF, organizacinį darbą. LF, tik vieną A (aktyvistų) raidę iš seno LAF pavadinimo išleidus, siekė perimti ir toliau tęsti nacių išsklaidyto ir uždaryto LAF pasipriešinimo ir kovos uždavinius. Laimingu būdu jis, čia veikdamas, išsisaugojo nesuimtas iki pat vokiečių okupacijos pabaigos.

Tu pačių 1941 metų pabaigoje Pranas Padalis pasikvietė mane užeiti pas kun. Alfonsą Lipniūną, kur be juodviejų radau dar vieną man gerai pažįstamą pogrindininką. Buvau kiek nustebintas, kai Pranas Padalis pasiūlė man įsijungti į LF eiles. Giliai buvau sujaudintas ir šiandieną tebevertinu tą man tuomet parodytą pasitikėjimą ir tebejaučiu gilią pagarbą tiems garbingiems asmenims. Tačiau nuo man tuomet padaryto pasiūlymo turėjau atsisakyti, nurodęs, jog, mano manymu, LF yra ne vien grynai rezistencinė, bet, deja, jau aiškiai srovinė ir ideologinė organizacija, kurion įsijungęs gal pasijusčiau jai svetimas esąs.

LF jau nebegalėjo pilnai atstoti ir neatstojo nustojusio veikti LAF. Anksčiau Kaune įvykęs LAF skilimas, nacionalistų partijos įsteigimas, nuo LAF atskilusios Laisvės Kovotojų Sąjungos (LLKS) atgaivinimas, buvo tikrai apgailėtini ir laisvės kovai iš esmės žalingi sprendimai. Lietuvių rezistencijos vadovybė suskilo, ir tas susiskaldymas ne mažėjo, o didėjo, atsiradus dar liaudininkų pogrindžio "Nepriklausomos Lietuvos" laikraščio sąjūdžiui, o po kiek laiko dar pradėjus veikti plačiai paplitusiai naujai kovinei organizacijai Lietuvos Laisvės Armijai. Jei lietuvių laisvės kova ir pasipriešinimas nacių okupantams anuo metu buvo vieninga, tai lietuvių pogrindžio vadovavimas, deja, nebuvo vieningas iki pat vokiečių okupacijos pabaigos. Taigi užuot nuo pat 1941 metų rimtai tarpusavy išsiaiškinę ir sutarę dėl lietuvių laisvės kovos sampratos, jos taktikos ir metodų toje nepaprastai sunkioje padėtyje, kurioje buvo atsidūrusi lietuvių tauta, mes daug laiko neprasmingai sugaišome besiskaldydami, iš karto tinkamai nesusiorganizavę

ir nepasiruošę ateičiai. Iki pat naujo sovietų įsiveržimo į Lietuvą 1944 m. plačiai pasireiškęs tautinis lietuvių pasipriešinimas iš esmės neturėjo tvirtai vieningai sutartos ir vykdomos pasipriešinimo politikos. Nebuvo nei bendro lėšų telkimo slapto fondo, nei vieno žinių ir dokumentacijos telkimo centro, nei slaptos karinės vadovybės bei visus jungiančios slaptos karinės organizacijos. VLIK'o sudarymas 1943 m. pabaigoje ir bandymas visus apvienyti buvo daugiau negu pavėluotas ir faktinio lietuvių rezistencijos susiskaldymo nepašalino. Šalia Vliko veikė į jį neįsijungusi Laisvės Armija, taip pat pradėtoji organizuoti slapta Lietuvių Šaulių Sąjunga, LF kęstutėnai ir LLKS kovos būriai. Tik pačioje vokiečių okupacijos pabaigoje vad. mažasis Vlikas susigalvojo vyriausiu tautinio ginkluoto pasipriešinimo vadu paskirti gen. M. Pečiulionį, deja, per vėlai, kad spėtų jis paruošti reikalingus organizacijai pagrindus ir ginkluotai lietuvių rezistencijai veikti rimtus planus.

Buvo tikrai sunkiai suprantama, kodėl mes visi, pirmosios sovietinės okupacijos pavojingais metais sugebėję priklausyti Vilniuje vienam ir tam pačiam LAF, dabar veikiam net trijose skirtingose organizacijose: Pranas Padalis — LF, aš — LLKS, o, po sukilimo Vilniaus LAF štabui vadovavęs ir antrosios bolševikų okupacijos metu sušaudytas, mokytojas Mykolas Gudėnas — LLA, dėl savo veiklos ir rezistencinio darbo tarpusavy nesiaiškindami ir jo nederindami. Kaune tam pačiam LAF rezistenciniam sąjūdžiui anksčiau priklausę ir sutartinai veikę asmenys, dabar priklausydami LF ir LLKS organizacijoms, matydami tokį nenormalumą, pradėjo tartis dėl savo veikimo suderinimo, tačiau, deja, sutarti nesugebėjo.

Tokiai nenormaliai padėčiai esant, Pranas Padalis kartą Vilniuje man iškėlė sumanymą, jog gera būtų, neįstengiant Kaune susitarti, bandyti vieningą lietuvių tautinio pasipriešinimo vadovybę sudaryti Vilniuje. Jis net nurodė LF ir jam priimtiną tokios vadovybės formulę: keturių politinių srovių — krikščionių demokratų, socialdemokratų, valstiečių liaudininkų, tautininkų ir dviejų rezistencinių organizacijų — frontininkų ir laisvės kovotojų atstovų. Nors politika nėra matematika ir politinės problemos formulėmis sunkiai yra išsprendžiamos, Prano Padalio pasiūlyta formulė man asmeniškai atrodė visai priimtina ir reali, kiekvienu atveju, realesnė už tąją, pagal kurią buvo sudarytas Vyriausias Lietuvių Komitetas. Tačiau turėjau jam nurodyti, kad Kaune jau yra Vyriausias Lietuvių komitetas, sudarytas penkių grupių

pagrindu, su nacionalistų atstovu, o po nesėkmingų derybų Kaune su LF, LLKS taip pat įėjo, o pačiame Vilniuje tuo pačiu pagrindu sudarytas veikė slaptas Vilniaus pogrindžio komitetas, kuriam vadovavo socialdemokratas prof. A. Žvironas. Tiek Kauno, tiek Vilniaus komitete buvo atstovaujama ir nacionalistų partija, kuri, Prano Padalio formulę priėmus, pakibtų ore, ir tai sudarytų nenumatytų keblumų. Aš pats asmeniškai mielai būčiau Vilniuje į slaptą pasipriešinimo komitetą pakvietęs ir prel. L. Tulabą bei Praną Padalį, tačiau kiltų klausimas, kas daryti su nacionalistams atstovavusiu, nors formaliai jiems nepriklausiusiu, dr. Vytautu Čepu. Tuo mūsų pasikalbėjimas tuomet ir pasibaigė. Daugiau iš Prano Padalio apie jo iškeltą susivienijimo sumanymą neteko girdėti.

Kiekvienu atveju galutinis sprendimas nepriklausė nei nuo Prano Padalio, nei nuo manęs, bet nuo mūsų organizacijų centrų Kaune. Vliką steigiant, rezistencijos apjungimas buvo padarytas daugiau partinės aritmetikos išskaičiavimu, neatsižvelgiant į tuos, kurie būrėsi ir veikė prie trijų svarbiausių ir ryškiausių pogrindžio laikraščių: "Nepriklausoma Lietuva", "Į Laisvę" ir "Laisvės Kovotojas". Savo tarpe susitarę, jie vėliau būtų galėję ieškoti sutarimo ir su tokiu stipriu sąjūdžiu, kuriuo išryškėjo Laisvės Armija (LLA). Vyriausias pogrindžio politinės vadovybės sudarymas turėjo išeiti iš rezistencinių jėgų realaus apjungimo ir nebūti dirbtinai iš viršaus padiktuotas. Iš esmės rezistencinių jėgų suvienijimo neįvyko. Artėjant antrosios sovietų okupacijos grėsmei, tuometinis besireiškiantis tautinis lietuvių pasipriešinimas, veikdamas paskiromi organizacijomis, jai sutikti nebuvo tinkamai pasiruošęs.

III

1943 m. lapkričio pabaigoje Lietuvoje sudarytas Vlikas faktiškai teveikė labai trumpą laiką — vos 5 mėnesius. Jau 1944 m. gegužės mėn. didesnė Vliko narių dalis atsidūrė Gestapo rankose. Taipgi lietuvių pogrindžio padėtį dar labiau sunkino brutalus Vietinės Rinktinės likvidavimas, naciams suėmus visą jos štabą su gen. Povilu Plechavičium. Vis dėlto netrukus pavyko sudaryti vadinamą mažąjį Vliką iš trijų asmenų, kuriam pirmininkavo socialdemokratas Kipras Bielinis. Tačiau priartėjusi neišvengiama antroji sovietų okupacija sukliudė mažojo Vliko pastangas persitvarkyti, persiorganizuoti ir naujiems eventualumams pasiruošti. Reikalingi patvarkymai, kaip gen. M. Pečiulionio ginkluotų pajėgų vadu ir prof. Tado Petkevičiaus užsienio reikalų tvarkymui paskyrimas, buvo padary-

ti per vėlai ir jau bet kokiam rimtam planui sudaryti nebuvo laiko.

Sovietų kariuomenei ir neišvengiamai naujai sovietų okupacijai priartėjus, nevienam iškilo jautrus klausimas: pasilikti Lietuvoje, ar trauktis toliau į Vakarus. Vyravo nusistatymas, jog trauktis iš Lietuvos turi tik tie, kuriems grėsė tiesioginis ir aiškus pavojus gyvybei, visi kiti turėtų likti savajame krašte. "Jūs vykite, kurie negalite pasilikti, o mes, giliai užsimaskavę, liksime ir bandysime toliau tęsti savo pradėtą pogrindžio darbą" — tais žodžiais susijaudinęs atsisveikino su manim Vilniuje pogrindžio komiteto pirmininkas prof. A. Žvironas, vėliau už savo rezistencinį veikimą okupantų suimtas, kankintas, nuteistas ir įkalintas Sibire.

Dar kurį laiką, nors jau išvykęs iš Vilniaus, nebuvau galutinai apsisprendęs trauktis ar likti Lietuvoje. Jei nacių padaryti areštai 1944 m. gegužės mėn. nebūtų sunaikinę LLKS vadovybės ir tuo nutraukę organizacijai reikalingus ryšius, greičiausiai būčiau likęs Lietuvoje rezistencijos darbe. Gegužės mėnesio areštai buvo nutraukę turėtą slaptą radijo ryšį su Vliko įgaliotiniu Švedijoje dr. Algirdu Vokietaičiu, ir mes nežinojome, kad jis pats asmeniškai buvo pasiruošęs slapta atvykti Lietuvon ir padėti Švedijon persikelti asmenims, kuriems būtų neįmanoma Lietuvoje pasilikti. Tą sumanymą jis jau vykdė, ir laimingai jam pasisekė atvykti į Lietuvą, tačiau, mėginant atgal grįžti su Vliko pirmininku inžinierium Steponu Kairiu — Juozu Kaminsku, pakeliui nacių buvo sugauti ir atgabenti Liepojon ir čia patalpinti kalėjiman. Iš Liepojos kalėjimo inž. Steponas Kairys, neatpažintas, buvo gabentas į Dancigą. Pakeliui susirgęs išsilaisvino ir laimingai pasiekė Berlyną. Dr. Algirdas Vokietaitis buvo perkeltas į Stutthofo koncentracinę stovyklą, kurioje išbuvo iki sovietų okupacijos.

Kai man nepasisekė Kaune susirišti su savo grupės žmonėmis, apsisprendžiau apleisti Lietuvą. Deja, nebuvo iš anksto pagalvota susitarti su LLA vadovybe bei pulkininku Vitkum-Kazimieraičiu. Nebuvo pasiruošta greitam sovietų okupacijos eventualumui. Kaune tuo metu vyravo sąmyšis ir kiekvienas mažiau ar daugiau veikė savo galva.

Išvykimas iš Lietuvos nereiškė man nei išsijungimo iš rezistencinio darbo, nei atsipalaidavimo nuo rezistencinio įsipareigojimo. Nei man, nei pasiliekantiems nebuvo mažiausio abejojimo, kad, išvykęs iš Lietuvos, ieškosiu kelių visais galimais būdais bei priemonėmis tiesiogiai padėti sunkioje kovoje

krašte. Tam tikslui atrodė būtų geriausia, vieton vykus į Vokietiją, siekti laisvąją Švediją. Pasiūlęs tai, gavau reikalingą pritarimą ir nurodymą, kad vykčiau ne vienas, bet su Pranu Padaliu. Tai mūsų rezistenciniam įsipareigojimui sudarytų platesnę reikalingą veikimui bazę.

Kaune atsitiktinai buvau susitikęs grupę asmenų, kurie rimtai ruošėsi vykti į Švediją ir prie kurių galima buvo prisijungti. Ne be sunkumų susiradęs Praną Padalį, pasiūliau jam vykti su manim drauge. Mano pasiūlymu Pranas Padalis susidomėjo, tačiau, nepergalvojęs ir nepasitaręs su savo grupės žmonėmis, jis iš sykio negalėjo apsispręsti. Kai mudu vėliau su juo susitikome, dalyvaujant vienam mažojo Vliko atstovui, Pranas Padalis iškėlė visą eilę klausimų bei abejonių. Kas nulėmė jo neigiamą atsakymą? Gal tai buvo jo grupės nusistatymas, kuriam jis pakluso, sunku apie tai spręsti.

Likimo ironija lėmė, kad Švedijos nepasiekė nei dr. Algirdas Vokietaitis, nei inž. Steponas Kairys, nei eilė kitų asmenų, pakeliui suimtų ir grąžintų, tačiau toji grupė, su kuria aš ruošiausi vykti ir kalbinau Praną Padalį, laimingai prasmuko pro visas nacių pakraščio sargybas bei jūros užtvaras ir pasiekė Švediją.

Taip vienas progas praleidžiant, kitų neišnaudojant, padėčiai kasdien keičiantis, keitėsi ir apsisprendimas. Tai buvo natūralu ir suprantama. Pagaliau nutariau pasitraukti Berlynan ir ten išlaukti įvykių eigos bei karo pabaigos.

Bene dvi dienos prieš išvykimą buvau paklaustas, kokios aš būčiau nuomonės dėl suteikimo įgaliojimo Vliko vardu veikti užsienyje Vokietijoje esantiems trims asmenims, kuriuos mes mūsų pogrindžio slaptažodžiu vadinome "rabinais" — ministeriui Vaclovui Sidzikauskui, prelatui (tada dar kun.) Mykolui Krupavičiui ir advokatui Rapolui Skipičiui, ir ar aš neapsiimčiau tų įgaliojimų asmeniškai nuvežti ir rūpintis jų įvykdymu. Pritariau ir sutikau, ilgai nesvarstydamas, nes ir laiko tam nebuvo. Kaip vėlesnė patirtis parodė, tas sprendimas buvo padarytas skubotai ir iki galo neišmąstytas.

Tą pačią man atminti na 1944 metų liepos 13 dieną, aprūpintas reikalingais įgaliojimais bei raštais, pervažiavau Lietuvos-Vokietijos sieną.

IV

Nors mano kelionės tikslas buvo Berlynas, tačiau, vykdamas su didesne asmenų grupe, ne be tam tikrų tragikomiškų nuotykių laimingai atsidūriau Vienoje. Iš čia skirstėmės, kur kam

pakliuvo. Vienoje jau buvo atsiradęs nemažas lietuvių pabėgėlių būrys, kuris kasdien vis gausėjo. Čia atsirado Vilniaus universiteto rektorius prof. Mykolas Biržiška su broliais, prof. Vincas Krėvė-Mickevičius, prof. Pranas Skardžius, pulk. J. Šlepetys, Lietuvos įgaliotas ministras Maskvoje dr. Ladas Natkevičius, jau iš seniau dr. Petras Karvelis, min. K. Škirpos iš Dachau kaceto išgelbėtas laisvės kovotojas Levas Prapuolenis ir kt. Čia Vienoje susitikau taip pat ir Praną Padalį.

Man besiruošiant išvykti Berlynan, Pranas Padalis pakvietė mane pasikalbėti. Be jo paties dalyvavo dar dr. Petras Karvelis ir Levas Prapuolenis. Pokalbio metu bene dr. P. Karvelis iškėlė egzilinės lietuvių politinės vadovybės Vokietijoje sudarymo klausimą. Jaučiau moralinį pasitenkinimą galėjęs tuojau pat atsakyti bei paaiškinti, jog tas klausimas yra jau paties Vliko Lietuvoje sutvarkytas ir kad aš vežuosi su savim gatavus įgaliojimus Vliko užsienio delegatūrai Vliko vardu veikti užsienyje ir Vliko pareiškimą lietuvių tautai ir kreipimąsi į Vakarų Sąjungininkus antrosios sovietų okupacijos akivaizdoje. Susirišęs su Berlyne gyvenančiu Antanu Valiukėnu, po poros savaičių apleidau Vieną.

Berlyne gana greit paaiškėjo, jog Vliko numatytos užsienio delegatūros veikimo klausimas toli gražu nėra taip lengvai ir greitai išsprendžiamas, kaip buvo manyta ir laukta. Visų pirma, Krupavičiaus Berlyne nebuvo, ir Vliko užsienio delegatūros darbuose bei veikloje jis reikštis negalėjo. Jis gyveno Regensburge, kur nacių buvo internuotas vietiniame vienuolyne be teisės bet kur iš ten išvykti. Kaune tos smulkmenos nežinota arba nebuvo atkreipta reikiamo dėmesio.

Antra, Berlyne gyvenantis Antanas Valiukėnas, sužinojęs Vliko užsienio delegatūros sąstatą, iš karto kategoriškai atsisakė su tokia delegatūra bendradarbiauti. Jo tautininkų grupė joje nebuvo atstovaujama, o du delegatūros nariai, Vaclovas Sidzikauskas ir Rapolas Skipitis, priklauso vienai ir tai pačiai politinei grupei. Be to, paties Antano Valiukėno santykiai nei su Sidzikausku, nei su Skipičiu nebuvo iš geriausių. Tas griežtas Valiukėno nusistatymas mane labai prislėgė, nes be jo talkos Vliko užsienio delegatūros veikimas praktiškai būtų visai neįmanomas. Valiukėno žinioj buvo visi slaptieji ryšiai, kuriais galima buvo pasiekti Vakarų Sąjungininkus ir Lietuvos pasiuntinybes, perduoti žinias apie padėtį Lietuvoje, apie okupantų persekiojimus ir lietuvių pasipriešinimą okupacijai.

(Bus daugiau)

IDĖJOS ir

Dailininkas Vladas Žilius apie padėtį okupuotoje Lietuvoje

Neseniai iš okupuotos Lietuvos į Jungtines Valstybes atvykęs dailininkas Vladas Žilius, atsiliepdamas į jam pateiktus klausimus, rugsėjo 26 būreliui lietuvių nusakė politinę, ūkinę, kultūrinę, religinę padėtį krašte.

Ar justi ir kuo konkrečiai pasireiškia skirtumas tarp Chruščiovo laikotarpio ir Brežnevo laikotarpio? Tarp Sniečkaus ir Griškevičiaus?

— Skirtumas nemažas. Nekęsdamas Stalino ir gal siekdamas populiarumo krašte ir užsieniuose, Chruščiovas panaikino daugelį sovietinės sistemos "tabu". Jis atleido varžtus politinės, kultūrinės ir aplamai pilietinės laisvės srityse. Bet sovietinio ūkio srityje konstruktyvių ir būtinų pakeitimų nepajėgė padaryti. Sovietų ūkis jo laikais atsidūrė katastrofiškoj padėty. Lietuvoj jis pagarsėjo savo kukurūzais ir stoka duonos parduotuvėse. Nors šimtai tūkstančių stalinistų turėjo savo aktyvų reiškimąsi sustabdyti, bet Chruščiovo opozicija buvo galinga ir administracijos biurokratijoje ir partijos hierarchijoje. Ir tik laukė progos.

— Su Brežnevu stalinizmas grįžo ne iš karto, o palaipsniui užgniaužiant nedrąsias chruščiovinės "demokratijos" apraiškas ir akcentuojant centralizmą. Brežnevo neo-stalinizmas pirmiausia reiškiasi tiesiog isterišku militarizmu. Šiandien sovietų ūkis pirmiausia skirtas kariniam uždaviniam. Net ir ta pramonė, kuri gamina plataus vartojimo gaminius, prireikus, trumpiausiu laiku gali būt perjungta karinei gamybai. Ir šiuo metu kai kurie tokios civilinės pramonės cechai skirti tik karinei gamybai. Bet nė viena "pašto dėžutė" — taip įprastai vadinamos karinės pramonės įmonės, kurios vietoj adresų teturi pašto dėžutės numerį, — neturi civilinės pramonės cechų.

— Be sovietinio militarizmo, Brežnevui ypatingai rūpi ideologinis grynumas partijoje ir politinis stabilumas visuomenėje. Todėl ir vyksta beatodairinė kova su partiniais disidentais ir su politinės, ūkinės, tautinės, kultūrinės ar religinės rezistencijos apraiškomis. Ypatingai pavojingais laikomi tautinio komunizmo disidentai, pavojingesniais net už tautinę rezistenciją, nes jų skelbiamas nacionalinis savitumas susilaukia atliepio užsienių kompartijose.

— Pavergtajai lietuvių tautai komunizmas kaip komunizmas šiandien yra mažesnis blogis nekaip didžiarusių šovinizmas, kuris gresia pačiai pavergtųjų tautų egzistencijai. O tas didžiarusių šovinizmas pirmiausia laikosi sovietų armijos durtuvais. Ži-

noma, ir pats komunizmas Lietuvoje be rusiškųjų durtuvų realių perspektyvų neturėtų.

— Apie bet kurias skirtybes tarp Sniečkaus ir Griškevičiaus galimybių sunku ką pasakyti, nes vienas buvo, antras tebėra tik Kremliaus statytiniai, be jokio savarankiškumo. Kalbama, kad Sniečkaus asmeninės pažintys nuo 1926 Kremliuje buvusios platesnės nekaip Griškevičiaus ir ryšiai su Kremliaus viršūnėmis buvę artimesni. Sniečkaus įpėdiniu, atrodo Griškevičius tapo tik Kremliaus patikėtinio Vilniuje Charazovo rekomendacija.

Kodėl vilkinamas naujos konstitucijos priėmimas?

— Nei apie konstitucijos keitimus ar jų vilkinimus Lietuvoje nekalbama. Gal todėl, kad sovietinėje sistemoje konstitucija teturi propagandinį uždavinį. Sovietinis pilietis, ieškodamas savo teisei atramos sovietų konstitucijoje, rizikuoja patekti į kalėjimą už nelojalumą arba, mažiausia, atsidurti saugumo nuolatinėje priežiūroje kaip pavojingas santvarkai. Kadangi dabartinė sovietų konstitucija vadinasi Stalino konstitucija, atrodo, Chruščiovas norėjo tą Stalino vardą išmesti. Brežnevui tas Stalino vardas jau nekliūva. Gal todėl ir konstitucijos keitimas pasidarė neterminuotas.

Ko laukiama Sovietų Sąjungos - Kinijos santykiuose?

— Apskritai sovietų informacijos apie tuos santykius labai šykščios. Eilinis sovietų pilietis labai nedaug apie tai informuotas. Lietuvoje žinoma, kad Kinijos pasienyje yra sutelktos gausios sovietų ginkluotos pajėgos, kad Kinijos kariuomenei skiepijamas priešiškumas Rusijai ir Rusijos padarytom kinų tautai skriaudom. Taip pat žinoma, kad Kremlius laukė Mao mirties, tikėdamasis po to sau palankesnio Kinijos nusistatymo. Aš pats nemačiau, tik man pasakojo, kad Kinijos išleistuose žemėlapiuose Lietuva figuruoja Lenkijos sienose. Gal tai tik sovietų propagandos antis lietuviam. O gal ir Kinijos tam tikras gestas Lenkijai?

Ko laukiama iš sovietų santykių su Jungtinėmis Valstybėmis?

— Jei kadaise ir daug ko tikėtasi, šiuo metu Amerikos - Sovietų Sąjungos santykių raida Lietuvoje optimizmo nekelia. Helsinkio aktas Lietuvos nepriklausomybės atžvilgiu laikomas neigiamu žingsniu. Apskritai laisvojo pasaulio politika Sovietų Sąjungos atžvilgiu laikoma naivia.

Ko tikimasi iš disidentų sąjūdžio pačioje Rusijoje?

— Visų pirma naujų imtinių kalėjimam. Valdžios reakcija beatodairiškai sustiprinta, o laisvojo pasaulio reakcijos dėl disidentų persekiojimo pusėtinai prigesusios. Disidentų areštai ir bylos jau nesusilaukia pakankamai stipraus dėmesio Vakaruose, kad Kremlius turėtų su tuo rimtai skaitytis. Kaip sakoma: "skęstančiųjų likimas — jų pačių rankose".

Ar nekalbama, nors tik uždaruose rateliuose, kad Lietuva turėtų gauti tokią padėtį, kaip Lenkijos ar kitų satelitų?

— Pakalbama, tiksliau sakant — pasvajojama apie tai, kaip tada paliautų į Lietuvą tekėjusi rusų kolonistų srovė, kaip atkustų Lietuvos ūkis ir ypatingai tautinė kultūra, kaip Lietuva atsirastų ir Jungtinėse Tautose ir žemėlapiuose, o lietuviai, kaip ir aš pats, užsienyje nebūtų traktuojami rusais.

Ar nekalbama, kad sovietiniuose rinkimuose turėtų būti daugiau kandidatų kaip renkama deputatų? Daugiau kaip vienas kandidatų sąrašas?

— Svarstyti sovietinių rinkimų galimus pakeitimus būtų nusikaltimas ir sudarytų didelių nemalonumų, o kadangi tokių svarstymų rezultatas būtų nulis, tai tur būt niekas ir nerizikuoja. Visi žino, kad tai rinkimų farsas. Ar tu balsuosi, ar nebalsuosi, vis tiek balsavusių bus 99.9 procentai. Aš pats tik vieną vienintelį kartą tame farse dalyvavau.

Kaip vaizduojamasi Lietuvos ateitis?

— Įvairiai. Optimistai pasitiki tautos gajumu ir žmonijos evoliucija į laisvą tautų apsisprendimą. Dabartinė Sovietų Sąjunga yra XIX amžiaus kolonializmo atgyvena ir tos evoliucijos eigoje turės arba prisitaikyti laiko dvasiai, arba sprogs iš vidaus. Pesimistai laiko sovietų pavergtųjų tautų planingą ir atkaklų, brutaliai vykdomą, rusinimą realia grėsmę tautos egzistencijai. Jų didžiausia viltis — išeivija, kurios pastangos sukelti pasaulio viešąją opiniją prieš pavergtųjų tautų rusinimą tikrai labai trukdo Kremliaus asimiliacines užmačias.

Ar yra koks skirtumas tarp ūkinės padėties okupuotoje Leituvoje ir kitose sovietų respublikose?

— Neabejotinai yra. Pirmiausia, sovietai Lietuvą alina dar tik 30 su viršum metų, o sovietines respublikas — jau apie 60 metų. Antra, mūsų tauta iš prigimties darbšti. Lietuvis nelinkęs į valkatavimą. Lietuvoj dar maisto problemos nėra. Tuo tarpu pačioj Rusijoj jau yra. Lietuva ir šiandien maitina milijonus Rusijos gyventojų. Lietuvoj galima nusipirkti ne tik duonos, bet ir dešros, ir sviesto. Apie Uralą — tik prastos rūšies konservų. Visur yra tik "vodkos".

Dėl ko vis dar yra kai kurių prekių trūkumas?

— Žemės ūkio gamybai kenkia kolchozinė sistema. Pramonės gamybą labai varžo centralizuotas planavimas, iniciatyvos varžymas ir karinės gamybos visuotinis prioritetas. Pvz. Lietuvos maisto pramonė gamina aukščiausios rūšies dešras, skilandžius ir kitus maisto produktus. Bet tik privilegijuotoji klasė specialiose savo krautuvėse tų gaminių gauna, o visa kita eina Rusijos diduomenei.

Ar yra skirtumas tarp prekių gerumo ir gausumo Vilniuje, kituose miestuose ir kaimo rajonuose?

— Skirtumas yra. Sovietinėje sistemoje miestai surūšiuoti skirtingomis kategorijomis. Aukščiausios kategorijos — Maskva, Leningradas. Truputį žemesnės Kijevas. Minskas truputį aukštesnės kategorijos už Vilnių. Savo keliu Vilnius aukštesnės kategorijos už kitus Lietuvos miestus. Jo ir aprūpinimas prekėmis yra, palyginti, daug geresnis kaip kitų miestų. Kaimo padėtis daug blogesnė kaip miesto. Nereta sutikti kaimo žmogų net iš tolimo žemaitijos kaimo pačiame Vilniuje apsiperkant.

Kaip stovi reikalai su kirpyklom,

skalbyklom, valyklom, taisymo dirbtuvėmis?

— Kirpyklų yra pakankamai. Skalbyklų ir valyklų — daug mažiau. Beveik visai nėra automobilių remonto dirbtuvių. Trūksta atsarginių dalių.

Koks vidutinis mėnesinis darbininko uždarbis? Ką galima už jį nusipirkti oficialiom kainom ir juodojoj rinkoj?

— Mėnesinio uždarbio vidurkis — apie 100 rb. Fizinio darbo darbininko atlyginimas kur kas didesnis, kartais net dvigubai, už aukštąjį mokslą baigusiojo. Pvz. inžinieriaus pradinis atlyginimas 90 rb. mėnesiui. Panašus ir pradedančio gydytojo praktiką. Ką už tai gali įsigyti? Vyriški vietinės gamybos geresnės rūšies batai — 30 rb., importuoti — nuo 50 iki 70 rb., moteriški batai — nuo 60 iki 90 rb. Vyriška eilutė — nuo 90 iki 160 rb. Vyr. skalbiniai — nuo 12 iki 22 rb. Maisto produktų kainos mažne atitinka čionykštes kainas, skaičiuojant rublį lygų doleriui. Mažasis "Žiguli" automobilis moka nuo 5500 iki 7500 rb., "Moskvičius" — 7500 rb., "Volga" rezervuota tik partijos nariam ir tai tik pagal paskyrimą. Gyvenamas namas nuo 40,000 iki 300,000 rb.

— Juodoji rinka klesti. Čia gali gauti ir amerikoniškų ir kitų užsieninių prekių ir valiutos. Už dolerį moka kartais iki 6 rb. Moteriški bateliai moka nuo 90 iki 150 rb., "jeansai" — iki 70 rb., o "jeansai" ir atitinkamas švarkas — nuo 120 iki 140 rb.. Modernios muzikos plokštelė moka nuo 60 iki 120 rb.

Ar kolchozininkai norėtų atgauti savo turėtus ūkius?

— Labai daug atsirastų, kurie nenorėtų. Per eilę metų jau yra pamiršta privataus ūkininkavimo savarankiškumas. O kolchozininkų uždarbiai jau yra pralenkę kitų sričių, pirmiausia inteligentinių projesijų, atlyginimus. Be to, 60 arų (1.5 acres) sklype kolchozininkai užsiaugina pakankamai daržovių ir gali gauti iš kolchozo ganiavos ir pašaro karvei, porai avių, porai kiaulių ir keletui vištų. Gyvulių ir paukščių laikymas dabar jau komplikuojasi, kai kolchozininkai varomi į naująsias gyvenvietes. Opiausia dabar kolchozam problema — jaunimo bėgimas į miestus. Kolchozuose lieka daugiausia tik vyresnioji karta, kuriai ateitis jau neberūpi, o tik kaip geriau nukaršti.

Kaip aiškinama Mažeikių naftos valyklos ir projektuojamos atominės elektrinės statybos?

— Oficialiai jokių aiškinimų nėra, neskaitant bendrybių apie didžiulius žingsnius komunizmo statyboje. Neoficialiai tas aiškinama kaip karinių įrenginių tinklo plėtimas ir rusifikacijos centrų steigimas. Specialistų pretekstu čia kurdinami rusai.

Ar, vykstant per Latviją, per Gudiją ar Rusiją, matosi skirtumas nuo Lietuvos vaizdo?

— Dėl užsilikusios prieškarinės vokiško stiliaus architektūros, Latvijos peisažas išveizi solidžiau. Estam pavyko išsaugoti ne tik savo miškus ir ežerus, bet ir skandinavišką architektūrą. Lietuvoj iškirsti mažesnieji miškai ir miškeliai, išnaikinti dvarų parkai, nusausinta nemaža Lietuvos ežerų ir upelių. Dėl to išnyko kai kurios žuvų rūšys, kai kurie retesni paukščiai. Baigia nykti vėžiai. Labai apnaikinta

garsi Lietuvos medinė architektūra. Labai daug jos jau visai sunaikinta. Esamoji draudžiama remontuoti, tuo prievartaujant žmones, kad keltųsi į kolchozines gyvenvietes. Tad pačios Lietuvos vaizdas smarkiai pakitęs. Bet jis dar nepalyginamas su Gudijos pelkynais ar Rusijos alkanomis dykynėmis.

Ar yra tokių ūkio sričių, kur Lietuva pirmautų visoj sovietijoj?

— Taip, yra. Pirmiausia Lietuvos žemės ūkis. Lietuva maitina ne tik milijonus Rusijos rusų, žymią dalį Gudijos gyventojų, bet ir visą Karaliaučiaus sritį, kur niekas nei sėja, nei pjauja, nei į kluonus krauja (nes tai karinė zona), o maitinasi. Taip pat yra garsūs Lietuvos kompiuteriai. Nebėra Lietuvai lygių ir miestų naujojoj statyboj. Nepaisant Maskvos varžtų ir pavydo, Lietuvos architektai savo talentingu išradingumu yra sukūrę vertingų statinių, tikrų architektūrinių deimančiukų.

Kiek sėkmingos sovietų pastangos tautinėm kultūrom suniveliuoti ir vadinamai sovietinei kultūrai sukurti?

— Apie tai plačiau esu pasisakęs DRAUGE. Rusų pastangos šia kryptimi labai intensyvios ir brutalios. Lietuvos Kultūros ministerija ir kitos kultūros įstaigos visiškai pajungtos Maskvos instrukcijom. O kad tos instrukcijos būtų klusniai vykdomos, LKP centro komitete, Ministrų taryboj, Saugumo komitete veikia specialūs kontrolės skyriai, plus partiniai sekretoriai, politrukai ir saugumo agentai kiekvienoje įstaigoje. Prieš šitokią galingą ir beatodairišką sovietų niveliavimo mašiną stovi beginklė, tik nepalaužiamo atkaklumo ir prisirišimo prie savo lietuviškos kultūros savitumų palaikoma mūsų tauta. Kaip ilgai ta tautos savigyna gali tęstis — vienas Dievas težino.

Ar lietuviai nesijaučia pranašesni už rusus?

— Jaučiasi ta prasme, kad rusai nėra europiečiai, o rusų - totorių - mongolų asimiliacinis mišinys, kuriam europinės kultūros apraiškos nesuprantamos, svetimos, o sovietiniu mastu net priešiškos ir pavojingos.

Ar lietuviai kuo nors pirmauja visoj sovietijoj?

— Neturi sau lygaus styginis kvartetas, dailininkai — vaikiškų knygų iliustratoriai, jau minėti Lietuvos architektai. Neseniai garsėjo pasaulyje Vilniaus VARPO choras. Pirmauja kai kurių sričių sportininkai.

Kiek yra sėkmingos rusinimo pastangos per mokyklą? Per jaunimo organizaciją (spaliukus, pionierius, komjaunimą)? Per administracijos įstaigas?

— Iš dalies šis klausimas jau atsakytas, atsakant klausimus dėl tautinės kultūros niveliavimo, kaip vaizduojamasi Lietuvos ateitis, ar lietuviai nesijaučia pranašesni už rusus. Čia tik galiu pridurti, kad paskutiniu metu visokeriopos rusinimo pastangos ypatingai yra suintensyvintos ir išplėstos iki vaikų darželių ir lopšelių, atseit, nuo lietuvio gimimo valandos. To rusinimo slogučio nepatyrusiam stačiai neįmanoma įsivaizduoti, ką išgyvena sąmoninga tauta, prievartaujama išsižadėti savo identiteto.

Ar netikintieji patriotai religijos ir bažnyčios padėtį laiko tik pačių tikinčiųjų reikalu? Ar žiūri kaip į reiškinį, kuris svarbus bendram lietuvių tautiniam uždaviniui?

— Drįsčiau tvirtinti, kad tiek tikinčiųjų, tiek netikinčiųjų eiliniam

žmogeliui religijos ir bažnyčios reikšmė pirmiausia suprantama tik pasaulėžiūros ir žmogaus įsitikinimų plotmėje. Tačiau šviesuomenė, kurios tikinčiųjų procentas bus mažesnis už plačiųjų masių tikinčiųjų procentą, vis tiek, ar tikinti, ar netikinti, gerai supranta religijos ir bažnyčios veiksnio reikšmę šio meto mūsų tautos žūtbūtinėse grumtynėse dėl savo tautinės egzistencijos. Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kornika gali išvengti visa aprėpiančio sovietinio saugumo pinklių tik dėl to, kad jai solidarizuoja ir netikintieji lietuviai patriotai.

Ar religijos reikšmė žmonėm mažėja?

— Mano įspūdis priešingas — religijos reikšmė Lietuvos žmonėm didėja. Ryškūs yra tikėjimo atgimimo reiškiniai.

Kaip ilgai religinės bendruomenės gali pajėgti išlaikyti savo savarankišką (nuo KGB) egzistenciją?

— Lygindamas su tuo, kas lig šiol yra buvę, norėčiau daryti prielaidą, kad, nepaisant nei smurto, nei suktumo, nei papirkimų, KGB nepavyks infiltruoti religines bendruomenes tiek, kad būtų galima sunaikinti jų savarankiškumą.

Ar tikintieji žino, kad religinės institucijos yra infiltruotos jom iš vidaus griauti?

— Taip, žino.

Ar ir kiek plačiai Lietuvoje žinomas išeivijos gyvenimas?

— Labai trūksta informacijos. Susidomėjimas labai didelis. Išeivija Lietuvai tai lyg laisvos Lietuvos atšvaitas.

Ar žinoma, kad Amerikoj, D. Britanijoj, Prancūzijoj ir dar kai kur tebeveikia nepriklausomos Lietuvos diplomatai?

— Daugumai žinoma. Vieniem kaip pasididžiavimo faktas, kitiem kaip graži legenda. Bet kiekvienas gerai žino, kad jei prie progos apie tai išdrošrusui į akis — susilauks isteriškos reakcijos.

Ar žinoma, kad Amerikoj veikia Amerikos Lietuvių Taryba — Altas, Vyriausias Lietuvos Išliasvinimo Komitetas — Vlikas? Bendras Amerikos Lietuvių Šalpos Fondas — Balfas? Lietuvos Laisvės Komitetas? Lietuvių bendruomenės organizacija?

— Apie šių organizacijų buvimą ir veiklą šiek tiek informacijų susimedžioja tik kai kurie inteligentai. Plačioji visuomenė arba nieko apie jas nėra girdėjusi, arba turi iškreiptą vaizdą, pagal sovietinės propagandos skelbiamus duomenis.

Kaip vertinamos užsieninės transliacijos lietuvių kalba?

— Labai vertinamos. Lietuva yra izoliuota. Vakarų spaudos negauna. Turistinis išvykimas į užsienius labai suvaržytas. Sovietinė spauda iš viso bekraujė, o ką iš užsienio gyvenimo skelbia — tai išimtinai prosovietiniu požiūriu. Lietuvai rūpi, kas iš tikro pasaulyje vyksta, ypatingai Sovietų Sąjungos pozicijos tarptautinėj raidoje, Europos įvykiai, išeivijos gyvenimas ir pačios Lietuvos gyvenimo faktai, pasiekę užsienį, bet nedaug kam pačioje Lietuvoje žinomi. Tad užsieninių radijo laidų lietuvių kalba reikšmė nepaprastai didelė. Aktualią informaciją teikia Laisvės radijas. Jo transliacijos godžiai gaudomos, nors sovietų labai trukdomos, bent Vilniuje. Amerikos balsas girdimas gerai, bet dažnas klausytojas šiomis transliacijomis nepatenkintas. Lietu-

vos klausytojui jos neįdomios ir mažai naudingos.

Ar žinoma, kokia spauda išeivijoje eina? Kokios knygos išleidžiamos? Kokios tautinių šokių šventės surengiamos?

— Kai kas iš išeivijos spaudos pasiekia Lietuvą be cenzūros. Bet tai atskirų asmenų privilegija. Jie kartais išdrįsta ja pasidalinti tik su labai patikimais bičiuliais. Už tokios literatūros turėjimą gresia dveji metai kalėjimo, kaip kad ir už tautinės vėliavos turėjimą. Iš rašytojų, man rodos, Lietuvoje gana plačiai žinomas Škėma. Jis priskiriamas prie šių laikų geriųjų pasaulinių rašytojų.

Kaip žiūrima į dovanų siuntinius? Ar jie naudingi?

— Gavėjam tikrai naudingi. Naudingi juodajai rinkai. Naudingi ir Maskvai, nes per jų muitus ateina svetima valiuta.

Kaip žiūrima į išeivių lankymąsi Lietuvoje?

— Lietuvoje kontaktų su Vakarais labai laukiama ir jie neišpasakytai reikalingi. Bet kad kontaktai būtų naudingi, svečiai iš užsienio turi mokėti matyti, klausyti ir budėti. Be jokio politinio nusimanymo svečias gali būti Lietuvai žalingas. Toks kartais per doklumą gali saugumui įduoti net savo brangų giminę, pas kurį buvo apsilankęs. Žinoma, pavojingiausi yra tokie svečiai, kurie išeivijoje dirba sovietų labui, o Lietuvoje per neapdairumą priimami kaip patriotai.

Kaip išeiviai turėtų priimti iš Lietuvos atvykstančius turistus?

— Kokio vieno recepto čia tur būt negali būti. Turistas nelygu turistui. Atvyksta aiškūs saugumo bendradarbiai. Atvyksta ir tikri patriotai. Vieni turi konkrečius saugumo uždavinius, kiti — tik grįžę turės pateikti raportą, kur buvę, ką matę, ką girdėję, su kuo susitikę. O jau saugumas pats ieškos, kas jam tiktų. O jį domina kiekviena išeivių gyvenimo smulkmena. Lietuviai svetingi. Gali pavaišinti ir sovietinio saugumo bendradarbį. Vis dėlto toks turėtų pajusti, kad be vaišingumo išeivija jam dar turi ir kitą mastą. Kaip atskirti patriotus ir išgamas — recepto neturiu. Bet pirmiausia tam reikalingas atsargus apdairumas.

Pogrindžio "Aušra" bendravimo klausimu

"Aušros" 2-me numeryje paryškinamos Lietuvos okupanto pastangos trukdyti pavergtos tautos bendravimą su išeivija. "Aušra" rašo:

— Į Lietuvą kasmet atvyksta apie keliolika tūkstančių užsieniečių (1974 m. jų skaičius nesiekė 19 tūkstančių), įskaitant turistus, sportininkus, komercininkus, artistus ir visus kitus. Didžiumą šių užsieniečių sudaro vadinamųjų liaudies demokratinių šalių piliečiai. Tad tikrųjų užsieniečių skaičius nežymus, o atvykstąs vasarą vienas kitas šimtas užsienio lietuvių jokios nei ideologinės, nei politinės, nei kitokios grėsmės tarybinei santvarkai Lietuvoje tikrai nekelia. Lietuva nusėta tankiu tarybinės kariuomenės karių tinklu, joje gausu įvairaus profilio žvalgybos darbuotojų, užsieniečius aptarnauja "Inturisto" ir kt. įstaigų

personalas taip pat gerokai papildytas saugumiečiais. Nenutuokiantiems apie Tarybinio pasaulio realybę užsieniečiams, nors jie ir norėtų, belieka labai jau ribotos veiklos galimybės. Be to, retas jų išvyksta už Vilniaus ribų, o sostinėje viskas taip sutvarkyta, kad bet koks pašalinis žingsnis būtų tuoj pastebėtas.

— Todėl V. Miniotui tikrai nėra ko nuogąstauti. Jei į Austriją kasmet atvykstantys keletas milijonų užsieniečių nesudaro jokios grėsmės, tai ką jau bepadarys tie keliolika tūkstančių, ar tiksliau — vienas antras šimtas?

— Lietuvis gali nerimauti dėl ko kito — ar šitas Lietuvos gyventojų izoliavimas nuo pasaulio nežlugdo jų kultūros ir ekonomikos? Ar nepaverčia Lietuvos gūdžiu pasaulio užkampiu?(. . .)

— Pagrindinis motyvas, skatinąs bendrauti su užsienio lietuviais — tai giminystės ir tautiškumo ryšiai, tai bendri jausmai, užuojauta svetur atsidūrusiems tautiečiams, niekuo nenusikaltusiems gimtajam kraštui.

— Jei ne V. Minioto ir jo bendrininkų represijos, šiandien dažnas Lietuvos gyventojas norėtų įvairiomis formomis bendrauti su užsienyje gyvenančiais broliais ir sesėmis.

— — — — — — — — — — —

— Nepaisant Helsinkio konferencijos nutarimų, dedamos pastangos, kad Lietuvos gyventojai kuo mažiau bendrautų su užsienyje gyvenančiais tautiečiais. V. Minioto apybraižos yra tik viena iš daugelio suplanuotų šios akcijos priemonių.

— Lietuvos gyventojai su viltimi ir ilgesiu žvelgia į Vakarų pasaulį, kada pagaliau karo audrų ir žiaurios okupacijos atskirti vienos tautos žmonės galės netrukdomi bendrauti. Kada lietuvis galės bendrauti si kitomis tautomis, kada galės išvengti prievartinio bendravimo su Lietuvon brukama beveide abejinga kitataučių mase?

Sovietinė tvarka mokslo laipsniui okupuotoje Lietuvoje

Aukštosiose mokyklose ir mokslinio tyrimo institutuose veikia vadinamos specializuotos mokslinės tarybos. Atskiros mokslo kandidato disertacijom ir atskiros mokslo daktaro disertacijom. Mokslo daktaro disertacijom taryba gali vertinti ir mokslo kandidato disertaciją, bet ne atvirkščiai. Mokslo daktaro disertacijų vertinimo tarybos nariai turi būti mokslo daktarai, o mokslo kandidato disertacijų vertinimo taryboje turi būti bent pusė tarybos narių mokslo daktarai. Abiejose tarybose su sprendžiamu balsu *dalyvauja ir partijos* bei profsąjungos atstovai. Šių tarybų sudėtį tvirtina Sovietų Sąjungos Ministrų Tarybos Aukščiausios atestacinės komisijos 25 narių prezidiumas.

Bet šiose tarybose apginta mokslo daktaro ar mokslo kandidato disertacija atitinkamo mokslo laipsnio dar nesuteikia, kol jos nepatvirtina mokslo daktaro disertacijos atveju minėtos atestacinės komisijos prezidiumas, o mokslo kandidato disertacijos atveju — atestacinės komisijos kolegija. Prieš tvirtindamas mokslo daktaro disertaciją, atestacinės komisijos prezidiumas ją pateikia eks-

pertų tarybai, kuri disertaciją rekomenduoja prezidiumui tvirtinti arba netvirtinti. Prieš tvirtinant atestacinės komisijos kolegijai mokslo kandidato disertaciją, ją taip pat patikrina ekspertai. Ir jei po to kolegija mokslo kandidato disertacijos netvirtina, jos tvirtinimo klausimą sprendžia atestacinės komisijos prezidiumas. Visų disertacijų kalba — rusų kalba.

Profesoriaus vardas iki 1975 buvo suteikiamas tik mokslo daktarui. Nuo 1975 jis gali būti teikiamas ir mokslo kandidatui, kuris yra katedros vedėjas ir turi bent 10 metų pedagoginio darbo stažą.

Bet nei mokslo laipsnis, nei profesoriaus vardas nėra neatšaukiami. KGB nustačius mokslo kandidato, mokslo daktaro ar profesoriaus su sovietiniu patriotizmu nesuderinamus veiksmus, jų mokslo laipsnis ar mokslinis vardas gali būti atimtas. Pažymėtina, kad prieš tokį mokslo žmonių prievartavimą ir niekinimą nereaguoja nei viešoji pasaulio opinija, nei laisvieji mokslininkai.

Š.

Tautinė veikla išeivijoje nėra nei paskirų asmenų, nei paskirų organizacijų monopolinė veikla. Tai visos lietuvių sąmoningos visuomenės rūpestis, kuris turi skatinti, kad pavargusių ir amžiaus prislėgtų veikėjų vietas laiku užimtų naujos pajėgos, nes kovos kelias į laisvę dar yra ilgas.

Kun. P r a n a s G a r š v a

IŠEIVIJOJE

Jaunimo svarstybos

Rugpiūčio 7 LFB studijų ir poilsio savaitėje Dainavoje, Mich., Linui Kojeliui vadovaujant, Violeta Abariūtė, Daina Kojelytė ir Viktoras Nakas informavosi ir svarstė savo apsilankymo okupuotoje Lietuvoje patyrimus ir ko Lietuva tikisi iš savo išeivijos. Žemiau jų pasisakymų santrumpos.

Kojelis: Šio ryto svarstybos liečia svarbią temą — išeivijos jaunimo keliones į okupuotą Lietuvą. Iš buvusių Vilniaus kursuose ar su ekskursijom lankiusių okupuotą Lietuvą jaunuolių išgirsime apie padėtį Lietuvoje, taip pat apie pavergtųjų lietuvių lūkesčius išeivijos atžvilgiu.

Prieš duodamas žodį referentam, norėčiau papasakoti vieną įvykį Pasaulio lietuvių jaunimo III-jo kongreso studijų dienose. Kaip daugeliui iš spaudos žinoma, studijų dienose Brazilijoje buvo susirinkę jaunimo atstovai iš daugelio kraštų. Jie posėdžiavo, klausėsi paskaitų, atskiras temas svarstė pasikalbėjimuose ir diskusijų būreliuose. Paprastai tokio būrelio sueigoje būdavo apie 20 dalyvių. Išklausę temos referentą, temą padiskutuodavo ir priimdavo kokią išvadą pateikti visam kongresui. Vienas toks būrelis svarstė išeivijos jaunimo dalyvavimą Vilniaus vasaros kursuose. Klausimą referavo buvęs tų kursų dalyvis, religingas

ir sąmoningas lietuvis patriotas. Jis aiškiai ir išsamiai nušvietė techninius ir pragmatinius vykimo klausimus. Po diskusijų jis pateikė būreliui priimti ir pateikti kongresui šiokią išvadą:

— Jaunimo Kongresas ragina visą išeivijos jaunimą dalyvauti Vilniaus Universiteto rengiamuose vasaros kursuose.

Būrelio dalyviai tarsi neteko žado. Tik kraipė galvomis, viens į kitą žvalgydamiesi. Būrelyje buvęs LF bičiulis, tur būt kaip jau frontininkam įprasta, ar norėdamas būrelį suaudrinti, ar kokią sumaištį sukelti, pasiūlė išvadai pridurti du žodžius: "lietuviškai sąmoningą". Tada išvada skelbtų:

— Jaunimo Kongresas ragina visą *lietuviškai sąmoningą* išeivijos jaunimą dalyvauti Vilniaus universiteto rengiamuose vasaros kursuose.

Į tokį išvados papildymą kad kilo sukilo būrelio dalyviai: "Koks čia kvailas papildymas!" "Kas nuspręs tą lietuvišką sąmoningumą?" "Kuo tu jį įrodysi?" Diskusijų temperatūra smarkiai pakilo. Vis tik dauguma papildymą priėmė.

Šis įvykėlis liudija savotišką klausimo padėtį. Išeivijoje gimęs, jaunimas visas informacijas apie sovietų okupuotą Lietuvą gauna iš tėvų, iš spaudos. Apskritai tos informacijos yra dalykiškos ir teisingos, bet jos negali jaunimo patenkinti tol, kol jis pats tų informacijų nebus palyginęs su pačia Lietuvos tikrove. Tokis palyginimas jaunimui ypatingai knieti, kai atsirado šiokia tokia galimybė nuvykti į Lietuvą, o iš Lietuvos ėmė skardentis atsišaukimai į Jungtines Tautas ir rezistencinio pogrindžio leidiniai. Jaunimas veržte veržiasi ir tur būt turi teisę apie okupuotą Lietuvą turėti savo paties patirtus tikrus, tikslius ir pačius naujausius duomenis.

Pokario laikais visame pasaulyje vykę, dideli pakitimai negalėjo aplenkti ir sovietų užgrobtos Lietuvos. Gyvenimas niekur nestovi vietoje. Išeivijos jaunimą ypatingai domina dabartinio Lietuvos jaunimo, jau sovietinės priespaudos metais augusio, pažiūros, nuotaikos, ateities perspektyvos. Antra vertus, išeivijos jaunimui nėra kokia paslaptis, kad, besiekdamas savarankiško ir betarpiško Lietuvos pažinimo, gali įkliūti į sovietinius spąstus ir, užuot susipažinęs su faktine Lietuvos tikrove, gali pamatyti tik dekoracijas, tik "Potiomkino dvarus". Jaunimą taip pat kamuoja abejojimai, ar pro Vilniaus švarias gatves, neblogai apsirengusius ir nebadmiriaujančius žmones, išeivijos jaunimas pajėgs įžvelgti pavergtos tautos politinę, kultūrinę, tautinę, religinę priespaudą?

Šių klausimų atsakymą iliustruoja dviejų Pietų Amerikos lietuvių jaunuolių pavyzdžiai. Vienas jų buvo kaimo vaikas. Abu jo tėvai dipukai. Lietuvoj buvo pavasarininkai. Jo tėvų šeimos kalba — lietuvių kalba. Pats jaunuolis sklandžiai tėvų kalbą vartoja. Gimęs P. Amerikos kaime, universitete studijuodamas griežtuosius mokslus, jis neturėjo progos platesniam politiniam išprusimui. Lietuvą jis pažinojo tik per tėvus. Su tokiu tautiniu ir politiniu apsiginklavimu jis nuvyko į Vilniaus kursus. Nors jo tėvai ūkiškai neblogai verčiasi, apskritai jo aplinkoje apstu skurdo ir socialinių negerovių. Tariamai socialistinė Lietuva, kad ir svetimųjų valdžioje, jam galėjo vai-

dėntis kaip socialinės pažangos kraštas. O ką jis parsivežė?

Grįžęs iš Vilniaus kursų, jis ėmėsi organizuoti tautinių šokių ansamblius savo gyvenamajame krašte, organizavo Lietuvių jaunimo sąjungą, dalyvavo PLJ III-me kongrese. Jo redaguoto laikraštėlio Nr. 1 paskelbė kongreso atvirą laišką okupuotos Lietuvos jaunimui. Jame be ko kita skaitome:

— Jaunimo Kongresas pabrėžia, kad pasaulio lietuvių jaunimo pagrindinis uždavinys yra remti Lietuvos gyventojų ir išeivijos lietuvių pastangas atstatyti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tam tikslui pasiekti, Jaunimo Kongresas pasisako už kovą prieš rusiškąjį imperializmą Pabaltijyje ir primestą komunistinę santvarką Lietuvoje.

Sunku pasakyti, kas jaunuolį bus daugiau paveikę — Vilniaus kursai ar Jaunimo kongresas? Tačiau tikras dalykas, kad jis Lietuvoje pamatė kai ką, kas jam giliai įsmigo.

Antrasis Vilniaus kursantas, gimęs P. Amerikos mieste. Buvo giliai įsitikinęs Marksizmo - Leninizmo idėjomis. Įsigijęs magistro laipsnį, tėvam pareiškė, metąs mokslą ir einąs dirbti su darbininkais, kad jiem padėtų kovoti su kapitalistiniais pavergėjais už komunistinę santvarką. Šitaip apsiginklavęs idėjiškai, jis nuvyko į Vilniaus kursus. Ten jis atrado kai ką visai nauja. Grįžęs iš Vilniaus, pradėjo organizuoti diskusinius būrelius, kuriuose aiškino kitiem jauniem lietuviam rusinimo grėsmę lietuvių kultūrai. Išmokęs daug lietuviškų liaudies dainų, jų ėmėsi mokyti kitus. Nors iš esmės savo pasaulėžiūros neatsisakė, bet jau savęs nebelaiko sovietiniu komunistu, nebeskelbia sovietinės propagandos, nebeindorsuoja sovietinės santvarkos. Vadinas, ir šis prosovietinis jaunuolis okupuotoje Lietuvoje pamatė kažką, kas jį iš sovietinio komunisto atvertė į lietuviškai nusitiekusį socialistą. O jis tikrai į Lietuvą vyko su intencija surasti paramos savo sovietiškai komunistiniam įsitikinimam.

Netvirtinu, kad apsilankymas okupuotoj Lietuvoj, dalyvavimas Vilniaus kursuose būtinai kiekvieną nuvykusį išeivijos jaunuolį apvaisins gyvu lietuvišku patriotizmu. Tačiau norėčiau tvirtinti, kad Kremlius nuo Lietuvą aplankančio išeivijos jaunimo negali nuslėpti Lietuvą slegiančio rusiško imperializmo ir lietuvių tautą žlugdančios sovietinės priespaudos. Sovietinės sistemos ir rusiškojo imperializmo veiksniai sukuria vieną iš pačių žiauriausių, o gal ir pačią žiauriausią asmenų ir tautų pavergimo sistemą. Tokios sistemos vaisius paslėpti nuo lankytojo akių, jei tik tos akys normalaus regėjimo, neįmanoma. Bet apie tai tegu pasisako šių svarstybų referentai.

★

Kojelytė: 1975 kovo ir balandžio "Ateitis" paskelbė aštuonių, okupuotoje Lietuvoje buvusių, studentų ateitininkų atsakymus į redakcijos septynis klausimus: 1) Ar po apsilankymo Lietuvoj nuomonė ar nusistatymas pasikeitė? 2) Kokias nuotaikas ten pastebėjai? 3) Kokios tenykščio jaunimo nuotaikos? Kuo jis domisi? 4) Ką pastebėjai religijos srity? 5) Ar patyrei kokių negerovių? 6) Ar jutai skirtumą tarp fasado ir kas yra už jo? 7) Kaip aptartum savo lankymosi Lietuvoje prasmę?

Nors nežinau, kas tie aštuoni kolegos, tačiau norėčiau tvirtinti, kad

savo patirtimi, subrendimu ir nusiteikimais jie buvo pusėtinai skirtingi. Todėl skirtingi ir jų įspūdžiai bei išvados. "Ateities" žurnalo klausimus atsakiusiųjų studentų dauguma neabejotinai jau bus turėję savo tam tikrus nusistatymus bei įsitikinimus apie okupuotoje Lietuvoje esamą padėtį, dar prieš ten vykdami. Rastoji tikrovė jiem jau nebebuvo staigmena. Savo atsakymuose jie prisipažįsta, kad iš įvairių šaltinių pasisemtais duomenimis galima susidaryti gan tikrovišką okupuotos Lietuvos vaizdą. Vienok tokį tikrovišką vaizdą buvo susidarę nevisi. Antai viename atsakyme randame tokius teigimus:

— Tačiau tenykštis gyvenimas kai kuriais atžvilgiais atrodė geresnis, negu prieš tai įsivaizdavau. Čia gal kalta mūsų spauda, kuri nudažo viską tamsiomis spalvomis. Turiu omeny bendrą gyvenimo standartą. Žmonės geriau apsirengę, geriau maitinasi, turi gražesnius ir geriau įrengtus butus, negu čia mums aprašo. Vėl kitame atsakyme skaitome:

— Vaikystėje priešrusiškas ir prieš komunistiškas nusistatymas buvo stiprus. Augant ėmė kilti abejonių: "O gal ten nėra taip bloga?" Tos abejonės sustiprėjo įstojus į universitetą, nes girdėjau daugelį profesorių aiškinant gerąsias ir blogąsias įvairių santvarkų ir politinių sistemų puses. Mano nuomonė buvo, pavyzdžiui, pablogėjusi apie padėtį Lotynų Amerikoje ir pagerėjusi apie komunistinius kraštus. Nuvykęs Lietuvon, rusų komunistų okupaciją pamačiau visoje žiaurioje nuogybėje.

Šie pavyzdžiai perša išvadą, kad nevisas okupuotą Lietuvą lankantis jaunimas yra užtenkamai tam pasirengęs. Vieni stengiasi su okupuotos Lietuvos gyvenimu susipažinti iš įvairių prieinamų šaltinių, o kiti tenkinasi tik tuo, ką yra girdėję iš savo tėvų, arba iš savo profesorių, arba iš spaudos nuotrupų. Todėl jų susidarytas Lietuvos padėties vaizdas kartais gali tikrovės neatitikti. Reikalingas nuodugnesnis susipažinimas.

Antras dalykas. Nereikia skubėti daryti apibendrinančio sprendimo iš pirmojo įspūdžio. Kaip labai čia reikalingas atsargumas su savo patyrimu, juo labiau su savo pirmojo įspūdžio apibendrinančiomis išvadomis, matosi iš atsakymų apie tenykštes žmonių apskritai ir jaunimo nuotaikas. Atsakymuose jos, galima sakyti, yra prieštaringos. Vieniem ten žmonės atrodė apatiški, arba "jau be vilties", ypač "senesnio amžiaus žmonės daugiau prislėgti ir gyvena todėl, kad reikia", arba "gan daug žmonių yra bent šiek tiek persiėmę komunistine propaganda". Bet kitų įspūdis visai skirtingas: "Depresijos žmonių tarpe nėra. Jie nėra pametę tautinės identifikacijos, nėra praradę laisvės troškimo, didžiuojasi savo tautos atsiekimais ir siekia iškelti Lietuvą virš kitų Sovietų Sąjungos kraštų. Domisi nepaprastai Vakarų pasauliu". Arba vėl vieniem "dėl materialinių gyvenimo sąlygų lietuviai per daug nesiskundžia", ogi kitiem — "Lietuvoje randasi didelė materialinė bei ieologinė stoka". Arba vieniem "jaunimas paliko labai pesimistiškos nuotaikos įspūdį" ir "jų nuomonės dar liūdnesnės negu senimo", tuo tarpu kitiem — "Jaunimas Lietuvoje yra patriotiškesnis ir tautiškesnis už savo tėvus šiuo metu. Jis didžiuojasi savo tautos atsiekimais ir jaučia, kad ant jo pečių uždėta Lietuvos ateitis". "Įspūdį padarė jų laisvės ilgesys". "Jaunimas, bendrai paėmus, žiūri į ateitį optimistiškai".

Tačiau būdingas faktas: vienu at-

žvilgiu sutaria visi atsakymai, būtent, kad okupuotos Lietuvos jaunimas "domėjosi Amerikos gyvenimu, prekių kainomis, uždarbiais, negrų klausimu"; "lietuvių jaunimo Amerikoje gyvenimu, organizacijomis,(. . .) stovyklomis, suvažiavimais, kursais"; taip pat kad "Jaunimas labai domisi Vakarų gyvenimu", "Nepaprastai domisi viskuo, kas yra vakarietiška".

Savitarpy neprieštaringi yra taip pat atsakymai ir dėl skirtumo tarp fasado ir kas yra už jo. Kaip vienas atsakymas pastebi: "Tik aklas negali pastebėti skirtumo tarp 'tarybinių laimėjimų' ir gyvos žmonių dvasios". "Fasadas rodo naujus kelius, bet jais negalima nuvažiuoti pamatyti tėvų gimtinės, nei senelių kapų. Fasadas kalba apie nacionalinės kultūros žydėjimą, bet visose įstaigose kalbama tik rusiškai". Kitam fasado "pirmas įspūdis buvo, kad neatrodo taip blogai ir prastai ir t.t. Bet po kelių dienų, pasikalbėjus, pamačius, susivokus, pasidarė labai aišku, . . . tada jau matėsi du skirtingi dalykai".

Bet indomu, kad savo lankymosi okupuotoje Lietuvoje prasmę nevisi vienaip išgyveno. Daugumos atsakymai rodo labai pozityvų apsilankymo prasmės išgyvenimą. "Visą gyvenimą esu auklėjama lietuviškoje šeimoje, aplinkoje . . . didelis procentas mano gyvenimo yra kreiptas į lietuviškumo prasmę. Nuvažiavus į Lietuvą, suvokiau, ką reiškė tos visos lietuviškos pastangos . . . Visos pastangos staiga pasidarė labai reikšmingos ir naudingos, ir buvau tikrai labai laiminga, kad galėjau vadintis tikra lietuvaite". "Atsilankymas ten man įskiepijo dar didesnį pasiryžimą pasilikti ir išsilaikyti stropiu lietuviu". "Lietuvoje atradau Didįjį prasmenį . . . laisvųjų lietuvių pirmoji pareiga laisvinti ne negrus, čiliečius, kubiečius ar kinus, o dirbti ir kovoti už Lietuvos laisvę!". "Apsilankymas Lietuvoje subrandino mano tautiškumą ir tautinę sąmonę. Man pasidarė daug ryškesnė mano tautinė misija ir lietuviško darbo prasmė. Visai aiškiai mačiau, kad ryšiai su tautos kamienu yra ne patariami, o absoliučiai būtini išlaikyti lietuvių tautą pasaulyje. Aiškiai supratau, kad yra būtina jų spaudą skaityti, ten įvykius sekti, jų atsiekimais džiaugtis ir bendrai jų padėtį pažinti ir suprasti. Taip pat jie beveik nieko arba labai mažai žino apie mus. Mačiau, kad pats efektingiausias būdas mums ir jiems žiniomis pasikeisti yra apsilankyti Lietuvoje. Mano nuomone, tai yra tautinė investicija, kurios kaina keleriopai padidės ateityje lietuvių tautos naudai".

Tačiau buvo ir visai skirtingų apsilankymo išgyvenimų. Vienas tai išgyveno, kaip puikią vietą atostogom praleisti, nors ir jam tėvų gimtinės aplankymas "pasiliks mano širdyje visam mano gyvenimui". Tik vienas atsakymas prisipažino, kad, "išvažiavęs iš Lietuvos, jaučiausi lyg tai būčiau aplankęs dar vieną iš įvairių Europos kraštų". Taigi, jau yra ir tokių studentų ateitininkų!

Kokias išvadas iš tų pasisakymų galime pasidaryti? Man atrodo, kad prieš klaidingus įspūdžius geriausi šarvai yra tiesa ir didelės akys. Kai žinai, kad žmonės nebadmiriauja, nenustebsi, kai nuvykęs rasi gero maisto, o tik greičiau atkreipsi dėmesį, kad veik neįmanoma gauti tikros kavos, cinamono, pipirų, kad nevisada gali gauti ir padorios mėsos. Kai žinai, kad ir okupuotoj Lietuvoj

nereta sutikti padoriai ir modemiškai apsirengusius žmones, netruksi pastebėti, kad geresnieji bateliai vis arba užsieniniai arba vadinami doleriniai, nors ir pačios pigiosios rūšies. Kai žinai, kad Vilniaus gatvėse vaikščiodami, žmonės baimingai nesidairo ir kiekvienoj sankryžoj milicininkas su bizūnu nesišvaisto, tai nenustebsi ir patyręs, kad netgi partietis, svečiuodamasis pas partietį, prieš atvirą pokalbį, pirmiau pasiteiraus, ar šeimininkas yra gerai patikrinęs, ar nėra įtaisų. Jei žiūrėsi atviromis akimis, pamatysi ne tik atremontuotą Trakų pilį, bet ir prekių skurdumą parduotuvėse, ir girtuoklius medžiojančius patrulius ir būrį žaidžiančių vaikų, kalbančių rusiškai ... Ir šioji tikrovė palieka nepalyginti gilesnį sukrėtimą už emocingiausią Vasario 16-sios minėjimo retoriką, palieka įspūdį, kurio žodžiais apsakyti neįmanoma, kurį tegalima betarpiškai pajusti. Čia tur būt ir yra tikroji apsilankymo prasmė.

*

Abariūtė: Mūsų laikų jaunimas mėgsta keliauti po pasaulį. Mūsų išeivijos jaunimas, kurių tėvai ar seneliai yra suaugę su Lietuva, juo labiau veržiasi keliauti į Lietuvą. Norinčiųjų yra labai daug. Tačiau tą norą faktiškai įvykdyti gali, palyginti, tik nedidelis skaičius jaunuolių. Laisvajame pasaulyje gimęs ir augęs mūsų jaunimas Lietuvos kultūros ir gyvenimo supratimą bei vaizdą yra susidaręs pagal savo tėvų ar jų draugų teikiamas apybraižas bei jausminę egzaltaciją. Vykdami į okupuotą Lietuvą, jie visa tai gabenasi kartu. Taip buvo ir su manimi, kai iš New Yorko pakilau į Maskvą ir iš ten į Vilnių. Skridau su visais tais įsitiki-

Jaunimo svarstybose kalba D. Kojelytė, sėdi iš kairės vadovas L. Kojelis, V. Abariūtė ir V. Nakas

nimais ir jausmais, kurie manyje susikrovė nuo mažų dienų. Buvau girdėjusi apie įvairius keliautojų į Sovietų Sąjungą nuotykius. Ir aš buvau perspėta, kad būčiau atsargi žodžiuose, apdairi su reiškiamomis mintimis ir kad nuolat atsiminčiau, ką sakau, kam sakau ir kur sakau. Aš gerai žinojau, kad, nuvykus į okupuotą Lietuvą, nebus taip, kaip Amerikoje.

New Yorke susitikau dar porą studentų bendrakeleivių į Vilniaus kursus. Trise pasijutom drąsesni. Kelionė atrodė būsianti lengvesnė, nors vis tiek visi trys buvome įsitikinę, kad nesusipratimų neišvengsime vien jau dėl vežamų giminėm dovanų.

Kelionė iki Maskvos labai prailgo ir išvargino. Ir kai pagaliau lėktuvas nutūpė Maskvoje, mes buvom taip priveikti nuovargio ir netikrumo, kad muitinėje neatimtų mūsų dovanėlių, kad mes, tikra to žodžio prasme, drebėjome. Mūsų rankos tirtėjo, mūsų balsas išdavė mūsų jaudinimąsi. To negalėjo ir muitininkai nepastebėti. Pirmąjį lagaminą tikrindamas, muitininkas lagamino savininko paklausė kažko apie vežamus perukus, bet viską praleido. Mano ir bendrakeleivės studentės lagaminų kaip ir netikrino, tik suskaičiavo, kiek vežamės pinigų. Mūsų susijaudinimas atslūgo.

Nepasakosiu, kokių nuotykių buvo pervažiuojant iš vieno aerodromo į kitą ir skrendant iš Maskvos į Vilnių. Kai, pagaliau, nusileidome Vilniuje, buvo labai miela ir jautru pamatyti besišypsančius veidus ir klausytis lietuvių kalbos. Tikrai, labai savotiškas išgyvenimas. Palyginti su Maskva, Lietuva atrodė kaip kelrodė žvaigždė klaikią naktį.

Pirmąsias kelias dienas praleidau su giminėmis. Iš pasišnekėjimo su vietiniais žmonėmis supratau, kad turiu saugotis ir sienų, nes ir "sienos turi ausis". Tuoj susivokiau, kad, norint intymiau pasikalbėti, tinkamiausia vieta yra kokiame parke ar kurioj alinėj. Iš pradžių galvojau, kad tai yra tikslinga tik vietinių žmonių atžvilgiu, kad dėl kokių niekelių neprisikabintų suvietinis saugumas. Negalvojau, kad toks atsargumas reikalingas ir man pačiai.

Visi kursantai buvome įkurdinti viename bendrabučio aukšte. Didžioji dalis buvome iš Jungtinių Valstybių. Kiti buvo iš Kanados, iš Kolumbijos, net iš Australijos. Mums buvo įdomu vienas kitą arčiau pažinti. Ir mes gana laisvai vieni kitiem dėstėm savo praeitį, savo perspektyvas, baigus mokslą ir t.t. Pasipasakodavom, kur norėtume nuvykti, ką pamatyti. Po susitikimo su giminėmis, aptardavome patirtus įspūdžius, keldavome įvairius klausimus.

Išvykti iš Vilniaus mums buvo reikalingas universiteto rektoriaus leidimas. Mums nepatiko, kad dažnas to leidimo prašytojas gaudavo neigiamą atsakymą. Tatai veikė mūsų nuotaiką. Visi pajutom varžtų slėgimą, kurį dar didino ir tai, kad nebuvo jokio paaiškinimo, kodėl neduodamas leidimas. Vis tik buvo užtenkamai drąsuolių, kurie sėkmingai paslapčiomis dingdavo iš Vilniaus be jokio leidimo. Pamažu mes įpratome kuo mažiau savo reikalus aiškintis bendrabuty ar klasėje. Mes jauste jautėme, kad turime būti atsargūs, nors jokio regimo teroro nejautėm.

Tiesa, mus drąsino įsitikinimas, kad blogiausiu atveju mums gali įsakyti grįžti, iš kur atvykę. Tuo pačiu mes supratom, kad nuolatinių okupuotos Lietuvos gyventojų padėtis yra visai kitokia, nes jie nuo to kamuojančio netikrumo negali niekur ištrūkti.

Iš savo klasės įvykių atsimenu, kai vienas docentas mums aiškino II-jo pasaulinio karo istoriją visiškai pagal sovietinę versiją. Mes atidžiai klausėmės. Bet paskaitos gale vienas kursantas docentą paklausė apie sovietų laikyseną prie Varšuvos lenkų sukilimo metu. Matyt, klausimas buvo nelauktas. Docentas pasimetė. Paklausęs, ar nėra kitų klausimų, bet jų nė nelaukdamas, greit išėjo iš klasės. Ar jis tą klausimą palaikė sąmoninga provokacija, ar naivumu — nežinau. Panašus atsitikimas buvo ir su filosofijos profesorium. Po jo paskaitos vienas kursantas paprašė jį paaiškinti vieną problemą. Profesorius atsakė, kad pas juos iki tokios problemos aiškinimo dar nėra prieita. Supratome, kad kai kurios filosofinės problemos ten yra tabu.

Apskritai, mes visi kursantai pajutome, kad okupuotoje Lietuvoje yra griežti varžtai, ne kalėjimo sienų varžtai, o dvasios, išsireiškimo, įsitikinimo, žodžio varžtai. Visas jų gyvenimas vyksta uždarume. Jiem ten visiem aišku, kas galima, ko negalima. Naujai atvykusiam tas uždarumas ne iš karto paaiškėja. Tik suartėjus su žmonėmis, pajunti tų varžtų svorį. Tačiau žmonės tebeturi viltį, didelę viltį. Viena mano giminaitė dirbo kolchoze kažkuriuo viršininku. Vieną dieną, ją pasikvietęs, kolchozo pirmininkas jai pateikė tokią alternatyvą: arba ji viršininkauja, arba vargoninkauja vietinėj katalikų bažnyčioj, nes tie dalykai vienas antrą išskiria. Nors mano giminaitė tuo klausimu buvo skirtingos nuomonės, vis tiek priversta buvo apsispręsti tik už vieną katrą tarnybą. Ji vis dėlto apsisprendė už vargoninkavimą. Žinoma, buvo atleista iš viršininkavimo. Laimingu

JAV ir Kanados LFB 1976 studijų ir poilsio savaitės dalyviai Dainavoje.

sutapimu viršininko pareigom naujai paskirtasis taip nuviršininkavo, kad kolchozo pirmininkas vėl turėjo susigrąžinti vargonininką.

Aplamai mano iš tėvų susidarytas okupuotos Lietuvos gyvenimo paveikslas atitiko tikrovę su kai kuriomis išimtimis. O svarbiausia — mes betarpiškai pajutom ir Lietuvą ir okupacinių varžtų išgyvenimą. Ir mums tie varžtai jau per šešias savaites pasirodė sunkiai pakeliami. O okupuotos Lietuvos žmonės juos turi pakelti jau kelis dešimtmečius.

Apskritai mes daug išmokom, daug pamatėm ir daug išgirdom. Vilniaus kursai ne tik praturtino mūsų lietuvių kalbą ir mūsų širdį, bet taip pat atidarė duris į pažinimą ir supratimą okupuotos Lietuvos tikrovės, kurios niekada nebūtumėm taip pažinę ir supratę savųjų namų aplinkoj. Sakyčiau, kad man pačiai ir asmeniniu ir tautiniu atžvilgiu Vilniaus kursai buvo labai vaisingas pasimokymas.

★

Nakas: Aš turėčiau pavaizduoti pavergtųjų lietuvių lūkesčius laisvųjų lietuvių atžvilgiu. 1972, maždaug po trijų mėnesių po Kalantos susideginimo, penkias dienas praleidau Vilniuje. Aišku, tuo trumpu laiku pavergtųjų lietuvių lūkesčių ekspertu nepasidariau. Ir mano pastabas todėl reikia suprasti labiau kaip prielaidas, o ne kaip išvadas. Be to, Lietuvos gyventojo lūkesčiai išeivijos atžvilgiu priklauso nuo žmogaus, su kuriuo kalbi. Apskritai vieni Lietuvos žmonės yra pesimistai, kiti — optimistai. Pesimistai visas išeivijos veiklos galimybes vertina pesimistiškai. Iš išeivijos veiklos jie maža ko telaukia, nebent džinsų ar Rolling Stones plokštelių. Atvirkščiai galvoja optimistai. Jie įsitikinę, kad lietuvių išeivija gali įtakoti Lietuvos padėtį. Tačiau ir optimistai ir pesimistai vienos nuomonės, kad išeivija nėra lemiantis veiksnys Lietuvai nepriklausomybę grąžinti. Čia pažymėtina, kad sovietinėje *okupacijoje brendusių lietuvių Lietuvos nepriklausomybės vizija yra skirtinga nuo išeivijos vyresniosios kartos vizijos.*

Kaip minėjau, pavergtųjų lietuvių lūkesčiai išeivijos atžvilgiu priklauso nuo žmogaus, su kuriuo kalbi. Pvz., mano giminės negalėjo atsistebėti mano lietuvių kalbos mokėjimu, nors aš pats gerai suprantu savo kalbos silpnybes. Bet ir tokio mano mokėjimo jie, matyt, nelaukė. Antra vertus, jiem sunku suprasti, kad JAV lietuviai neturi daugiau įtakos šio krašto politiniam gyvenimui. Jiem sunku suprasti, kad JAV lietuviai neturi nė vieno senatoriaus, net kongresmano. Jų didelis noras, kad išeivija būtų įtakinga savo gyvenamojo krašto politikoje. Jie tikisi, kad tada išeivijos pagalba Lietuvai būtų daug didesnė. Jei aš teisingai būsiu supratęs, jų akimis tautinės kultūros puoselėjimas išeivijoje ne tiek svarbus, kaip politinis aktyvumas. Gal būt dėl to, kad, jų manymu, Lietuvos bylai gali mažiau padėti tautinių šokių ansamblis ar šeštadieninė mokykla, kaip lietuvis žurnalistas, įtakingame amerikiečių laikraštyje įsitaisęs, ar lietuvis kongresmanas, gerai suprantąs rusiškąjį imperializmą. O gal būt ir dėl to, kad jiem akivaizdus išeivijos kultūrinio įnašo į bendrąją tautos kultūrą ribotumas ir išeivijos gyvenamojo krašto asimiliacinės traukos stiprumas, labai slegiąs išeivijos tautinės kultūros pažangą. O gal juos

veikia ir tas faktas, kad tam tikra dalis išeivijos, nors gana taisyklingai lietuviškai kalba ir lietuviškai skaito, nejaučia ir nepripažįsta okupanto daromų Lietuvai skriaudų ir tautinį identitetą žlugdančių priemonių. Aš pats galvoju, kad politika tėra kultūros dalis ir, nepaisant, koks bebūtų didelis politikos vaidmuo dabartinėje Lietuvos padėtyje, ji vis tiek nepasidaro nepriklausoma nuo kultūros, ir juo labiau politinis aktyvumas negali prieštarauti kultūriniam aktyvumui. Sutinku, kad išeivijos kultūros apimtis ir lygis negali pasiekti pačios tautos kultūros apimties ir lygio. Antai, žinomas rusų disidentas poetas Brodskis, gyvenąs Ann Arbore, Mich., dar tik 10 metų išeivijoje, o jau skundžiasi esąs silpnesnis poetas, jau sunkiau pagauti rusų gyvenimo niuansus ar rasti tinkamą žodį. Antra vertus, išeivija gali padaryti Lietuvos kultūrai tokį įnašą, kurio pavergtoji tauta negali, būtent, kurdama *laisvą* išeivišką lietuvių žodį ir pasaulyje skleisdama Lietuvos pogrindžio autentiškąjį žodį. Čia bus ir kultūrinis ir politinis veikimas.

Nors pavergtieji lietuviai ir labai džiaugiasi mūsų lietuvių kalbos mokėjimu, atrodo, kad jie įsitikinę ilgame išeivijos kelyje, negaunant pasipildymo iš krašto, pastangas lietuvių kalbai išlaikyti esant pasmerktas pralaimėjimui. Jiem atrodo, kad išeivių anūkai, geriausiu atveju — proanūkiai vis tiek jau lietuvių kalbos nebemokės. (Sociologai yra pastebėję, kad kaip tiktai išeivijos trečioji generacija ima domėtis savo senelių kultūra ir savo tautiniu identitetu. Plg. Kazimiero-Kenneth John Stewart pasisakymą Darbininke 1976.X.8, Ateities Nr. 5. Red.). Todėl jų galvojimu, užuot skyrę daug pastangų ir energijos reikalui, kurio vis tiek negalima laimėti, verčiau daugiau pastangų ir dėmesio skirtume Lietuvos bylai padėti. Bet ar tiedu reikalai prieštaringi? Lietuvos bylai ne ką padės lietuvis politikas, neprisipažįstąs lietuviu. Tad ir pripažįstant tam tikrą pirmumą Lietuvos bylai ir su ja surištai veiklai, labai svarbu neapleisti nė kultūrinės srities. Tuo tarpu tarp išeivijos kultūrinio ir politinio veikimo yra tik tokia disproporcija, kad kultūrinė sritis turi aukšto laipsnio profesionalų, o politinė sritis lig šiol verčiasi beveik išimtinai tik mėgėjais. Tie mėgėjai politikai žaidžia tik tarpusavy žaidimus, stengdamies pratęsti Lietuvoj buvusių politinių partijų vegetaciją. Tokie žaidimai okupuotajai Lietuvai tikrai maža gero teatneša. Išeivijos politinei sričiai labai reikalingi profesionalai. Jų paruošimas, atrodo, labai atitiktų pavergtųjų lietuvių lūkesčius.

Kuo ir kaip konkrečiai išeivija gali padėti pavergtajai tautai? Pasaulio Lietuvių Jaunimo III-sis kongresas siūlė pragmatiškas gaires. Kongresas įpareigojo PLJ sąjungą siekti Lietuvos bylą išlaikyti gyvą tarptautinių problemų sąraše. Toliau kongresas jaunimui siūlo rūpintis lietuvių politiniais kaliniais sovietinėje katorgoje. Tam uždaviniui kongresas pasisako už glaudų bendradarbiavimą su estais ir latviais. Žodžiu, kongresas liepia išeivijos jaunimui būti Lietuvos bylos šaukliais visame pasaulyje. Tos prasmės darbą mūsų veiksniai dirba jau 30 metų. Tai nėra naujovė. Naujovė būtų tik jaunimo norai ir pastangos išvengti tėvų darytų ir daromų klaidų, būtent, tarpusavio nevieningumo. Jaunimas baisiai bodisi veiksnių nedarna ir

ginčais, kas moka už Kudirkos lėktuvo bilietą. Jaunimas laimingas, kad pavergtieji lietuviai tuo atžvilgiu jam yra visiškai solidarūs.

O pavergtųjų lietuvių norui, kad išeivija būtų įtakinga savo gyvenamo krašto politikoje, man rodos, geriausiai galėtume pasitarnauti stodami į gyvenamų kraštų politines partijas, nes tik tuo keliu galim prieiti prie politiką gaminančios, jei taip galima išsireikšti, mašinos. Politinę karjerą pradėkime nuo apačios. Kandidatuokime į vietinę tarybą, vėliau į burmistrus, į atskirų valstybių seimelius. Sugebėjimai ir laimė vienam kitam gali praverti duris ir į Jungtinių Valstybių kongresą. Jei jau šiandien pradėtume kopti politinės piramidės pakopomis, galime tikėtis, kad po dvidešimt metų jau turėsime kanalą gyvenamojo krašto politikai įtakoti. Aš nežinau, ar bent kuriame krašte mūsų išeivija yra pradėjusi tokios piramidės statybą. O žaliavos — tinkamų kandidatų — turime pakankamai. Išeivijos jaunimas, atrodo, šį reikalą yra supratęs. Man tai parodė Zaparacko kandidatūros bandymas. Detroito lietuvių jaunimo veikloje dar niekad nebuvo tokio atsidėjimo ir entuziazmo. Svarbiausia, kad jaunimas talkino Zaparacko kandidatūrai pravesti dėl to, kad jis lietuvis.

★

Kojelis: Baigiamąjį svarstybų žodį vėl norėčiau pailiustruoti vienu atsitikimu Vilniuje. Kai prieš keletą metų lankiausi okupuotoje Lietuvoje, vieną vėlybą vakarą su būriu Amerikos ir Lietuvos jaunuolių, eidami Vilniaus gatve, traukėme lietuviškas dainas. Ties geležinkelio stotimi vienas 'amerikonas' atkreipė dėmesį, kad senojo Vilniaus akmenimis grįstos gatvės remontuojamos asfalto lopais. Nuo to gatvė praranda senovinį įspūdį. 'Amerikoniukas' tuo pasipiktino ir puolė vilniečius kolegas, kam jie savo miesto valdžiai leidžia darkyti senąsias gatves. Kodėl jų grindinio netaiso ta pačia medžiaga, kuria jos grįstos? Kodėl, girdi, nesikreipiate į atitinkamus pareigūnus ir jiem nepasiūlote jas taip remontuoti, kad jos neprarastų savo senoviškumo. Užsipultieji vilniečiai tik šypsojosi, o vienas jų paaiškino: "Jūs nesuprantate mūsų padėties. Mes esame visai bejėgiai įtakoti valdžią. Pas mus viskas pagal planą iš viršaus".

Šis epizodas gali paaiškinti, kodėl kartais išeivijos supratimas nesutampa su pavergtosios tautos supratimu. Tik susitikdami su okupuotos Lietuvos lietuviais, mes geriau pažinsime ir suprasime jų rūpesčius ir galėsime sėkmingiau jiem padėti.

Kor.

Kokia nauda iš gyvenimo, jeigu tai nebūtų kova už kilnius siekius padaryti šį sujauktą pasaulį geresne vieta tiem, kurie jame gyvens, kai mes jį jau būsime palikę.

Winston L.S. Churchill

XXIII-ji Lietuviškųjų studijų savaitė Gouviex pilyje

Chantilly, kur šiemet VIII.1-8 įvyko XXIII-ji europinė Liet. studijų savaitė, priklauso Paryžiaus priemiestinei zonai. Tai žavingas, pilimis ir architektūros paminklais išpuoštas, vasarą žalumynuose paskendęs gamtos kampelis, kuriame poilsio ir atvangos ieško ne tik paryžiečiai. Chantilly — žirgų miestas, pagarsėjęs savo hipodromu ir jau nuo praeito šimtmečio čia vykstančiomis arklių lenktynėmis. Bet ne tai čionai sutraukė šiemet lietuvius iš įvairių Vak. Europos ir užjūrio šalių.

Prie pat Chantilly stovi Gouvieux pilis, kurioje veikia tėvų jėzuitų kultūros centras "Les Fontaines" su turtinga biblioteka ir erdviomis posėdžių salėmis. Šita pilis kadaise priklausė karaliui Liudvikui Pilypui. Pereitame šimtmetyje ji tapo Rotšildų šeimos nuosavybe. Po šio karo Rotšildų šeima Gouvieux pilį su ją supančiu 50 ha parku perleido prancūzų jėzuitams už ištiestą pagalbos ranką persekiojamiems Prancūzijos žydams nacių okupacijos metais. Pradžioje šiuose rūmuose gyveno ir mokėsi filosofiją studijuojantys jėzuitai. Nuo 1970, atsižvelgdami į naujus laiko reikalavimus ir uždavinius, jėzuitai šitą nuosavybę pertvarkė ir pavertė kultūros centru, kurio tikslas yra "skatinti ir puoselėti studijinę ir tiriamąją veiklą visose kultūros srityse". Chantilly kultūros centras artimai bendradarbiauja su Pikardijos universitetu Amiens mieste, rengia įvairius mokslininkų suvažiavimus, studijų dienas, religiniais, socialiniais, profesiniais reikalais besidominčių žmonių susitikimus. Čia jiems sudaroma patogi kūrybinio darbo aplinka. Beje, čia yra įsikūrusi "Archives de philosophie" žurnalo redakcija ir leidžiamas plačiai žinomas enciklopedinio turinio tęstinis dvasinės kultūros veikalas — "Dictionnaire de spiritualité". Tarpininkaujant Prancūzijos lietuvių kat. misijos vedėjui kun. J. Petrošiui, Chantilly kultūros centro paslaugomis šiemet pasinaudojo ir lietuviai.

★

Sekmadienio, VIII.1, popietį čia jau buvo įsikūrusi XXIII-sios Lietuviškųjų studijų savaitės rengimo komisija: Alina Grinienė, Žibutė Klimienė ir stud. Mečys Landas. Nuo pat įvažiavimo į pilį besirenkantiem savaitės dalyviam kelią rodė nusmaigstytos lietuviškos trispalvės. Vakare įvyko dalyvių susipažinimas, pradėtas pramoginių dainų koncertu. Jį atliko neseniai ir Lietuvos atvykusi ir Muenchene įsikūrusi žinoma estrados dainininkė Violeta Rakauskaitė-Landienė.

★

Formalus savaitės atidarymas įvyko pirmadienio, VIII.2, rytą. Moderatorius lituanistas Vincas Natkevičius, Vasario 16 gimnazijos direktorius, apžvelgė nuo 1954 m. nueitąjį europinių Liet. studijų savaičių kelią. Susirinkusius pasveikino namų šeimininkas — kultūros centro direktorius jėzuitas tv. Boutry. Jis pažymėjo, kad Liet. studijų savaičių renginys gražiai derinasi su jo vadovaujamo centro tikslais — skatinti intelektualinės ir dvasinės kultūros veiklą. Jis sakėsi sužavėtas savai-

tės proga čia išstatytais paryžiečių lietuvių dailininkų kūriniais ir linkėjo susirinkusiem kūrybingos darbo nuotaikos, kad savaitės darbai pasitarnautų ir Lietuvos laisvės reikalui.

Pavaduodamas negalėjusį atvykti min. Stasį Lozoraitį, dr. Albertas Gerutis (Šveicarija) kalbėjo užsieny veikiančios Lietuvos diplomatinės tarnybos vardu, linkėdamas visiem puoselėti tautinę idėją ir Lietuvos valstybingumo sąmonę.

Savaičių iniciatorių vardu sveikino Europos LFB valdybos p-kas dr. Kajetonas J. Čeginskas (Vokietija). Jis atkreipė dėmesį į tai, kad savaitės pirmą kartą vyksta tame krašte, kurio dvasiniai impulsai formavo šito reikšmingo lietuvių kultūros ir visuomenės veikėjų metinio susitikimo tradiciją Vak. Europoje. Kaip žinome, europinės Liet. studijų savaitės buvo pradėtos prancūziškųjų socialinių savaičių pavyzdžiu.

PLJS v-bos p-kė Gabija Juozapavičiūtė (Kanada) išreiškė viltį, kad šioje savaitėje jos užmegsti ryšiai bus naudingi ruošiant IV Pasaulio lietuvių jaunimo kongresą Europoje.

Vokietijos LB v-bos p-kas Jurgis Barasas (Vokietija) pasidžiaugė savaičių augančia reikšme, joms keliaujant po įvairius Vak. Europos kraštus, o Šveicarijos LB p-kas dr. Petras Radvila (Šveicarija) - veikliu šveicariečių lietuvių prisidėjimu prie šio renginio pastaraisiais metais.

★

Pirmąją savaitės paskaitą skaitė sociologijos magistras Vincas Bartusevičius, Vasario 16 gimnazijos auklėtinis, vėliau jos mokytojas, šiuo metu dirbąs Vak. Vokietijos švietimo skyriuje. Jis nagrinėjo Vakarų pasaulio intelektualų dabartinę situaciją, išryškindamas joje vykstančią įtampą tarp vadinamos "kairės" ir "dešinės". Sociologiškai išgvildenęs šias sąvokas, paskaitininkas plačiau sustojo prie dabar madingo vakariečiuose "kairumo" reiškinių, juos pailiustruodamas daugiausia Vak. Vokietijos gyvenimo pavyzdžiais. Savo išvadose Bartusevičius teigė, kad bet koks kairiųjų sąjūdis Vakaruose pasiliks dviprasmiškoje šviesoje, kol nesuvoks ir aiškiai nepareikš, kokia jo pozicija Sov. Sąjungos ir Rytų bloko atžvilgiu, nes šiuose kraštuose matoma gyvenimo praktika neturi nieko bendro su šviesiais didžiųjų revoliucijų laisvės, lygybės, brolybės šūkiais bei geresnės visuomenės troškimais. Marksizmas, anot Bartusevičiaus, į jį sudėtų žmonijos vilčių iki šiol nepateisino.

★

Pirmadienio vakariniame posėdyje kitas jaunosios, išeivijoje augusios ir brendusios, kartos atstovas, JAV aviacijos pulk. leit. Donatas Skučas savaitės dalyvių dėmesį nukėlė į kitą aktualų Vakarų pasaulio klausimą — NATO problemas. Jis išsamiai apžvelgė Š. Atlanto ir Varšuvos sutarčių karinių jėgų kintantį santykį, pavaizduodamas savo teiginius palyginamais skaičiais ir lentelėmis. Pabrėžęs Vakarų pastangas išvengti branduolinio karo pavojaus, pulk. Skučas darė išvadą, kad NATO, nors ir ne be trūkumų, praeityje savo buvimą pateisino. NATO dėka buvo išsaugota, jau ketvirtį šimtmečio patvėrusi, taika Europoje. Paskaitininko nuomone, Vakarų gynybinės pastangos ir ateityje galėsiančios būti prasmingos tik Š. Atlanto gynybinės sąjungos rėmuose. Pulk. Skučo paskaita sukėlė didelį klau-

sytojų smalsumą, daugybę klausimų, kuriuos paskaitininkas atsakinėjo iki vidunakčio.

★

Antradienį, rytmečio posėdyje kalbėjo žinomas literatūros kritikas dr. Jonas Grinius (Vokietija). Prieš penkerius metus, pažymint tuomet Lietuvoje gyvenančio rašytojo Juozo Grušo 70 metų amžiaus sukaktį, dr. Grinius išsamiai vertino šio rašytojo kūrybą. Šiemetinėje savaitėje savo temą jis apribojo tik vienu naujausiu Grušo kūriniu — "Barboros Radvilaitės" drama. Paskaitininko nuomone, ši drama savo menine verte nusipelno ypatingo grožinės literatūros mėgėjų dėmesio, atskleidžia autoriaus talento jėgą. Buvo suminėtos tos istorinės aplinkybės, kurios įkvėpė rašytoją pakelti veikėjus ir įvykius į aukštesnę žmogiškųjų siekių plotmę, paverčiant juos filosofinių ir moralinių idėjų įvaizdžiais. "Barboros Radvilaitės" dramoje Grušas sprendžia ne istorinės tiesos klausimą, bet visuotinę meilės problemą. Dramos autorius iškėlė didelę moralinę meilės jėgą, kuri atima "stabams galią žudyti", verčia priešintis viešajam blogiui, šaukia kovoti su melu, išdavyste ir prievarta, įkvepia moralinio pasipriešinimo sąjūdį.

★

Kita antradienio paskaita buvo skirta Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo 50 m. sukakčiai paminėti. Istorikas kun. Rapolas Krasauskas (Roma) nušvietė Kat. Bažnyčios kelią Lietuvoje nuo karaliaus Mindaugo laikų ir tas aplinkybes, kuriomis arkiv. Jurgio Matulaičio pastangomis buvo įsteigta atskira Lietuvos bažnytinė provincija, tokiu būdu užbaigiant atgimusios Lietuvos nepriklausomybės atstatymą visose viešojo gyvenimo srityse. Šiandieninė "Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika", suradusi plataus atgarsio už-

Europos lietuvių XXIII studijų savaitės dalyviai Chantilly, Prancūzijoje

sienyje, anot paskaitininko, yra "žiedai ir vaisiai" tos sėklos, kuri buvo pasėta, prieš 50 metų steigiant atskirą Lietuvos bažnytinę provinciją.

Po kun. Krasausko paskaitos buvo svarstoma dabartinė katalikų padėtis Lietuvoje ir išreikštas didelis susirūpinimas Punsko ir Seinų lietuvių vargais turėti lietuviškas pamaldas. Šitas susirūpinimas buvo išreikštas ir savaitę uždarant priimtame dalyvių žodyje.

★

"Komunistinis iššūkis Vakarų Europoje" — tokį klausimą antradienio trečioje paskaitoje gvildeno ekonomistas Ričardas Bačkis (Prancūzija). Jis išnagrinėjo lotynų kraštuose pastebimus tradicinės visuomenės krizės reiškinius, ypač religijos, šeimos ir darbo srityse, ir jų šviesoje aptarė Italijos ir Prancūzijos komunistų šiandienines pastangas sužavėti mases nuo Maskvos nepriklausomo komunizmo vilionėmis. Pasak Bačkio, komunistams dar niekur nepavyko sukurti komunizmo "su žmonišku veidu". Ir naujoji jų taktika neįtikina žmonių. Jie balsuoja už komunistus ir drauge jų bijo. Anot prelegento, kelias į Lietuvos laisvę eina per Vak. Europos stiprinimą.

★

Trečiadienį, VIII.4, dr. Albertas Gerutis (Šveicarija) kalbėjo apie buv. ilgametį Lietuvos įgaliotą ministrą Prancūzijoje, diplomatą, istoriką, nepriklausomybės akto signatarą Petrą Klimą, kurio asmenyje, anot paskaitininko, susitelkė visa lietuvių tautos tragedija. Savo jaunystėje Petras Klimas buvo persekiojamas už lietuviškąją veiklą carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos, o vėliau kentėjo nuo nacių ir komunistų. Jis daug nusipelnė, atstatant Lietuvos valstybinę nepriklausomybę, organizuojant užsienio reikalų ministeriją, atstovaujant Lietuvai taikos konferencijoje Paryžiuje, vedant taikos derybas su Sov. Sąjunga ir Lenkija, ginant Klaipėdos reikalus. Nuo 1925 m. iki nepriklausomybės sutemų min. Klimas atstovavo Lietuvai Prancūzijoje, artimai bendradarbiaudamas su žymiuoju prancūzų poetu Oskaru Milašium. Klimas buvo labai darbštus ir kūrybingas žmogus. Parašė daug knygų svetimomis kalbomis apie Lietuvą ir buvo pradėjęs rašyti daugiatomę Lietuvos istoriją. Jis buvo nacių suimtas pietų Prancūzijoje 1943 m., kalintas Belgijoje, Vokietijoje, Lenkijoje. 1943 grįžo į Lietuvą. Lietuvą reokupavus rusams, vėl suimtas ir 8 metus kalintas Čeliabinske ir Vorkutoje. Paliegęs ir kone apakęs Chruščiovo laikais sugrąžintas į Lietuvą, bet neišleistas susijungti su Prancūzijoje gyvenančia šeima. Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas Amerikoje ruošiasi išspausdinti Petro Klimo dienoraščius iš pirmojo pasaulinio karo. Ruošiamasi išspausdinti ir jo Lietuvos istorijos pirmuosius tris tomus.

Po dr. Geručio paskaitos savaitės dalyviai apžiūrėjo Klimo sūnaus paruoštą tėvo dokumentų parodą, o vakare buvo parodytas dokumentinis filmas iš prieškarinio Lietuvos pasiuntinybės gyvenimo Paryžiuje.

Trečiadienio popietį savaitės dalyviai, vadovaujami kun. J. Petrošiaus, lankė Paryžiaus įžymybes.

★

Ketvirtadienio, VIII.5, rytą paskaitą apie Vatikano II-jo susirinkimo poveikį Kat. Bažnyčios gyvenimui

skaitė kun. Augustinas Rubikas. Paskaitininkas kreipė dėmesį į pastaruoju metu tradiciniuose katalikų sluoksniuose didėjantį nerimą reformų atžvilgiu. Jo nuomone, šiandien svarbu suprasti tas istorines aplinkybes, kurios iššaukė Vatikano II-jį susirinkimą ir jo įvestas permainas Bažnyčios liturgijoje. Kun. Rubikas išaiškino pastoralinės enciklikos "Gaudium et spes" (Džiaugsmas ir viltis) pagrindines mintis ir plačiai nušvietė gilias ir staigias permainas žmonijos gyvenime. Bažnyčia, anot paskaitininko, negali pasilikti praėjusių amžių atgyvenusių formų muziejumi, bet yra pašaukta vesti išganyman mūsų laikų žmogų.

★

Kita ketvirtadienio paskaita buvo skirta nudieniam Lietuvos visuomeninės raidos vaizdui susidaryti. Dr. Kajetonas J. Čeginskas nagrinėjo okup. Lietuvos nacionalines pajamas, krašto išsivystymą atskirose ūkinės veiklos srityse, demografinį silpnėjimą. Pasak Čeginsko, šiuo metu savo pajėgumu pagaminti vartojimo gėrybių ir paslaugų vienam žmogui okup. Lietuva priklauso prie ūkiškai išsivysčiusių pasaulio kraštų ir pralenkia net tokias pažangias šalis, kaip Izraelis, Vengrija, Lenkija, Bulgarija, Rumunija, Graikija, Jugoslavija. Bet ūkio raidą okup. Lietuvoje šiuo metu žymi ryškus prieštaravimas tarp ūkio pajėgumo ir faktinės žmonių gerovės. Pagal ūkio pajėgumą žmonės galėtų daug geriau gyventi, negu jie dabar gyvena, nes krašto ūkis tarnauja ne Lietuvai, o jos okupantui.

★

Ketvirtadienio popietį įvyko Europos LFB metinė konferencija. Paminėti išeivijoje mirę žymūs mūsų tautinės rezistencijos kovotojai: prof. Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, prof. Stasys Žakevičius-Žymantas ir prof. Pranas Padalskis-Padalis. Minėjime buvo kviečiami dalyvauti visi savaitės dalyviai. Dr. Čeginskas skaitė prieš pat mirtį prof. Žymanto parašytus atsiminimus apie pirmųjų okupacijos ir pokario metų lietuviškosios pasipriešinimo kovos veikėjus ir įvykius. Gaila, kad mirtis neleido velioniui užbaigti savo atsiminimų. Tačiau ir tai, ką jis mirties patale surašė, išliks šviesiu ir vertingu liudijimu Lietuvos naujausiųjų laikų laisvės kovų istorijai. Po Čeginsko paskaitos buvo garsinis spalvotas kun. Algimanto Kezio SJ filmas apie prof. J. Brazaitį. Ačių dr. V. Majauskui už filmo atsiuntimą.

★

Tą pačią dieną Chantilly posėdžiavo ir įvairių Europos kraštų lietuviškasis jaunimas, sprendęs Pasaulio lietuvių jaunimo IV-jo kongreso ruošos klausimus. Svarstymuose taip pat dalyvavo PLJS v-bos p-kė G. Juozapavičiūtė ir Vak. Vokietijos LB v-bos p-kas J. Barasas.

Šioji savaitės diena buvo ypatinga ir tuo, kad netikėtai apsilankė buvęs Vilniaus ir Kauno teatrų dainininkas sol. Ričardas Daunoras, ku-

Kiekviena sistema arba vystosi, arba žlunga. Jokia sistema negali atsilaikyti prieš istorijos vyksmą.

Antanas Maceina

ris liepos gale atsiskyrė nuo Prancūzijoje viešėjusios Vilniaus universiteto studentų ansamblio grupės ir pasiprašė šiame krašte politinės globos, kurią jam prancūzų valdžia ir suteikė. Svečias buvo savaitės dalyvių šiltai pasveikintas ir paremtas spontaniškai surinkta pinigine auka pirmiesiems žingsniams išeivio gyvenime.

★

Penktadienis, VIII.6, prasidėjo paryžiečio prof. dr. Algirdo Greimo paskaita apie lietuviškąją mitologiją struktūralizmo požiūriu. Greimas šiuo metu tarptautinio garso ir pripažinimo sulaukęs, yra vad. struktūralistinio mokslinio metodo kūrėjas. Jo veikalai verčiami į svetimas kalbas. Jo knyga apie semiotikos pagrindus išversta į devynias kalbas, tarp jų į suomių ir japonų. Šalia savo tiesioginio darbo prof. Greimas tyrinėja lietuvių mitologiją ir senovės lietuvių religiją. Šioji sritis aplamai gali būti laikoma dirvonuojančiu lauku, kuriame, anot paskaitininko, pirmą reikšmingą darbo vagą yra išaręs didysis lietuvių tautinio atgimimo veikėjas dr. Jonas Basanavičius. Jo raštai lietuvių mitologijos klausimais esą permažai įvertinti. Prof. Greimas gyvai apžvelgė lietuviškosios mitologijos ir senovės religijos šaltinius. Paskaitininkas pabrėžė, kad šiandien mokslo pasaulyje netrūksta dėmesio lietuvių mitologijai ir senajai religijai. Norėdamas konkrečiai pavaizduoti naujas tiriamojo darbo galimybes, teikiamas struktūralistinio metodo, prof. Greimas panagrinėjo lietuviškųjų kalendorinių švenčių problemą ir padarė įdomių išvadų apie senovės lietuvių religijos pobūdį.

★

Penktadienio popietiniame posėdyje Vincas Natkevičius paminėjo Antano Vaičiulaičio kūrybą jo 70-jų amžiaus metų sukakties proga. Atpasakojęs jubiliato kūrybos kelią, paskaitininkas plačiau sustojo prie Vaičiulaičio "Valentinos" romano. Pasak Natkevičiaus, Vaičiulaitis esąs pats žymiausias ir iki šiol nepralenktas stilistas.

★

Pagal nusistovėjusią europinių savaičių tradiciją penktadienio vakaras skiriamas Tėvynės valendėlei. Šiemet vakaro programą paruošė ir pravedė iš JAV atvykusi poetė Marija Saulaitytė. Paskaitytos ištraukos iš Juozo Grušo "Barboros Radvilaitės" dramos, iš Antano Vaičiulaičio "Vakaras sargo namelyje" apsakymų. Dr. Gerutis iš senų dokumentų paskaitė užrašus apie organizuotą lietuvių veiklą Prancūzijoje praeitam amžiuje po 1831 ir 1864 metų sukilimų. Jurgis Barasas ir Alina Grinienė kalbėjo apie tėvynės meilę, jos simbolius. LFB Vyr. tarybos pkas dr. Kazys Ambrozaitis paminėjo prieš 25 metus žuvusius Lietuvos laisvės kovos didvyrius Juozą Lukšą-Daumantą ir Julijoną Būtėną. Dar kalbėjo L. Dambriūnas ir V. Natkevičius, o australietė dail. Jolanta Janavičienė paskaitė Lietuvoje gyvenančio autoriaus Mykolo Vilties eilėraščių iš "Neparašyti laiškai". Neseniai iš Lietuvos išvykusi ir Prancūzijoje apsigyvenusi aktorė Danutė Krištopaitytė-Hermanienė paskaitė Marijos Saulaitytės poezijos. Programoje taip pat dalyvavo estrados dainininkė Violeta Rakauskaitė-Landienė ir pianistė Raminta Lampsaitytė.

★

Penktadienio vakare Chantilly kultūros centre, rektoriaus tv. Boutry iniciatyva, įvyko savaitės atstovų ir čia besidarbuojančių prancūzų intelektualų susitikimas. Dr. Čeginskas papasakojo apie europinių liet. studijų savaičių kilmę ir pobūdį. Prancūzai gyvai domėjosi šiandienine Lietuvos padėtimi, ypač Lietuvos katalikų kova už žmogaus teises ir tikėjimo laisvę. Buvo atkreiptas dėmesys į neseniai prancūzų kalba pasirodžiusį André Martin veikalą apie Lietuvą.

★

Šeštadienį, VIII.7, paskutinę savaitės paskaitą skaitė iš Washingtono atvykęs kalbininkas Leonardas Dambriūnas. Istorijos eigoje — teigė Dambriūnas — aukštesnės kultūros šalys visuomet buvo pavyzdys atsilikusioms, taigi ir Rusijai. Net ir marksizmo idėjos pasiekė Rusiją tiktai iš Vakarų. Visuotinėmis teisingumo, teisės ir laisvės idėjomis paremtas humanistinės demokratijos sąjūdis, paskaitininko nuomone, anksčiau ar vėliau nugalės sovietinį despotizmą. Dambriūnas labai teigiamai įvertino rusų disidentų ir demokratų sąjūdžius už žmogaus teises ir ypač iškėlė Vakaruose apie "Kontinento" žurnalą susispietusių asmenų veiklą, nes kelias į Lietuvos laisvę, anot jo, šiandien eina per pasaulinį moralinio atsinaujinimo sąjūdį.

★

Šeštadienio vakare Chantilly kultūros centre posėdžiavo Vak. Vokietijos ateitininkai sendraugiai ir moterų klubas. Vakare įvyko dainininko Vytauto Nako ir pianistės Ramintos Lampsaitytės koncertas. Čikagietis bosas Vytautas Nakas, gilinęs dainavimo studijas Vienoje, subtiliai išpildė rūpestingai ir darniai paruoštą prancūzų ir lietuvių kompozitorių dainų repertuarą. Klausytojai ypač šiltai sutiko jo nuotaikingai padainuotus komp. Vytauto Barkausko "Tris satyrinius paveikslus" ir su lyrišku įsijautimu atliktą solisto tėvo Antano Nako dainą "Sidabra". Žodžiai poeto Kazio Bradūno. Irgi čikagietė, Berlyne besitobulinanti, pianistė R. Lampsaitytė palydėjo dainininką fortepijonu ir atliko porą muzikinių kūrinių. Malonią staigmeną tą patį vakarą padarė solistas Ričardas Daunoras, improvizuotai padainavęs tris dainas.

★

Kiekvieną rytą savaitės darbai prasidėdavo pamaldomis. Sekmadienio, VIII.8, rytą po mišių įvyko oficialus XXIII-sios europinės liet. studijų savaitės uždarymas. Moderatorius V. Natkevičius apžvelgė savaitės darbus. Po to vyko pasikalbėjimas, kuriame dalyviai kritiškai vertino savaitės programą ir pasidalino mintimis dėl ateinančios savaitės ruošos. Kitais metais XXIV-ją Lietuviškųjų studijų savaitę nutarta suruošti Anglijoje. Patyrinėti galimybes įgaliotas inž. A. Vilčinskas. Savaitės dalyviai priėmė Griniaus suredaguotą sveikinimą tėvynei ir pasaulyje išsisklaidžiusiems lietuviams.

Savaitę aplankė apie pusantro šimto lietuvių iš vienuolikos kraštų: Anglijos, Belgijos, Ispanijos, Italijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, Vak. Vokietijos ir užjūrio — Australijos, JAV ir Kanados. Okupuotai Lietuvai šį kartą atstovavo keli neseniai iš jos atvykę asmenys.

A. Lembergas

Lietuvos Steigiamasis seimas

1969 Vliko seimas ryšium su 1970 įvyksiančia Steigiamojo seimo susirinkimo 50 metų sukaktimi priėmė šiokį nutarimą:

— Vliko seimas, pagarbiai minėdamas šio istorinio įvykio sukaktį ir sveikindamas gyvuosius Steigiamojo seimo narius,

1. Ragina lietuvių visuomenę atitinkamai paminėti šią reikšmingą sukaktį, kad jaunoji karta giliau susipažintų su Lietuvos valstybės atstatymo eiga ir su Steigiamojo seimo darbais.

2. Prašo Vliko valdybą pasirūpinti, kad būtų išleistas specialus leidinys Steigiamojo seimo darbams nušviesti.

3. Prašo Vliko valdybą pasirūpinti, kad Steigiamojo seimo nariai - veteranai memorandumais kreiptųsi į laisvojo pasaulio parlamentus ir parlamentarus, reikalaudami Lietuvai laisvės.

Sugretinę nutarimo 1 p. su 2, matome, kad Vliko seimas prašė Vliko valdybą specialaus leidinio Steigiamojo seimo sukakties minėjimui, kad minėtojai turėtų atitinkamos medžiagos apie jo darbus. Vliko valdyba to neįvykdė. Vietoj Vliko seimo prašyto 1970 išleisti Steigiamojo seimo susirinkimo 50 metų sukakčiai leidinio Vliko valdyba tik 1976 Tautos fondo lėšomis išleisdino V. Daugirdaitės-Sruogienės Lietuvos Steigiamąjį Seimą. Leidėjų pasisakymu, šio leidinio uždavinys — apsaugoti Steigiamojo seimo darbus, "kad jie nedingtų istorijai" ir " kad Lietuva ir jos byla neliktų svetima naujai priaugančioms kartoms", kurioms "reikia pažinti nepriklausomos Lietuvos valstybės politinio gyvenimo įvykius, žmones, pajusti Lietuvos demokratijos dvasią, Lietuvos politinės demokratijos tradicijas ir formas". Tai jau kitos paskirties leidinys, nekaip Vliko seimo prašytasis. Ir šioji paskirtis nelabai net derinasi su Steigiamojo seimo tema. Pvz. ką Steigiamasis seimas gali liūdyti priaugančiom kartom apie Lietuvos dabartinę bylą? Tokiam liudijimui reikalingesnis būtų vadinamo "Liaudies seimo" dokumentuotas komentaras. Arba pvz. apie kokias Lietuvos politinės demokratijos tradicijas Steigiamasis seimas gali liudyti, kai jis pats tebuvo tos demokratijos pradinis žingsnis. Tad iš leidėjų skirtų šiam leidiniui uždavinių gyvenimiškas tėra vienas — apsaugoti Steigiamojo seimo darbus, "kad jie nedingtų istorijai".

✦

Kaip sekėsi autorei su šiuo uždaviniu susidoroti? Knygos turinį sudaro keturi skyriai: Įžanga, Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį seimą, Steigiamojo seimo darbai, Baigiamoji dalis.

Įžanga apima tris temas: Nepriklausomybė ir seimas — bendra tautos vizija; Kova už nepriklausomybę I pasaulinio karo metu; Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas. Įžangoje nurodyta demokratinės minties kilmė, tautinis atgimimas, valstybinio savarankiškumo minties brendimas, Lietuvių draugijos nuo karo nukentėjusiem šelpti vaidmuo, įvairios lietuvių konferencijos, Petrapilio seimas, Vasario 16-sios aktas, Laikinosios vyriausybės sudarymas. Įžanga iliustruota net 10 nuotraukų ir Vasario 16-sios akto faksimile. Išskyrus P. Leoną, kuris vadovavo Steigiamojo seimo rinkimų įstatymą redaguojant ir pirmininkavo Vyriausiajai rinkimų komisijai, kitos nuotraukos tiesiogiai su Steigiamuoju seimu nesusijusios ir tik nukreipia skaity-

tojo dėmesį nuo Steigiamojo seimo į pašalinius dalykus. Iliustracijų vietoje autorė verčiau būtų pasirūpinusi pateikti Lietuvoje ir aplink ją tuo metu vyravusių revoliucinių nuotaikų ir socialinio bei ūkinio radikalizmo sintetinę apybraižą. Dabar be tokios apybraižos visas Steigiamojo seimo paveikslas stinga savo fono. Ogi praeities įvykiai teisingai suprasti, berods, įmanoma tik savo laiko fone.

★

Skyrius Rinkimai į Lietuvos Steigiamąjį Seimą apima dvi temas: Steigiamojo Seimo išvakarėse, ir Politinės partijos, mažumų grupės, rinkimų rezultatai. Jis taip pat turi dvi lenteles: apie atstovų profesijas ir jų išsilavinimą.

Kalbėdama apie Steigiamojo seimo išvakares, autorė daro tokį sugretinimą: "Dvarininkai, kai kurie senesnieji kunigai ir sulenkėję miestiečiai tyčiojosi iš 'kaimiečių valdžios' ir dairėsi į Lenkiją . . . Tuo tarpu per karo audrą išlikę šviesuoliai ir iš Rusijos grįžtantieji pabėgėliai nuostabiu sumanumu ir energija griebėsi organizuoti savivaldybes, mokyklas, paštą" (23 p.). Taigi pirmųjų tarpe dalyvauja "kai kurie senesnieji kunigai". Antrųjų tarpe kunigų kaip nebuvę, nors faktiškai be Lietuvos kunigų talkos, be parapijų komitetų veikiausiai ne tik Steigiamojo seimo, bet ir pačios nepriklausomybės nebūtų buvę. Kunigų vaidmuo tada Lietuvai buvo lemiantis. Tačiau to "dramblio" autorė nesiteikė pastebėti.

Nelabai patikimas ir autorės tvirtinimas, kad premjero E. Galvanausko vyriausybė delsusi Steigiamojo seimo rinkimus (24 p.). Komisija rinkimų įstatymui paruošti buvo sudaryta dar Sleževičiaus vyriausybės 1919.VI.16. Galvanauskas vyriausybę sudarė 1919.X.7. Rinkimų įstatymo dar nebuvo. Bet jau X.30 Valstybės taryba rinkimų įstatymą priėmė ir XI.20 prezidentas paskelbė. Vyriausia rinkimų komisija buvo sudaryta XII.10, o rinkimų dienos paskelbtos 1920.I.12. Įstatymas reikalauja, kad nuo paskelbimo iki rinkimų būtų ne mažiau kaip du mėnesiai. Vadinas, rinkimai galėjo įvykti ne anksčiau kaip kovo 12. Bet žinant tais laikais Lietuvos neišbrendamus pavasario kelius, suprantamas rinkimų nukėlimas iki balandžio vidurio.

Apibūdindama krikščionis demokratus, autorė tvirtina: "Prieš rinkimus į St. Seimą 1919 m. taktikos sumetimais krikščionys demokratai įkūrė greta dvi profesines sąjungas: Ūkininkų sąjungą ir Darbo federaciją" (26 p.). Faktiškai šių abiejų organizacijų veikimo pradžia siekia 1906 metus. Karo ir vokiečių okupacijos metais uždusintas jų veikimas atkuto su Lietuvos nepriklausomybe 1918-1919 metais. Krikščionių darbininkų sąjungos vardą pakeitė Darbo federacija, bet tai nebuvo nauja organizacija. Tas pats ir su Ūkininkų sąjunga. Jų 1919 kurti niekam nereikėjo.

Apskritai Steigiamojo seimo rinkimuose dalyvavusiųjų lietuvių ir mažumų partijų aptarimas labai jau sumariškas. Nėra čia ne tik partijų rinkiminių platformų, bet nė programinių - pasaulėžiūrinių jų to meto nusistatymų. Skaitytojas nepajus tarpgrupinės įtampos, kurią Steigiamojo seimo rinkimai, ant svarstyklių padėję Lietuvos ateitį, buvo sudarę. Dėl šios spragos Steigiamojo seimo rinkimai ir jo darbai knygoje vyksta tarsi kokioj tuštumoj, kai faktiškai

visa tai vyko labai didelėj diametraliai priešingų nusistatymų pagrindiniais valstybės klausimais susikryžiavimo įtampoj.

Kad ir šaltinius reikia apdairiai cituoti, rodo autorės teigimas (29 p.), kad į Steigiamąjį seimą buvo 21 kandidatų sąrašas. Šaltinis — prof. Ivinskio straipsnis Į LAISVĘ žurnale. Bet nelaimingu atsitikimu tai buvo žurnalo korektūros klaida. Turėjo būti 31, ne 21. Nors autorės cituojamame kitame šaltinyje jau yra teisingas 31 sąrašo skaičius, autorė vis tiek nepasitikrino, katras šaltinis tikras. Kadangi tie sąrašai būdingi Lietuvos demokratijos kūdikystei, juos ir jų kiekvieno gautus balsus verta prisiminti, būtent: 1. Bepartinių — 72, 2. Bepartinių grupės — 1083, 3. Bepartinių kuopos — 314, 4. Bepartinių organizacijos — 835, 5. Bepartinių kuopos Alsėdžių valsčiaus — 473, 6. Bepartinių grupės Kauno apskrities — 243, 7. Bepartinių grupės Vilkaviškio apskrities — 142, 8. Bepartinių grupės Paežerėlių valsčiaus — 397, 9. Bepartinių sąrašas Indrioniškio valsčiaus — 339, 10. Bepartinių sąrašas Utenos apygardos — 187, 11. Bepartinių valstiečių, mokytojų Rokiškio apskrities — 748, 12. Bežemių ir mažažemių darbo skruzdėlių grupės Panevėžio apskrities — 3134, 13. Bežemių ir mažažemių Biržų apskrities — 817, 14. Darbininkų ir tarnautojų, mažažemių ir bežemių — 3513, 15. Darbininkų ir ūkininkų socialistų kuopos — 7498, 16. Darbo federacijos (Kauno ir Panevėžio apygardose) — 69,907, 17. Darbo žmonių sąjungos — 2535, 18. Žemdirbių sąjungos (susijungė su 24 nr.) — 7651, 19. Kybartų vokiečių grupės (susijungė su 22 nr.) — 41, 20. Krikščionių demokratų ir kt. — 239,900, 21. Lenkų centrinio komiteto — 29,156, 22. Lietuvos vokiečių komiteto — 7,194, 23. Lista polska (susijungė su 21 nr.) — 3665, 24. Tautos Pažangos (tautininkų) — 4288, 25. Tautos laisvės santaros (ūkininkų partijos) — 2591, 26. Socialdemokratų — 87,051, 27. Socialistų liaudininkų demorkatų — 39,264, 28. Ūkininkų sąjungos (Kauno ir Raseinių apygardose) 7535, 29. Valstiečių sąjungos — 116,298, 30. Žydų demokratinio susivienijimo — 44,709, ir 31. Žmonių grupės — 711.

Kitų Lietuvos demokratinių seimų rinkimuose iš paminėtų sąrašų jau dalyvavo tik 16, 18, 20, 21, 22, 24, 26, 27, 28, 29 ir 30. Kiti 20 sąrašų buvo konjunktūriniai.

Klaidinantis autorės tvirtinimas (36 p.), kad SDP du atstovai atsiskyrė ir pasiskelbė nepartiniais. Faktiškai iš SDP frakcijos pasitraukė tik Steigiamojo seimo pradžioje prisišliejęs socialistų revoliucininkų atstovas, o antrasis nepartinis atsiskyrė nuo Valstiečių sąjungos frakcijos.

Autorės pateikta (37 p.) atstovų lentelė taip pat neteisinga. Steigiamojo seimo susirinkimo dieną buvo krikščionių demokratų bloke 59 atstovai, socialistų liaudininkų demokratų - valstiečių sąjungos bloke 29, SDP frakcijoje — 14 ir mažumų 10 atstovų. Tačiau Steigiamojo seimo darbų eigoje iš KD bloko atskilo 4 atstovai ir sudarė atskirą žemdirbių frakciją. Jos lyderis buvo gydytojas Klemensas Vaitiekūnas. Iš Valstiečių sąjungos, kaip minėta, atskilo vienas nepartinis, o iš SDP — vienas socialistas revoliucininkas. Jis vienintelis balsavo prieš Lietuvos konstituciją. Steigiamojo seimo pabaigoj atstovai taip buvo susigrupavę frakcijomis: Darbo federacijos — 15,

Krikščionių demokratų — 24, Ūkininkų sąjungos — 16, Žemdirbių — 4, Valstiečių sąjungos — 19, Socialistų liaudininkų demokratų — 9, SDP — 13, žydų — 6 ir lenkų —3. Vienas vokietis ir du nepartiniai frakcijų nesudarė. (Plg. Lietuvos Statistikos Metraštis 1924/26 metams, Kaunas, 1927).

✱

Pagrindinį knygos skyrių — Steigiamojo Seimo Darbai — sudaro šeši poskyriai: Steigiamojo seimo atidarymas, Einamieji reikalai, Žemės reforma ir vyriausybės krizė, Lietuvos valstybės konstitucija, valiutos ir kiti įstatymai, Kiti Steigiamojo seimo darbai, Steigiamojo seimo uždarymas.

Atidarymo aprašymas reljefingas, tik per daug iliustracijų. Garbės svečių nuotrauka jau tokia neįspūdinga, kad verčiau buvo jos nedėti. O jau visai nederėjo dėti perredaguoto Steigiamojo seimo pareiškimo Lietuvos nepriklausomybės klausimu. Šio istorinio dokumento tekstas knygoje (65 p.) nėra autentiškas.

Einamųjų reikalų poskyris apima devynias temas: Darbų pradžia, Amnestija, Laikinoji Lietuvos valstybės konstitucija, Steigiamasis seimas ir vyriausybė, Užsienio politika, Konfliktas su Lenkija, Mažasis seimas, Mažosios Lietuvos prijungimo klausimas, Universiteto steigimas.

Kalbėdama apie Steigiamojo seimo darbų pradžią, autorė faktiškai kalba tik apie paties seimo susitvarkymą: prezidiumą, komisijas, statutą. Gaila, kad nepateiktas detalesnis statuto turinys. Tas statutas, kitų Lietuvos demokratinių seimų patobulintas, buvo lietuviškoji "Robert's Rules of Order" atmaina. Išeivijos tautiniam savitumui svarbu juo daugiau praktikuoti tautinės atributikos, juoba, kad nuolat tykoja pagunda pasinaudot svetimųjų "Robert's Rules of Order" patarnavimu.

Kodėl atskira tema skirta amnestijos įstatymui — neaišku. Pats įstatymo turinys netiksliai atpasakotas. Amnestija buvo taikoma visiem kriminaliniam nusikaltimam, sumažinant bausmę trečdaliu, o okupanto (vokiečių) teismų nubaustiesiem — net dviem trečdaliais, bet nevisiem politiniam nusikaltimam. Būtent, "nepaleidžiami nuo teismo ir bausmės tie, kurie yra nusikaltę agitacija ir veikimu priešininkų valstybių naudai".

Steigiamojo seimo ir vyriausybės temą autorė aptaria tik krikščionių demorkatų ir valstiečių liaudininkų blokų koalicijos atžvilgiu. Apie Steigiamojo seimo konstitucinius santykius su vyriausybe — nė žodelio. Neužsimenama taip pat, kas buvo per priežastis Steigiamojo seimo koalicijai nevykdyti tik ką priimtos konstitucijos nuostatų, kad "Vykdomoji valdžia pavedama Respublikos Prezidentui ir Ministerių Kabinetui" (5 str.) ir kad "Respublikos Prezidentą renka Steigiamasis seimas" (6 str.). To nevykdymo priežastį paaiškinti šaukiasi ne tik pati konstitucija, bet ir to nevykdymo politiniai padariniai, nes tas nevykdymas užtrenkė duris platesnei tautinių jėgų santalkai, kurią diktavo to meto Lietuvos tarptautinė ir vidaus padėtis. Platesnei tautinių jėgų santalkai neabejotinai buvo reikalinga Valstybės tarybos laikais buvusi įtakinga Smetonos grupė. Nors į Steigiamąjį seimą atstovų ji nepravedė, laikinojo prezidento Smetonos palikimas prezidento poste būtų sudaręs sąlygas

tai grupei į tautinių jėgų santalką įtraukti. Bet to neįvyko. Kodėl? Ir kodėl autorė šio "dramblio" nesiteikė pastebėti? Priminsiu, ką šiuo klausimu esu rašęs Aiduose (1970 Nr. 10):

— Krikščionių demokratų blokui, nors ir turinčiam atstovų absoliutinę daugumą, rūpėjo vykdomajai valdžiai sudaryti kiek galint platesnę poziciją, tuo būdu kiek galint susiaurinant vyriausybės opoziciją. Praktiškai paveikiausią vyriausybei poziciją būtų sudariusi valstiečių liaudininkų - krikščionių demokratų - tautininkų bendra koalicija. Steigiamasis seimas tuo būdu, anot prof. M. Roemerio, būtų įgijęs dešiniąją ranką. Logišku respublikos prezidento kandidatu taptų buvęs Valstybės Tarybos pirmininkas ir buvęs Laikinasis valstybės prezidentas A. Smetona. Tačiau valstiečių liaudininkų blokas bendroj koalicijoj su tautininkais dalyvauti griežtai atsisakė. Krikščionių demokratų blokas atsidūrė prieš alternatyvą: dėtis į koaliciją su valstiečių liaudininkų bloku, turinčiu Steigiamajame seime 29 atstovus, ar su tautininkais, nepajėgusiais pravesti nė vieno atstovo? Krikščionys demokratai koalicijos partneriu pasirinko valstiečių liaudininkų bloką. Bet tas blokas buvo priešingas ne tik bendrai koalicijai su tautininkais, bet ir Laikinosios konstitucijos nustatytai prezidentūros institucijai. Krikščionys demokratai ir čia padarė valstiečių liaudininkų blokui nuolaidą, sutikdami Laikinosios konstitucijos nustatyto respublikos prezidento nerinkti, jo pareigas visą Steigiamojo seimo kadenciją einant jo pirmininkui.

— Krikščionių demokratų apsisprendimą už koaliciją su valstiečiais liaudininkais daug lėmė ir Smetonos nepalankumas žemės reformai, ir labai griežta kairiųjų opozicija tautininkams, gaivinama nesenais prisiminimais Uracho rinkimų Lietuvos karalium, taip pat įtartino Smetonos išvykimo iš Lietuvos labai kritišku Lietuvai metu, kai 1918 gale raudonoji armija prisiartino prie Vilniaus.

Beje, dr. Kazio Griniaus ministrų kabineto narių nuotraukose (77 psl.) skaitytojas pasiges finansų ir susisiekimo ministrų, nes po E. Galvanausko nuotrauka kažkodėl pažymėtos tik jo buvimo ministru pirmininku datos. Žydų frakcijos narių nuotraukose (89 p.) kažkodėl įdėtos tik trijų žydų atstovų nuotraukos, o kitų trijų trūksta, nors Lietuvių enciklopedijoje yra Rachmilevičiaus ir Rozenbaumo nuotraukos ir jas nesunku buvo gauti. O ir rabino Popelio nuotrauką, parodžius šiek tiek iniciatyvos, taip pat būt buvę nesunku surasti.

Užsieninę politiką faktiškai daro vyriausybė. Parlamentas, knygos atveju — Steigiamasis seimas, užsieninę politiką gali veikti tik netiesioginiu būdu, kontroliuodamas vyriausybės darbus. Todėl ir iš Steigiamojo seimo darbų aprašymo ir vertinimo natūralu laukti seimo nusistatymų pagrindiniais to meto Lietuvos užsienių politikos klausimais. Vietoj to knygoje randame to meto Lietuvos tarptautinės padėties ir Lietuvos užsienio politikos bendrą vaizdą. Jis, žinoma, paryškina Steigiamojo seimo darbų klimatą ir sąlygas, atseit, darbų rėmus, bet ne paties Steigiamojo seimo darbus.

Steigiamojo Seimo Darbų skyriuje užsienių politikos tema suskaldyta taip: Užsienio politika, Konfliktas su Lenkija, Mažasis seimas, Mažosios Lietuvos prijungimo klausimas.

Užsienio politika knygoje apima tik Lietuvos - Sovietų Rusijos taikos sutarties, Lietuvos - Latvijos sienų sutarties ir Tautų Sąjungos Nuolatinio tarptautinio teisingumo tribunolo statuto ratifikavimą. Atrodo

šiem trim dalykam toje temoje pakaktų tik atskirų pastraipų.

Gana plačiai apžvelgiama Lietuvos - Lenkijos santykių raida Steigiamojo seimo metais. Toje raidoje Steigiamojo seimo nusistatymas buvo lemiantis Hymanso projekto atveju. Gaila, nepateiktas pats projektas ir skaitytojas negali pasidaryti savo išvadų nei dėl jo, nei dėl Steigiamojo seimo pozicijos jo atžvilgiu.

Toje raidoje dėmesio vertas Griniaus vyriausybės vekselis rytų Lietuvai. Cituodama premjero Griniaus deklaraciją Steigiamajam seimui (113 p.), autorė kažkodėl nutyli jos esmę, būtent pažadą, kad

— Lietuvos Rytų sritys, sudarydamos Valstybės 1/3, dalyvaus jos tvarkyme ir valdyme lygiai su kitais kraštais bendrame Lietuvos Respublikos Seime ir bendroje Vyriausybėje.

Lietuvos Rytai turi gauti Lietuvos Respublikoje vietinę autonomiją su savo seimu Vilniuje. Autonominis Vilniaus Seimas leis įstatymus klausimais, kurie paliečia vietinių kalbų vartojimą, mokyklų, tikybos ir kultūros reikalus, vietinius teismus, vietos ūkį ir visus kitus klausimus, kurie bus jam bendrojo Valstybės Seimo pavesti (SSD 152 posėdis).

Mažasis seimas buvo to meto Lietuvos - Lenkijos santykių raidoje tik vienas epizodas. Kai autorė jį atskira antrašte atžymėjo, tuo pabrėždama jo reikšmę, tada jau ypatingai prašosi klausimas, kodėl nutylėta Steigiamojo seimo nario karininko Antano Matulaičio mirtis kautynėse su lenkais? Kodėl nėra jo nuotraukos? Negi jo tarnyba Lietuvai ir gyvybės auka jos laisvei menkesnės vertės už protokolininkų biuro vedėjos darbą?

Svarbus buvo Steigiamojo seimo nusistatymas ir Klaipėdos krašto autonomijos klausimu, "paliekant jam, kaip sudėtinei Respublikos daliai teisę, savarankiškai rūpintis vietos ūkio, administracijos, taip pat mokesčių reikalais, darbo ir socialės apsaugos, teismų, švietimo, autonominio vieneto teisėmis, sutvarkytomis demokratiniais pagrindais" (123 p.). Tai buvo Lietuvos vekselis už Klaipėdos krašto gyventojų palankumą. Apie to vekselio vėlesnį išpirkimą knygoje neužsimenama. O jis, pasirašant 1924 Klaipėdos krašto konvenciją, Lietuvai brangiai atsiėjo.

Steigiamojo Seimo Darbų skyriaus Einamųjų reikalų poskyris baigiamas universiteto steigimo tema. Mažne visas tas poskyris kalba apie užsieninius reikalus. Universiteto tema jame atrodo dirbtinai prikabinta. Kadangi universitetą įsteigė vyriausybė pagal dar Valstybės Tarybos išleistą Vilniaus universiteto statutą, Steigiamojo seimo darbuose faktiškai figuruoja ne universiteto steigimas, o tik jau įsteigto universiteto statutas. Nepateikus to statuto teksto, pateiktos seimo atstovų pasisakymų ištraukos ne ką tepasako. Priminus, kad 1930 universitetui buvo suteiktas Vytauto Didžiojo vardas, nuoseklumas reikalavo taip pat priminti ir ta proga padarytus Steigiamojo seimo universitetui suteiktos autonomijos aprėžimus.

Steigiamojo Seimo Darbų skyriaus trečiasis poskyris apima dvi temas: žemės reformą ir krikščionių demodemokratų - valstiečių liaudininkų blokų Steigiamajame seima sudarytosios koalicijos iširimą.

Aptardama Steigiamojo seimo darbą žemės reformos klausimu, autorė apžvelgia pačios žemės ir jos reformos klausimų padėtį iki Steigiamojo seimo. Tur būt per neapdairumą šioj apžvalgoj vartojamos tik dešimtinės, be pervedimo į hektarus.

Skaitytojui tai sudarys keblumą.

Autorė rašo: "Kun. M. Krupavičius ir A. Rimka buvo pakviesti žemės reformos įstatymo projektui paruošti. Projekto autorium buvo A. Rimka, bet jis artimai bendradarbiavo su kun. M. Krupavičium" (139 p.). Kieno ir kada jiedu buvo pakviesti — nenurodyta, tik išnašoje pažymėta, kad "Buvo paruošti du žemės reformos projektai; Žemės Ūkio Ministerijos ir St. Seimo komisijos" (174 p.). Kada ir kodėl Steigiamasis seimas sudarė savo komisiją savo projektui ruošti ir kas tos komisijos projekto buvo pagrindinis autorius — nepaaiškinta. Būdinga tik, kad Steigiamajam seimui žemės reformos įstatymo projektą referavo atstovas K. Ambrozaitis, ne Krupavičius ir ne Rimka. Beje, gal dėl "objektyvumo" šio istorinio įstatymo referento ir Sibiro kankinio nuotraukai knygoje pristigo vietos. Užtat po Rimkos nuotrauka (177 p.) parašas klaidingai tvirtina, kad jis yra autorius ne tik Žemės ūkio ministerijos ruošto, bet Steigiamojo seimo nepriimto, žemės reformos projekto, bet ir paties žemės reformos įstatymo.

Neaišku, kuriuo pagrindu autorė į Steigiamojo seimo priimtą Žemės reformos įstatymą įterpė Smetonos režimo laikų nuostatus apie apdovanojimą iš valstybinio žemės fondo žeme Vasario 16-sios akto signatarų — Valstybės Tarybos narių. Gražu tai, ar negražu, reikėjo to, ar nereikėjo — čia nesvarstytini klausimai. Čia betgi negalima nepareikšti pasipiktinimo autorės užgaulia aliuzija Vasario 16-sios akto signataram, išskyrus S. Kairį ir M. Biržišką. Autorė rašo: "Iš žeme apdovanotų Nepriklausomybės akto signatarų du nepasinaudojo ta dovana, *tuo pažymėdami, kad jie dirbo ne sau, bet tėvynei*" (155 p.) (Pabraukta mano. Vt. Vt.). O tie kiti, vadinas, dirbo sau, ne Lietuvai! Tai be nebus pirmoji tokia insinuacija Vasario 16-sios akto signataram, ir tai Vliko leidiny!

Sunku pasakyti, ar Steigiamojo seimo koalicijos suirimas faktiškai priklauso seimo darbų sričiai, ar tik jų darymo būdui, bet, tą suirimą įjungus į Steigiamojo seimo darbus, derėjo pasirūpinti pateikti skaitytojui to suirimo priežastis, nesitenkinant tik propagandiniais blokų pareiškimais.

Ryšium su koalicijos suirimu autorė mini ir buv. užsienių reikalų ministro J. Purickio bylą dėl spekuliacijos, "iš kurios pelnėsi ne tik daugelis kitų žmonių, bet ir pats . . . J. Purickis" (177 p.). Autorės "objektyvumas" vis tik jai leido nutylėti čia, kad toj byloj Purickis teismo buvo išteisintas. Beje, koalicinę dr. K. Griniaus vyriausybę pakeitusiame E. Galvanausko darbo kabinete pusė ministrų pasiliko iš Griniaus vyriausybės, būtent: E. Galvanauskas, J. Aleksa, Vl. Jurgutis, V. Karoblis ir M. Soloveičikas. Nauji atėjo: J. Dobkevičius, P. Juodakis, K. Oleka, B. Sližys ir P. Vileišis (Waterburio, Conn. P. Vileišio įžymusis dėdė). Aiškus posūkis dešinėn.

Steigiamojo Seimo Darbų skyriaus VI-sis poskyris apima konstituciją ir valiutos įstatymą. Steigiamojo seimo arba konstituantos pagrindinis uždavinys — valstybės konstitucija. Visa kita — tik laiko ir aplinkybių diktuojamos neišvengiamybės, tik didesnės ar mažesnės reikšmės priedai. Knygoje Lietuvos konstitucija pasodinta šalia valiutos įstatymo. Valiuta — vertingas dalykas. Vis dėlto

Steigiamojo seimo darbuose jos sodinimas šalia konstitucijos bent teisininkui atrodo kaip šventvagystė. Nei konstitucijos projekto, nei Steigiamojo seimo priimtojo teksto knygoje nėra. Konstitucijos svarstymam pavaizduoti naudojamasi tik atstovų pasisakymų citatomis. Nuo apibendrinančių išvadų apskritai susilaikoma. Tik tautinių mažumų teisių klausimu daroma tokia išvada:

— Tautinės mažumos, St. Seimo darbo pradžioje pareiškusios lojalumą nepriklausomai Lietuvai, pasijuto apviltos, nes, besvarstant konstituciją, jų teisės palaipsniui buvo siaurinamos (185 p.).

Tai didelis priekaištas Steigiamojo seimo daugumai. Bet kuo gi pagrįstas? Pirmiausia, siaurinti galima tik tai, kas yra. Nei Vasario 16-sios akte, nei Valstybės Tarybos priimtuose Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniuose Dėsniuose, nei paties Stiegiamojo Seimo priimtoj Laikinojoj Lietuvos Valstybės Konstitucijoj apie mažumų teises išvis nekalbama. Pats Steigiamasis seimas buvo pasisakęs tik dėl autonomijos Klaipėdos kraštui ir Rytų Lietuvai. Svarstydamas ir priimdamas konstitucijos VII skyrių apie mažumų teises, Steigiamasis seimas tas teises tik kūrė. Jos dar buvo tik partijų programose, tik galimybėse. Vienos partijos tas galimybes numatė vienokias, kitos — kitokias. Pvz. socialdemokratai numatė labai plačias tų teisių galimybes. Jie siūlė, kad konstitucija garantuotų mažumom teisę:

— a. laisvai vartoti savo kalbą viešuose susirinkimuose, spaudoj, susirašinėjimuose, savivaldybėse, seime, teisme; b. laisvai duoti savo kalba prašymus ir pareiškimus į visas valdžios įstaigas; c. šiomis kalbomis turi būti vienu laiku ir greta su lietuvių kalba skelbiami įsakymai ir skelbimai visų vietinės valdžios ir savivaldybių organų; 2. svarstant bet kurios tautinės mažumos reikalus ministerių tarybos posėdyje, gali dalyvauti sprendžiamuoju balsu tos tautinės mažumos sąjungos vykdomojo organo pirmininkas (SSD posėdis 228).

Panašus siūlymas Steigiamajam seimui buvo ir liaudininkų. Tokios galimybės mažumom labai patiko. Bet Steigiamojo seimo dauguma numatė siauresnes mažumų teisėm vykdyti galimybes. Tačiau pasirinkimas teisei vykdyti siauresnės galimybės dar nereiškia pačios teisės siaurinimo. Pvz., kai Steigiamasis seimas pasirinko nenusavinamai žemės normai 80 ha, vietoj siūlomų 50 ha, tas pasirinkimas turinčių teisę gauti žemės tos teisės nesusiaurino, o tik sumažino galimybę ja praktiškai pasinaudoti. O kas Steigiamojo seimo daugumos nustatytos mažumų teisėm vykdyti labai plačios galimybės, liudija pati konstitucija:

— 73. Tautinės piliečių mažumos, kurios sudaro žymią piliečių dalį, turi teisę įstatymų ribose autonomingai tvarkyti savo tautinės kultūros reikalus — liaudies švietimą, labdarybę, savitarpinę pagalbą — ir šiems reikalams vesti įstatyme nurodyta tvarka renka atstovaujamus organus.

74. Minėtos 73 paragr. tautinės mažumos turi teisę, eidamos tam tikrais įstatymais, apkrauti savo narius mokesniais tautinės kultūros reikalams ir naudojasi teisinga dalimi sumų, kurios Valstybės ir savivaldybių yra skiriamos švietimo ir labdarybės reikalams, jei šių reikalų netenkina bendros Valstybės ir savivaldybės įstaigos.

Jei tikrai, kaip autorė tvirtina, besvarstant konstituciją, mažumos būtų pasijutusios apviltos, jos būtų balsavusios prieš konstituciją. Faktiškai žydų frakcija, išskyrus Landau, bal-

savo už konstituciją, o lenkai balsavime nedalyvavo (193 p.).

Autorė klaidingai tvirtina, kad 1945.VII.3 Vlikas nusistatė, jog "atkuriant nepriklausomą Lietuvos valstybę, turėtų būti vadovaujamasi iki šiol dar teisėtu keliu nepakeista 1922 metų konstitucija" (194 p.). Faktiškai tada Vliko grupės sutarė tik štai ką: "3. Laikinuosius valstybės konstitucijos nuostatus priims Vlikas pagal 1922 m. Lietuvos Konstitucijos principus". Tas sutarimas taikė trumpos distancijos padėčiai. Šiandien pats Vlikas vargiai jį laiko tikrovišku dalyku.

Savosios valiutos įstatymo išleidimas aptartas glaustai, bet aiškiai. Ir Vailokaičių nuotraukos čia visai vietoje.

Poskyryje Kiti Steigiamojo seimo darbai užsimenama apie Muzikos mokyklos, Meno mokyklos, Čiurlionio galerijos, Centrinio Valstybės archyvo įsteigimą; trumpai primenamas Pradžios mokyklų įstatymo svarstymas, dvasininkų atlyginimai. Autorė tvirtina, kad "Jau St. Seimo laikais pradžios mokyklose mokėsi daugiau kaip 300,000 vaikų ir dirbo 5,000 mokytojų". Bet tai 1938-1939 apytikriai duomenys. Pradžios mokyklose 1920 mokėsi 71,648 mokiniai ir buvo 1483 mokytojai, 1921 — 93,788 mokiniai ir 1697 mokytojai, 1922 — 120,026 mokiniai ir 2220 mokytojų (Žr. Lietuva 1918 - 1938 metais, p. 272). Šiame poskyryje taip pat tvirtinama, kad Steigiamasis seimas "ypač rūpinosi kooperacijos plėtimu Lietuvoje" (200 p.). Tik kuo konkrečiai tas rūpestis reiškėsi — nepaaiškinta. Taip pat tvirtinama, kad buvo įsteigti Prekybos ir Pramonės Rūmai, nors faktiškai tokie rūmai buvo įsteigti tik 1925. Gal supainiota su Probavimo rūmais? Aptariant socialinio aprūpinimo reikalus, sakoma, kad buvo "išleista keletas įstatymų, normuojančių atlyginimą tarnautojams ir darbininkams, apsaugančių pramonės ir žemės ūkio darbininkus nuo išnaudojimo ir kt." (201 p.). Tai blanki bendrybė, juo labiau, kad Steigiamojo seimo opozicija visuomenę buvo įtaigojusi seimą veik išimtinai tik dvarų darbininkais užsiėmusį. Mat, ir 1920, ir 1921 ir 1922 Steigiamasis seimas vis grįžo prie to klausimo. Bet tą patį darė ir laikinoji vyriausybė prieš Steigiamąjį seimą, nes pačių dvarų ir jų darbininkų padėtis karo buvo labai paveikta. Bolševikų agentam buvo labai gera dirva. Todėl jau 1919.VII.5 laikinoji vyriausybė išleido "Įstatymą apie darbininkų - ordinarininkų iš dvarų dėliai darbų sumažėjimo pašalinimą", draudžiantį šalinti darbininkus. Bet tas įstatymas galiojo tik iki 1919.IX.30, todėl 1919.X.2 vėl buvo pratęstas iki 1920.IV.23, o 1920. IV.20 vėl pratęstas iki 1921.I.1. Savo ruožtu Steigiamasis seimas 1920. VII.15 jį pratęsė iki 1921.IV.23, o 1921.III.30 dar kartą pratęsė iki 1922. IV.23. Tik 1922.IV.19 Dvarų darbininkų samdymo ir atstatymo įstatymas klausimą išsprendė pastoviai, nustatydamas pagal žemės plotą ir rūšį samdytinų darbininkų minimumą, jų atlyginimo minimumą, vidutiniai per metus 10 valandų darbo dieną, be to, negalinčiam "dėl senatvės, ligos ar žaizdų karo metu toliau dirbti" tam tikrą pensiją butu, kuru, javais ir sklypu daržui. Įstatymo vykdymo priežiūra pavesta darbo inspektoriam. Pramonės darbininkam Steigiamasis seimas davė

kompensacijos įstatymą. Be darbininko kaltės iš darbo atleistajam įmonė turėjo mokėti kompensaciją pagal išdirbtą įmonėje laiką; 2 savaičių uždarbį po 3 mėnesių darbo, 3 savaičių uždarbį po 6 mėnesių darbo, 4 savaičių uždarbį po metų darbo ir toliau už kiekvienerius darbo metus — 2 savaičių uždarbį.

Šiam poskyryje autorė vėl prisimena Purickio bylą, bet jau su pastaba, kad jis buvo išteisintas (207 p.). Taip pat prisimena ir Voldemarui priekaištus dėl milijoninių neatsiskaitymų, bet be jokios pastabos, kuo visa tai baigėsi. Skaitytojas bus suglumintas. Gaila, kad ir Voldemaro aprašyme Lietuvių enciklopedijoje tuo reikalu nė žodelio, nors savo metu Lietuvoje apie tai labai daug kalbėta.

Aptariant Steigiamojo seimo techninį darbą (211 p.), sudaromas klaidingas įspūdis, buvus dvi savarankiškas to darbo įstaigas. Faktiškai buvo tik Steigiamojo seimo raštinė su direktorium priešaky. Visi kiti tarnautojai buvo jo žinioj. Tai aiškiai nustatyta Steigiamojo seimo etatuose (V. Ž. Nr. 40).

Į Steigiamojo seimo ryškiųjų atstovų autorės atranką patekęs ir A. Simanauskas, klaidingai prikišamas mėgęs daug ir įvairiomis temomis kalbėti ir gaišinęs seimą. Faktiškai jis gal išvis tik porą kartų bus užėmęs tribūną. Tik, būdamas karštuolis, nepatinkamam kalbėtojui iš vietos replikuodavo. Už tai kartą net iš posėdžio buvo pašalintas. Labai seimo sluoksniuose išpopuliarėjo jo replika, kalbant Čepinskiui: "Profesoriau, cinikas išlindo". Čepinskis sumišo, o seimas plyšo juoku. Apie Bielinio spalvingumą galima spėti iš jo kalbos dėl Pradžios mokyklų įstatymo 3 str.: "Visos pradžios mokyklos vedamos mokinių tėvų konfesijos, doros ir valstybingumo dvasioje". Pasisakydamas prieš tą nuostatą, tarp kitko Bielinis pareiškė: "Tas paragrafas yra viena nesąmonė, daugiau nieko. Ką reiškia, pasakykit, dora? Kas yra 'dora'? . . . Man dora tai yra nežinomas objektas" (SSD 257 posėdis).

Knyga teigia, kad Steigiamasis seimas išleidęs daugiau kaip 300 įvairių įstatymų (209 ps.). Vien Mažasis seimas priėmęs 25 įstatymus (120 ps.). Taigi daug dirbta. Iš knygos tačiau tų darbų daugumo nematyt. Knyga užgriebia tik tų darbų stambmenas ir tai paviršutiniškai ir nevisas, ir daugiur klaidingai. Pvz. Lietuvos moterim epochinės reikšmės civilinių teisių sulyginimas su vyrų civilinėmis teisėmis, pakeičiant veikusių civilinių kodeksų atitinkamus nuostatus, knygoje net nepaminėtas.

★

Paginos (turi būti Pagynos — Vt. Vt.) žodyje autorė aiškinasi, kad "neįmanoma susidaryti pilno Steigiamojo Seimo darbų vaizdo, neturint St. Seimo politinių partijų posėdžių protokolų ir ypač to laiko periodinės ir neperiodinės spaudos" (253 p.). Betgi Steigiamojo seimo darbų pagrindinis šaltinis — priimtieji įstatymai ir jų svarstymo stenogramos yra prieinami.

V. Daugirdaitės - Sruogienės Lietuvos Steigiamasis Seimas tikrai nėra knyga, kuri apsaugotų Steigiamojo seimo darbus, "kad jie nedingtų istorijai". Ir tikrai nepateisinamas leidėjų dosnumas tokiai "studijai" išmesti kelis tūkstančius dolerių, vi-

Jaunimas, PLB ir Vlikas

Vienas iš, palyginti, nedažnų mūsų išeivijos jaunųjų intelektualų, kuris nesibodi ir politika, o aktyviai sielojasi rasti išeivijos jaunimo politiniam brendimui ir atitinkamom pratybom praktiškų sprendimų, Viktoras Nakas "Ateities" žurnale (1976.Nr. 5) be kita ko taip pasisako:

— *Jaunimui Pasaulio Lietuvių Bendruomenė yra aktualesnė, negu Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas. Priežastys yra trys. Pirmoji priežastis yra ta, kad Pasaulio Lietuvių Bendruomenė turi savo šaknis kiekviename krašte . . .*

— *Antroji priežastis, kodėl Pasaulio Lietuvių Bendruomenė yra aktualesnė, negu Vlikas, yra susijusi su šių vienetų sudėtimi. Vlikas viešai vadovaujasi pagal senų, Lietuvoje įsteigtų, partijų sistemą . . . Jaunimas susidaro vaizdą, kad Vlikas yra senoviškas, o Pasaulio Lietuvių Bendruomenė yra moderni, tinkamesnė šiems laikams.*

— *Trečioji priežastis, kodėl PLB yra daugiau jaunimo gerbiama, negu Vlikas, yra ta, kad PLB savo veikla apima visas išeivijos organizacines veiklos sritis . . .*

— *Supratęs, kas yra Vlikas ir PLB, jaunimas turi imtis iniciatyvos ir paruošti planą, kaip jis galėtų konkrečiai veikti Vliko ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenės rėmuose . . . Pirma, jaunimas siūlo Vlikui ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenei rengti studijų dienas . . . Antras siūlymas yra, kad jaunimo tarnybos idėja, — kurią Pasaulio Lietuvių Bendruomenė įvykdė per šį (PLJ III-jį) kongresą, siųsdama "pietų amerikiečius" dirbti tarp Šiaurės Amerikos lietuvių ir atvirkščiai, ir kurią Vlikas pradėjo praeitą (1975) vasarą, pasamdydamas vieną jaunuolį atostogų metu dirbti jo būstinėje, — būtų tęsiama ir praplėsta.*

---

suomenės suaukotų Lietuvos vadavimo reikalam. Šį Vliko leidinį palyginus su JAV LB "The Violations of Human Rights in Soviet Occupied Lithuania", taip pat žaliais viršeliais, nors mažne perpus mažiau puslapių, vis dėlto tenka raudonuoti dėl Vliko nuosmūkio.

V. DAUGIRDAITĖ - SRUOGIENĖ, *Lietuvos Steigiamasis Seimas*, išleido Tautos Fondas, 1975, 262 puslp. Kaina $9.50.

Vt. Vt.

Geras receptas

Tėviškės Žiburiai (1976.V.20) vedamajame pajudina labai reikšmingą visai mūsų išeivijai reikalą — tautinės veiklos ir tautinės spaudos darbuotojų grėsmingą perspektyvą ir būdą tai grėsmei atitolinti. Laikraštis rašo:

— *Matom, kad greit nebebus kas vadovauja mūsų lietuviškai veiklai ar rašo į mūsų spaudą, kad* **per-**

greit *ateis lietuvybei galas laisvajame pasaulyje. Žinant dabartinių mūsų vaikų sąlygas, netenka tuo perdaug stebėtis. Kai visas mūsų vaikų gyvenimas apsuptas kanadiškos aplinkos (ar bet kurios svetimos aplinkos. Red), kai jie šeštadieninę mokyklą lanko per savaitę vos 3-4 valandas, o kanadiškoje mokykloje, gatvėje ar prie televizijos praleidžia visas dienas, kitokių pasekmių gal ir sunku tikėtis.*

— Kai kurie mūsų jaunuoliai-ės, matydami tokią padėtį, susirūpina savo kalbos mokėjimu ir vasaros metu važiuoja į įvairius lietuvių kalbos kursus. Bet tai būna tik lašas jūroje — reikalo daug nebepataiso. Atrodytų, kad jau lyg ir nebūtų jokios išeities. O iš tikrųjų yra. Reikia išimti savo vaikus nors keleriem metams iš kanadiškos aplinkos (ar kitos svetimos aplinkos Red.) ir leisti juos į savo gimnaziją, kaip kad daro kitos tautinės mažumos. Jos visą laiką siunčia savo vaikus į tolimus kraštus į savo gimnazijas. Kai kurios jų net pačios savo lėšomis jas išlaiko, kai tuo tarpu mūsų Vasario 16 gimnazija yra išlaikoma vokiečių valdžios, tik nepilnu trečdaliu lietuviams prisidedant prie jos išlaikymo. Pavyzdžiui, ukrainiečiai vien Kanadoje savo lėšomis išlaiko 4 gimnazijas (2 Ontario provincijoj ir po 1 Manitobos bei Albertos provincijose). Lenkai JAV-se išlaiko net 20 gimnazijų. Vengrai vien iš Kanados kasmet apie 30 mokinių siunčia į savo gimnaziją V. Vokietijoje, o už mus mažesnė tautinė grupė — latviai į V. Vokietijoj esančią gimnaziją kasmet siunčia iš Kanados apie 20 mokinių.

Ačiū Dievuliui, šiem mokslo metam ir JAV bei Kanados lietuviai jau pajudėjo ta pačia kryptimi. Pradžia nebloga. Reikalinga tik pradėtas pastangas intensyvinti ir kitiem mokslo metam jau pasiųsti į Vasario 16-sios gimnaziją bent dvigubai daugiau mokinių kaip kad šiemet pasiųsta.

Apeliacija į jaunimą

Draugo (1976.IX.4) kultūrinio priedo vedamasis, džiaugdamasis tautinių šokių švente, nes

— Milžiniškoje ir bendroje tautinio džiaugsmo demonstracijoje ir jaunimui, ir senimui dvasia apsikrauna jėga, stimuliuojančia iki sekančio karto. Ir, Dieve, duok, kad tų sekančių būtų dar daug,

ta pačia proga apeliuoja į jaunimą, kad jis iš savo akių neišleistų ir kitų lietuviškų dalykų:

— Džiaugdamiesi šokančiu jaunimu, ragintume vis dėlto jį nenuvertinti savo jėgų, nebijoti ir sunkesnio užmojo, kur reikia duoti darbo ne vien kojoms, bet ir galvai, o, linksmai tariant, ir liežuviui. Čia turime minty lituanistines mokyklas, lietuvių kalbos kursus gyvenamų kraštų universitetuos, lietuviškos spaudos, knygų bei žurnalų skaitymą, jungimąsi į chorus, dramos sambūrius ir aplamai į lietuviškąsias organizacijas bei visuomeninę kultūrinę veiklą ir lituanistines-baltistines studijas.

— Pašokti lietuviškus šokius, net surengti jų grandiozines šventes okupantas dar leidžia ir Lietuvoje. Bet tenai aukštosiose mokyklose — universitete disertacijos jau turi būti rašomos ir įteikiamos rusų kalba,

VARDAI ĮVYKIUOSE

Rugsėjo 26 **Magdalena Draugelytė-Galdikienė atšventė 85 metų amžiaus sukaktį.** Dar caro okupuotoj Lietuvoj šio šimtmečio pradžioje ji buvo tarp pradininkų lietuvių katalikų moksleivių ateitininkų sąjūdžio. Nepriklausomoj Lietuvoj ji buvo lietuvių katalikių moterų sąjūdžio ašis. Uoli krikščionių demokratų talkininkė. Visų Lietuvos demokratinių seimų atstovė. Moterų švietimo sumani organizatorė ir jų lygių teisių kovotoja. Pedagogiška ir tolerantinga ji yra mūsų tautai atidavusi reikšmingą ir didžiai pozityvų įnašą.

★

Spalio 12 **prezidentas Fordas** pataisyti savo liapsusui apie Rytų Europos padėtį sukvietė etninių grupių atstovus. JAV lietuviam atstovavo **Altos pirmininkas Bobelis ir JAV LB naujasis pirmininkas Gečys.** Gečio ir lenkų atstovo dalyvavimas ir žodis buvo perduota ir per televiziją.

★

Rugsėjo 13 **gen. Stasys Raštikis sukorė 80 metų amžiaus** gabalą. Lietuvos kariuomenės savanoris, Rusijos bolševikų belaisvis, Lietuvos kariuomenės vadas, dviem atvejais krašto apsaugos ministras. Tikras tautininkas, bet nepriimtinas tautininkų partijai. Tikras demokratas, bet nepateisinęs demokratų vilčių jėga nuversti autoritetinį režimą. Nuoširdžiai dievotas, bet pasitraukė iš kunigų seminarijos, kad su ginklu gintų Lietuvos nepriklausomybę. Giliai įsitikinęs Lietuvos karinių pajėgų vaidmeniu valstybės nepriklausomybei, bet Lietuvai lemtingais Lenkijos ir Vokietijos ultimatumų atvejais priverstas nuryti nesipriešinimo politikos karčią kapituliaciją. Drausmingas įstatymo gerbėjas neįtiko linkusiems į avantiūras. Pareigingas ir sumanus, bet ir tiesmukas kariuomenės vadas negebėjo įtikti nei pataikūnam, nei pataikavimo mėgėjam. Raštikis — viena iš šviesiųjų nepriklausomos Lietuvos dižiųjų asmenybių.

★

Rugpiūčio 31 Valstybės sekretorius **Kissingeris** Philadelphijoje uždaram pokalbiui JAV užsieninės politikos klausimais tarp 20 kviestinių dalyvių buvo pasikvietęs ir **JAV LB valdybos pirmininką Juozą Gailą.**

★

Rugsėjo 4-6 Chicagoje vyko **V-oji tautinių šokių šventė,** dalyvaujant apie 2000 šokėjų ir apie 10, 000 žiūrovų. Ji buvo išskirtinė ta prasme, kad dalyvavo ir **Pietų Amerikos bei Europos šokėjų ansamb-**

---

valdžios posėdžių kalba — rusų kalba, įmonių administracinė ir susirašinėjimo kalba jau brukama vien tik rusų, Lietuvos istorijos studijos ir knygos jau neįmanomos be faktų falsifikavimo, kraštotyrinė veikla ribojama beveik vien partijos istorija . . .

— Tokioj situacijoj ir šiandien šokančiam mūsų jaunimui, be abejo, yra aišku, ką jis čia dar turėtų daryti šalia taipgi būtino pramoginio šokio.

liai. Ne be ryšio su rinkimais naujai kadencijai kandidatuojančio **prezidento Fordo žmona** apsilankė šventėje ir tuo angažavo amerikiečių spaudą, radiją ir televiziją išgarsinti šventę amerikiečių visuomenei.

★

Rugpiūčio 7 Philadelphijoje įvyko **Ateitininkų sendraugių suvažiavimas.** Savo nutarimais suvažiavimas kviečia ateitininkus ruoštis kongresui, įpareigoja remti "Ateitį", ragina platinti LKB kroniką, bendradarbiauti su Lietuvos Vyčiais, jungtis į kovą už tikėjimo laisvę, kviečia mintimis jungtis su Lietuvos kenčiančiais katalikais, bet nė žodeliu neužsimena apie pačios tautos problemas ir ateitininkų pareigas okupuotai Lietuvai.

★

Lietuvių Rašytojų draugija šiemet švenčia savo veikimo laisvajame pasaulyje 30 metų sukaktį. Nuo sovietinio teroro į laisvąjį pasaulį pasitraukė labai didelė dalis Lietuvos rašytojų. Jie 1946 V. Vokietijoje atgaivino nuo 1932 Lietuvoje veikusią Rašytojų draugiją, o 1950 ją sujungė su JAV lietuvių rašytojų draugija. Dabar LRD apima visus laisvajame pasaulyje gyvenančius lietuvius rašytojus. Jau 25 metai draugija kasmet skiria literatūros premiją. Tai aukščiausias laisvojo lietuvio rašytojo atžymėjimas. Pastaraisiais keleriais metais **premijos mecenatu yra Lietuvių fondas.** Deja, iš Lietuvos į tremtį išvykusių rašytojų gretos retėja, o išeivija — ne tauta, prieauglio mažai.

PAPILDYMAS IR PATIKSLINIMAS

Praeitame Į LAISVĘ 67 (104) numeryje rašinio "JAV LB VII tarybos rinkimai" lentelėje (5 p.) trūko Bostono apygardos paylinkių duomenų VIII tarybos balsavimuose. Dabar Krašto valdybos vicepirmininko Balio Raugo rūpesčiu ir Bostono apygardos valdybos pirmininko P. Jančausko paslaugumu (jiedviem labai ačiū) tie duomenys yra gauti. Bostono apygardos visų aštuonių LB tarybų balsavimo duomenų lentelė yra tokia:

Apygardų apylinkės	I 1955	II 1958	III 1961	IV 1964	V 1967	VI 1970	VII 1973	VIII 1976
5.Bostono apyg.								
Bostonas	176	122	120	242	264	220	275	159
Brocktonas	106	73	71	110	86	121	155	143
Cape Cod	--	--	--	--	--	--	--	30
Lawrence	43	14	14	--	--	--	--	--
Providence, R.I.	--	--	--	--	--	--	--	25
Worcester	104	63	181	109	241	140	109	94
Apygardos rink.k-iai	--	--	--	--	--	--	--	2
VISO	429	272	386	461	591	481	539	453

Vt. Vt.

Šio numerio kaina 2.50 dol.

MALONŪS Į LAISVĘ SKAITYTOJAI!

Nuoširdžiai linkėdamas jaukių Kalėdų švenčių ir kuo sėkmingiausių 1977-jų metų kiekvienam Jūsų, neišskiriant nė prenumeratos skolininkų, kartu norėčiau Jums priminti, kad su naujaisiais metais prasideda ir Į LAISVĘ prenumeratos atnaujinimas. Būkite geručiai. Nedelskite ją pasiųsti.

Jūsų

Aleksas Kulnys
Į LAISVĘ Administratorius
7034 Hartcrest Dr.
Rancho Palos Verdes, Cal. 90274